

ARXIU BIBLIOGRÀFIC EXCURSIONISTA
DE LA
UNIÓ EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

GUIA ITINERARIA DELS PORTS

Baix Ebre – Matarranya – Montsià – Terra Alta
1972

Per
Josep M^a i Joan Brull i Martinez

IV Premi Sant Bernat
De la
Federació Catalana de Muntanya

INTRODUCCIÓ

La Guia itinerària dels Ports es va bressolar llarg temps sobre projectes fets realitats i ben concrets. Fou refusada després només per mantenir una fidelitat als Ports, fidelitat regida per uns deures inalienables sentits envers la terra on són, i no precisament al sud del país, com ha dit algú. Es mantenia una direcció desdibuixada fins que s'esdevingué un nou horitzó retallat de posta de sol, amb les carenes responsables dels seus cims, on aquella tasca bressolera encetava una marxa retent, on l'ombra adquiria formes i es responsabilitzava, i tot això pugnant per aconseguir-li un caire eminentment excursionista. El treball ha estat elaborat i mentalment muntat amb la motxilla a l'esquena, amb el ferm desig d'obrir una etapa per a nous estudis, amb la il·lusió de fer servei a l'excursionista i de fer un aplec primari de la toponímia dels Ports. d'aquesta riquesa incalculable, d'aquest monument vivent a la llengua medieval catalana. que batega encara inquiet a les salvatges muntanyes del ponent de Tortosa. En aquesta temptativa, cal veure-hi només l'assoliment d'un recull elemental bàsic fruit de la pruiïa d'encetar una tasca feixuga. el resultat de moltes consultes i moltes hores d'enraonar i d'indagar. Pràcticament podem dir que la bibliografia sobre els Ports no existeix. Hom compta només amb isolats treballs esporàdics i limitats, gairebé casuals, escampats en algunes publicacions. En trobarem la causa en l'abandó que normalment ha sofert sempre per part dels escriptors locals i forans. Els Ports, estimats i tractats amb tota cura pels tortosins de l'Edat Mitjana i d'una gran part de la Moderna. per circumstàncies sovint tristes i gairebé sempre alienes, sofrí més tard la destrucció més acarnissada a favor dels interessos particulars i, també, dels "generals", els quals es nodriren dels béns comuns del poble tortosí. Talment, aquests boscos atapeïts que sempre havien cobert el flanc dret de l' Ebre tortosí, aquest boscos que tant de document motivar en tots els temps, mentre proclamaven com a subjectes els famosos "verdalers del Port", van perdre una gran part de la seva bellesa sota el cop de la destrucció destructora. La realitat dels Ports actuals, basat en unes circumstàncies un xic més evolucionades, de cara a l'estudiós i a l'excursionista en general, presenten possibilitats i facetes força nombroses, però gairebé sempre d'una altra mena. Els Ports són un fenomen natural que des de fa temps malda per un estudi específic, per una atenció acurada que bé es mereix per ésser proclamat exactament en tot allò que és: una de les grans bel·leses naturals de tot Catalunya. Quant al seu estudi, un dels seus punts més interessants a tractar s'ofereix com a bàsic: la seva denominació comuna , i les raons historico-filològiques que la imposen. Fem-ne una breu revisió general. El primer document que hi fa referència és l'Ora Marítima de Ruf Festus Avie, del segle IV de la nostra Era, i, malgrat tot, els seus testimonis parteixen d'un text anterior , del que escriví l'hel·lènic Periple massallota, el qual correspon al segle VI abans de Crist. Aquest escrit, d'un caràcter més aviat geogràfic, ens aporta, però, una descripció de la vall de l'Ebre superficial per bé que interessant, amb la gent, els conreus i l'aspecte de conjunt que s'oferia des del mar, en plena navegació, aspecte que si hom se situa a l'indret convenient pot observar avui per avui. Aquest document és el que ens assabenta, per primera vegada, de l'existència del Mons Sacer, aquest massís occidental a la Vall, l'Olimp de la gent comarcana. Aquesta denominació comuna no és estranya ni isolada, car a través de tota la Catalunya prehistòrica, o Països Catalans, com vulgueu, la percepció olímpica es copsa en altres indrets no gens relacionats amb la pre-Ilercavònia. El fet, però, ja desfasaria el tema actual. Des d'ambdós cronistes, l'hel·lènic i el llatí, no s'heuen novelles sobre la qüestió, si algunes altres aporten noves informacions seran les corresponents als escriptors àrabs. assabentant

de l'explotació dels boscos, explotació relacionada amb les famoses drassanes de Tortosa. A desgrat d'una aparent ignorància d'un suposat desús no podem creure mai que fos oblidat el nom toponímic a través del temps. La qual cosa ens demostra àmpliament la mateixa realitat actual. Des de l'Edat Mitjana les informacions ja sovintegen, encara que la denominació sigui invariablement Lo Port. Amb els segles, les coses s'han anat complicant i en l'actualitat hom ha arribat a una toponímia de l'indret que d'antuvi ja se'ns proclama caòtica. Entre els noms més coneguts ressaltarem: "Ports de Beseit", nom lligat a les carlinades que protagonitzà el general tortosí Ramón Cabrera, o "Ports de Tortosa", fruit de les xerrameques modernes. O "Sierra de Montenegro", nom que suposem eixí de la guerra civil i que cal relacionar amb l'indret de Mont Negrell, o "Puertos de Tortosa -Beceite" oblidant les altres onze poblacions que també tenen el seu tros de Port, "Sierra de Crestal" d'una inventiva molt migrada, etc. Refutant, doncs, totes aquestes mostres d'enginy modern, partirem dels mots inicials de l'Avie: "Iuxta superbium "de l'Ebre Mons Sacer caput exerit..." Ara bé, haurem d'imposar un fet concret: cal distingir la totalitat massiva de la serralada amb la particularitat de la muntanya més alta del conjunt. Aquesta és actualment coneguda per "Caro", Mont Caro o Monte Caro mentre que el conjunt de la serralada és conegut per LO PORT com sempre. Un detall a tenir en compte és que el dit conjunt, vist des del centre de màxima atracció des del mar domina i la seva la totalitat muntanyenca. Haurem, doncs, d'establir així l'evolució fonètica: Mons Sacer Monsacer Moncar 1 Monsagre Moncar o Montcar, deducció que, exacta o aproximada, es desprèn de qualsevol estudi que objectivament es faci del tema si es fonamenta, així sí, de la millor manera possible i a través de tota mena de documentació històrica. Com a excepció caldrà ressaltar la denominació de MONTSAGRE -pervivència significativa- en els termes municipals d'Horta de Sant Joan i de Paüls, a desgrat de les limitacions de conjunt fetes sempre pels tortosins. La realitat de la grafia "MONTCAR" no és, certament, acceptada per tothom; més aviat haurem d'aclarir que impera una opinió arrelada en les formes "tradicionals". Malgrat tot, resulta veritablement sorprenent el fet que, molt abans de qualsevol manifestació en aquest sentit, eixint d'un món tan ideal com indocumentat que es basava en una estricta lògica, els lletraferits de la Renaixença tortosina, conscientment o per casualitat, laboraren per l'acceptació literal d'aquesta grafia, encara que d'una manera indirecta. Cal rebutjar, foragitar del tot, l'absurda denominació de "Monte Caro". Aquestes tendències adulteradores només són el fruit d'un inconscient antinormisme que a Tortosa ha estat imposat per la més declarada comoditat personal. És just que el MONTCAR continuï servant el seu nom com a muntanya i que, per altra banda, doni també aquesta denominació a la serralada pròpia que domina, al PORT sencer. El mot MONTCAR serveix per a la totalitat del conjunt geogràfic, sigui per haver-lo adoptat el cim màxim, sigui per haver-lo donat la serralada al cim. L'extensió en un o altre sentit és una realitat, puix que l'arrel CAR no és una exclusiva de la muntanya màxima. sinó d'altres indrets del sistema, com el MASCAR, el TOSCAR, l'ASSUCAR: ...i qualsevol tendència oposada a aquestes opinions seria la primera de rebutjar, escandalosament, les adulteracions de "TOSCARO", "MASCARO", "ASSUCARO". ¿Per que no ho han fet ja amb ., MONTCARO"? Potser perquè la gent està acostumada a veure el Port des de l'any, des de la Vall mateixa, sense esti mar-lo. En conseqüència, és justa la denominació general de Port del Montcar, toponímia que desplaçaria per sempre la creada per individualitats perquè el PORT tant és de Tortosa i de Beseit com de Roquetes, dels Reguers, d'Alfara de Carles, de Paüls, de Prat de Comte, d'Horta de Sant Joan, d'Arnes, de Vall-de-Roures, de Fredes, de la Sénia i de Mas de Barberans. Qualsevol altra combinació (per exemple, Ports d'Horta de Sant Joan-

Paüls) seria rebutjada per tothom: és o no és? Cal una col.laboració constructiva i deslligada d'individualitats que ens han fet ensopegar massa vegades.

Tortosa, 1968

Nota dels Editors:

Amb tots els respectes per la teoria desenvolupada pels autors sobre el topònim Caro-Mont-Car, els editors coneixedors dels fulls publicats per la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans i concretament, el n.º 5 en el qual es recomana la grafia Caro, no Mont-Car o Monte-Caro van exposar els seus dubtes a l'Institut, el qual en la reunió del dia 7-12-1970 va aprovar el dictamen del geògraf! Pau Vila sobre la denominació del cim culminant dels Ports, essent el parer de l'Institut que ha d'ésser CARO (coincidint amb el que ostenta el Vèrtex de triangulació de l'Institut Geogràfic Cadastral). En quan a la denominació del massís i tenint en compte que els seus habitants i totes les poblacions de la rodalia el coneixen amb el genèric dels PORTS, ens va ésser recomanat el de Guia Itinerària del Massís dels Ports (Baix Ebre, Matarranya, Montsià i Terra Alta). Hem d'agrair als autors de la Guia (malgrat el seu parer particular) l'acceptació de la resolució de l'Institut, tant de bó hagués estat sempre així l'actitud dels que ens precediren, ens hauríem evitat tota la munió de topònims híbrids que enlletgeixen l'orografia del país.

NOTÍCIA

EI MASSÍS DELS PORTS.- Situat a la dreta de l'Ebre. pertany totalment a la serralada pre-litoral catalana. La seva superfície s'apropa als 800 km².

El cim més elevat de tot el massís és CARO, abasta els 1.447 m. i, llevat del Montseny, és el més elevat dels Catalànids. Tenim les màximes altures seguint el nervi septentrional, amb carenes trencades; la Barcina 1.360 m, Mola Rodona 1.364 m, el Marturi 1.341 m, Tres Pins 1.312 m, el Catinel1, a les Faixes Tancades del barranc de la Vall, 1.349 m, Mont Negrell 1.344 m, Tossal d'En Cervera 1.347 m, Tossal dels Tres Reis 1.356 m, i, com a fita final del massís, el Tossal d'en Canader 1.396 m. Gairebé al centre hi ha les planasses de la Mola de Catí, amb altures de 1.250 m a 1.300 m, i la de Terranyes a les Foies amb 1.200 m, mentre que les altures més inferiors resten a la part oriental amb l'Espina 1.182 m, la Tossa 1.152 m, Punta de l' Aigua 1.091 m, Punta dels Raus 1.087 m i Tossal d'En Grilló (Piló) 1.076 m.

L'orografia és encisadora per la seva salvatgia i, com tota la nostra serralada prelitoral, és en excés tortuosa i està generalment complicada pels accidents humans, que hi acostumen a ésser massa abundants. Cal tenir molt present que les carenes són gairebé intransitables del tot per l'estretor dels barrancs i torrents amb desnivells molt pronunciats a causa del deshabitament gairebé total del Massís, transitar per molts d'indrets es fa difícil, i aleshores hom recomana de seguir les direccions que figurin als Itineraris. Són impressionants per les seves cingleres salvatgines per on el senderó passa per llocs increïbles, i per la seva grandiositat: els barrancs de la Caramella, Lloret, Barretes, la Vall, la Gotellera i Carrovera, Vall de Bous, riu Sénia i la Fou, riu Racó d'en Patorrat, Formenta, de la Fagina i Parretes, riu Pena, Coscollosa, riu Matarranya, riu de les Valls, Capatx, Paridora i riu Algars, Regatxol i riu Ulldemó, Carrer Ample. riu dels Estrets, Vall Figuera, les Valls. les Fonts, Vall d'en Bages, riu d'En Piquer i riu Canaleta.

Les conegudes Gúbies -nom d'aquesta comarca equivalent a congost- del Parrissal, Regatxol i Vall Figuera, són el punt culminant d'una salvatgia dantesca. Cantradiant la remarcable salvatgia, existeixen dos grans planells, el de la Mala de Catí, d'una frondositat meravellosa, tot un gran bosc de pins, en la seva majoria rojals tortosins, i la planassa de Terranyes a les Foies, gairebé tot ermassos, llevat de les Foies, on encara resten conreus.

El Massís dels Parts és constituït predominantment per calcàries mesozòiques gris blanquinoses, i és lligat al sistema de Cardó per una franja juràssica coberta per l'aportació al·luvial de l'Ebre.

Guimben per tot el massís un gran ramat de cabres salvatges (*Capra hispanica*) amb uns dos mil exemplars. El fet de trobar-les és motiu de satisfacció per la seva bellesa. Els porcs senglars també estan escampats per tota la serralada, i actualment a causa del vedat de caça major, fan tot el mal que volen. En un mas que no cal anomenar, veremaven més de 100 càneters de vi, i enguany (1969) no en colliran dos carrols. Ja fa uns 100 anys que foren extinguits els llops, dels quals només resten contalles poc a molt verídiques, i més d'un topònim els recorda. El carnisser més temut pels seus estralls entre l'aviram és el gat mesquer. La geneta és més petita i menys dolenta. El teixó s'assembla al porc, però és més petit; n'hi ha amb cap de porc i n'hi ha amb cap de gos. Als rius Matarranya, Algars, Ulldemó, Racó d'en Patorrat i Pena hi ha llúdrigues i fagines, aquestes de color negre; sempre utilitzen els senders i durant el dia s'amaguen a les heures de les cingleres. Fins fa molt poc les caçaven pel valor de la pell. Les àguiles volen per molts d'indrets. N'hi ha de negres, roges i blanques. Els falcons estan gairebé

extingits, per bé que la toponímia en serva un viu record a les diferents contrades dels Ports. Es veuen bandades de corbs i gralles, i ben nombroses per la part de Paüls.

També es veuen els mussols, el duc o dugo. El gall salvatge i l'esperver es veuen de tard en tard. Els ocells són molts i de nombroses famílies que omplen els boscos amb tonalitats alegres i a vegades, misterioses. Entre els rosegadors hi ha l'esquirol, el talp, el conill, la llebre i les rates i els ratolins. Dels rèptils, n'hi ha de moltes mides, i el més petit és l'escurçó, l'únic verinós. També com a verinosos hi ha l'escorpí i la taràntula.

Als rius del Port hi ha truites, crancs, anguiles i d'altres espècies. A l'Ullal abans d'arribar al Toscar, actualment hi han construït unes basses per a criar-hi truites.

Cal remarcar que al barranc del Retaule hi ha el bosc de faigs més meridional de Catalunya. El pi rojal del Port, per la seva singularitat, pren el nom de pi rojal tortosí. Els pins negrals, de fulla més llarga, en molts d'indrets es veuen juntament amb els rojals.

ACTIVITAT HUMANA.

Els primers pobladors del massís dels Ports són de la més remota antiguitat. Al riu Sénia, un poc més avall d'on actualment construeixen el Pantà d'Ulldecona, hi ha la Cova anomenada dels Rosegadors, i a sobre i al solell hi ha la Cova de les pintures rupestres epipaleolítiques. Les figures són totes del color ocre - roig i lligades a diferents aspectes de la cacera. Actualment esta tancada i per a visitar-la cal cercar-ne l'encarregat, que viu a la Sénia.

A la cova del Vidre, situada a la capsalera del barranc de Barretes, hi han efectuat treballs d'investigació. Hi han estat trobades restes neolítiques.

Pel resum de la notícia de Tortosa es pot seguir ja el curs del poblament del Port. Resta, però, molta tasca a realitzar, car el que cal gairebé és començar.

Els nuclis rurals estan situats a la perifèria del massís dels Ports, i els seus habitants són de parla catalana.

Anys enrera molts de masos eren habitats amb continuïtat. Actualment en resten ja ben pocs, per la qual cosa podem dir que els Ports estan deshabitats.

No fa gaire temps, la ramaderia, ensems amb l'agricultura, constituïa la riquesa principal del Port.

Hi havia molts de masos amb tres ramats: bous, ovelles i cabres. Enumerar-los tots seria massa llarg; però, només vint-i-cinc anys enrera (per l'any 1932), pasturaven per tot el Port a la ratlla dels 125.000 caps de bestiar.

Per què només n'hi queden uns 5.000 Caps? Actualment, una mesura paradoxal incomprendible, creiem, empeny els pastors i masovers de molts indrets de 1a serralada convertint-los en nòmades, i tanmateix la seva nissaga és en extrem sedentària però deixondida. Així ha estat l'abandó general de tot el massís. ¿Quan hi perd el Port i els qui l'estimen? Fins a quan? Actualment, per la serralada, per gairebé tots els indrets, només hi transiten els excursionistes. Per tant, els senders es perden massa de pressa, encara que la UEC, amb l'organització de la tercera Diada del Camí de Muntanya de la Província de Tarragona el dia 28 d'Abril de 1968, va plantar sis pals indicadors a diferents cruïlles de la part de Paüls, i en la X Marxa Excursionista de Regularitat de la província de Tarragona, celebrada el 29 d'octubre de 1967, amb el recorregut: Ullal, Toscar, Refugi de les Clotes, Rases del Maraco i Alfara de Carles, primera cursa organitzada en la serralada, va senyalitzar aquests camins, però la tasca ha de ser programada i organitzada amb tot el seny per tal de salvar camins llocs fins i tot històrics.

Cal tenir molt d'esguard amb els ròssecs, exclusivament fets per traure la fusta de vessants i rodalies sense camí o on només hi ha sender, i que els talladors, diguem-ne

inconscients, travessen tantes vegades com els convé. tallant les branques i cobrint els camins, deixant-los perduts, entrebancs que l'excursionista ha de resoldre amb molta intuïció.

Anys enrera. els pastors i els masovers, amb el seu treball quotidià, fressaven camins i senders. Als masos, hi vèiem sortir aquell fum de color de cel que ens obria el cor i els desigs de veure, parlar i indagar amb aquella gent ferma, humils com la nostra amada natura i amb un cor noble, pur i gran com ella mateixa, veritables amics, puix que, aferradament, també estimen la muntanya.

La nostra sincera estima i el nostre gran record en vers totes aquestes persones muntanyenques que sempre ens han produït plaer només amb la seva presència, contestant les nostres àvides preguntes, sempre amb desig de complaure'ns, i la llar de les quals va ésser també la nostra.

El ràpid despoblament dels masos, si bé un poc més lleu el dels pobles, ens preocupen per diferents motius, i un d'ells, molt important, és treure el màxim profit de la seva toponímia, ja que d'aquí a poc temps serà totalment impossible, però ja comptem amb un nombrós vocabulari i una tasca encetada.

MONESTIR DE BENIFASSA.- Amb mot de grafia vacil·lant, és l'únic que hi hagué de l'Orde del Císter dintre la diòcesi. Fou fundat el 1233 pel rei Jaume el Conqueridor. A l'Arxiu Capitular de Tortosa hi ha una còpia del lliurament que va fer el rei als monjos, el qual esta datat el 22 de novembre de 1233, atorgant-los les valls i el castell de Benifassà, per tal que eternament siguin retes gràcies a Déu per la victòria sobre els sarraïns de València. El seu mot i primitiu es creu (sense base) Beni Raza i esta estretament lligat a la total història de Tortosa.

El 1249 fou ocupat pels monjos el nou monestir construït al peu de la muntanya, envoltat de murades de mitja hora de circumferència.

El temple presenta la característica planta en forma de creu. Fou construït per l'abat Berenguer, les obres començaren el 1264 i fou inaugurat el diumenge de Rams del 1276. És el monestir més important del territori de la comarca tortosina. L'abat de Benifassà fou sempre senyor dels set pobles que integren la tradicional Tinença (Bellestar i Bel, el Boixar, Castell de Cabres. Coratxà, Fredes i la Pobla de Benifassà), on adhuc nomenava els batlles.

Fou gent de Tortosa la que conrea la terra de la Tinença i crea els pobles que la formen.

Queden restes de les primitives edificacions al cim que hi ha entre la carretera i el monestir, anomenat de Santa Escolàstica.

ERMITA DE SANT MIQUEL D'ESPINALVÀ - Situada dalt dels penya-segats del riu Racó d'en Patorrat i riu Pena, al camí de Beseit a Fredes. És del municipi de Vall-de-roures i cada any hi celebren un aplec els valde- rourans. Diuen que fou fundada per Rafael Gari, monjo que es dedicà, amb d'altres companys, a la penitència. També es creu fundador del llogarret de Rafalgari, on hi ha restes. Més tard fou refugi de bandolers.

L'agricultura predomina a les grans valls, on l'enginy de la gent del lloc va crear unes fantàstiques xarxes de conducció de l'aigua, que en molts d'indrets estaven penjades a les parets de roca, salvant d'aquesta manera els estrets barrancs. A les valls, hi conreaven tota mena d'hortalisses. Avui encara conreen bancals molt ben esglaonats al Toscar, a les Valls de Paüls, a la Vall d'En Bages, al riu dels Estrets, al riu Canaleta, a Arnes. al riu Ulldemó i Matarranya, a Beseit, al riu Pena, al riu Sénia i a la Vall i Lloret de Mas de

Barberans. A les parts més altes, i en molts d'indrets, també hi havia regadius, puix que, les aigües de les fonts, no les deixaven córrer, però dominava pertot el secà.

Les principals collites eren de grans i en prou proporció de patates per a la sembra. Aquestes eren d'una rentabilitat molt superior a les foranes especialitzades. Avui encara en cullen a Casetes Velles i a les Foies, als termes de Mas de Barberans i d'Alfara de Carles.

L'ametller i la vinya dominen a la part de Paüls, Horta de Sant Joan, Arnes, Vall-de-roures i Beseit. Tot el massís és ple d'erms que en molts de llocs són aprofitables, però estan com estan per manca d'ajut.

Tant a la Vall del Mascar (al peu de Caro) com al Toscar (terme d'Alfara) i a Sant Pere (al riu Sénia) existeixen edificacions modernes o bé reformades d'antics masos i que ades i ara s'incrementen, habitades pels estiuejants.

Al cim de Caro hi ha una antena repetidora de la TV, i els seus encarregats habiten tot l'any al peu del vessant N, a l'antic mas de l'Esquirol, a uns 5 minuts del Refugi de la UEC. Disposen d'habitacions, queviures i restaurant.

CIUTAT DE TORTOSA.- 43.739 habitants; 13 m alt. Cap de la Comarca del Baix Ebre. Urbs d'origen legendari, sobre el qual imperen diverses contalles força arrelades en l'esperit dels tortosins. Rebutjades les antigues tradicions sobre la fundació de Túbal, no existeix ara com ara una reconsideració objectiva ni molt menys un estudi orientador.

Partint de l'arcaic mot d'Ilerca, Titus Livi ens descobreix, el 217 abans de Crist, l'existència de l'urbs Hibera Iulia, situada a la dreta de l'Ebre i conquerida per Escipió, la qual no pot ésser la Dertosa que apareix en els temps de Juli Cesar, nucli que, evolucionat, ha engendrat la ciutat actual. Fou capital d'Ilercavònia.

Murallada pels romans, romangué invariable perifèricament fins al temps de la dominació sarraïna, car la ciutat fou conquerida segurament per Abd al- Aziz ibn Muza ibn Nusayr el 717 o 718. Constituïda Taifa a la caiguda del Califat de Córdoba, fou després conquerida per la Taifa de Saragossa, pel rei Ahmed, de la nissaga dels Ben Hur, moment en què fou iniciat el nou barri d'Al-Kharrover -avui el Garrofer-, el qual és punt de partida per a l'eixample actual. Un altre pas endavant, urbanísticament, fou la construcció de les noves drassanes, fundades pel Califa Abd al Rahman III, murallada i fortificada per disset torrasses. Del mateix temps és l'adobament general de les fortificacions urbanes aixecades per Roma.

Després de diverses temptatives de conquesta per part dels francs i dels catalans, des de LLuis el Piadós fins a Ramon Berenguer III, fou recuperada per Ramon Berenguer IV el 30 de desembre de 1148, constituint-la com a Marquesat. del qual fou el primer marquès, i com a tal incorporat a la confederació catalanoaragonesa; poc després fou governada sota el sistema general de Vegueria, govern que perdura fins al Decret de Nova Planta del 1714.

Passa l'Edat Mitjana –l'època de plenitud- com una de les cinc ciutats més importants de la Confederació, lluita més tard contra Joan II i el seu fill Ferran el Catòlic, fou indret de reunió de les Corts Catalanes diverses vegades, hi fou preparat parcialment el trist Compromís de Casp, etc. És famosa també per haver hagut un important Calljuïc, potser el més abundós i ric de Catalunya -ens en deixà mostra el rei Jaume I en les conquestes de Mallorca i València-, i també per l'elevat contingut sarraí que en restè. Ambdós grups foren del tot assimilats durant les Edats Mitjana i Moderna.

La seva decadència s'enceta pels acabaments del segle XIV, sobretot durant el XV, decadència que s'incrementa de llavors endavant, fins a l'ensorrament general del 1714.

Eixamplada per les antigues zones del Temple de Sant Joan del Camp, han estat tanmateix creades noves zones residencials seguint ambdós accessos de l'antiga Via d'Heracles o Via Augusta, així com per l'oest - Ferreries en l'antiga Illa de Gènova, i Roquetes en l'antiga Vila-roja i Jesús al sud de l'antiga Hibera-lulla- i també per Llevant en el sol de Sant Llätzer.

Ciutat d'arrelades tradicions agrícoles, abans com ara. continua servant la seva realitat comercial, com a clau de l'antiga ruta fluvial, i està íntimament relacionada, en aquest aspecte comercial, amb la resta del Principat, València i l'Aragó.

Castell de la Suda. - De base pre-romana i constituïda com a veritable acropolis de la ciutat. Reestructurada sota el domini de Roma ensems amb el sistema fortificat urbà. Adobada per Abd al Rhaman III amb les despulles arquitectòniques romanes i, després, adaptada novament en l'època romànica i en el temps de transició entre el romànic i el gòtic.

Adaptada per Felip V, la seva esplanada fou arrasada per fer possible l'ús del canó i d'aleshores ençà, roman invariable i en aquest estat adulterat i ruïnós.

Són interessants les seves edificacions estrictament romanes i medievals, entre les quals figuren el palau i l'església, enderrocats. La seva situació com a ciutadella li permet d'ésser una ampla panoràmica sobre la vall i centre del sistema murallat tortosí, un dels més grans de la península amb els seus 24 km de muralles. Connecta amb els forts de Mont de Banyeres i de Tenalla, obres del segle XV.

Seu de Tortosa. - Sol envaït per la llegenda, es creu que tingué un temple primitiu dedicat a Zeus (Júpiter) i que fou base del Forum Civile, que es localitza sepultat a uns cinc o sis metres de profunditat en alguns llocs i a tres en altres. Més endavant es creu que fou edificat un temple durant l'època visigòtica, convertit més endavant en mesquita major pels musulmans. Adaptada aquesta el 1149, fou usada com a temple cristià. A l'ons i Sança de Castella inauguraren la Seu d'estil romànic el mateix segle XII. i més endavant, fou aixecada la gòtica actual, que no fou acabada fins el segle XVIII. Fou usada com a mostra la Seu de Barcelona.

En l'antiga seu romànica, segons la llegenda, s'aparegué la Mare de Déu de la Cinta i, modernament, fou ensorrada per aixecar-hi l'actual basílica barroca. La seva façana principal, bandejant la projectada d'estil gòtic, és tanmateix barroca.

Palau Episcopal - Es creu que fou l'antiga Cort de Tortosa. Es lliurà al bisbat al segle XIV, i de llavors ençà que l'ocupen els bisbes tortosins. Constitueix una bella mostra del gòtic civil català, sobretot amb el seu pati d'escala volada i galeria. És de carreuades isòdomes, que hom creu del segle XIV. Les seves construccions i adaptacions foren enllestides el segle XVIII. La capella fou construïda pel bisbe Prats l'any 1316; hi podem veure la porta ogival amb escultures trescentistes i volta estrenada recolzada sobre trompes angulars.

Col·legi de Sant Maties. - Fou construït sota el manament de l'emperador Carles I el 1544, per educar la joventut sarraïna de Tortosa. Bona mostra del renaixentisme, i sobretot la portalada, i amb una galeria constituïda per tres ordres d'arcs sobreposats. A la part superior del primer ordre figuren, llavorats a la pedra, tots els monarques catalans fins a Martí l'Humà i, després, fins a Felip IV. El seu nom primitiu fou de Col·legi de Sant Jordi, i l'actual, de Col·legi de Sant Lluís.

Convent de Santa Clara. - Interessant pel seu claustre gòtic i pel seu conjunt artístic en general. En la primera versió del segle XII es creu que fou, encara en les seves despulles romàniques, la parròquia de Sant Miquel dels Templers. El conjunt actual és del segle XIII.

Palau Despuig. - Mai no ha estat de la família dels Despuig. Actualment és seu de l'oficina d'Informació i Turisme, Biblioteca Pública i de l'Institut d'Estudis Dertosencs, té una bella mostra del gòtic català. El seu pati presenta l'escala i la galeria de quatre arcs ogivals i columnes quadrilobulades. Cal fixar la vàlua de l'arcada interior, molt rica, i del magnífic enteixinat.

Llotja. - Fou la primera de Catalunya i relleva l'insuficient i antic Alfòndec. És obra del segle XIV i presenta una bella mostra del gòtic primitiu català. Esta construïda en forma de porxos, quatre arcs apuntats interiors y dues finestres de gran bellesa. Ensorrada durant la República, les seves despulles arquitectòniques foren recollides pel Servei de Conservació i Catalogació de monuments, de la Generalitat de Catalunya, i reedificada en el Parc Teodor González.

ROQUETES .- Antic bosc de Riba-roja, vessants del Massís del Ports, centre d'abastament de fustes per a les antigues drassanes i cruïlla de les antigues viles de Castles, Alfara de Castles o de Carles, Rafalgarí i Vilar de Santa Maria, tanmateix com de la carretera del Port és un punt central entre els focus neolítics de població de la suposada llerca Hiberia Iulia i el pla de les Sitges. El terreny que ocupa la població és al·luvial i deu la seva formació a l'ofegament del braç dret del riu que envoltava per occident l'antiga ma de Gènova. El segle XIII ja hi figuraven algunes hortes i possiblement, el XII, segons una escriptura de donació de Na Sança de Castella, muller d'Alfons I. Malgrat tot, l'estructuració general de les seves hortes data especialment del segle XIV amb la mort del dit braç dret de l'Ebre. La disposició primitiva fou a base de masos que s'anaren multiplicant, i pervisqué amb el nom de Riba-roja, per bé que de vegades amb el de Vila-roja, i possiblement tingué la torre medieval del mateix nom seguint la disposició general de torrasses de fita i defensa. Les despulles arqueològiques trobades fins al moment són totes neolítics. La primera variant del nom de Ribaraja és Mas de N'Ortis, esdevingut més tard les Roquetes de N'Ortis i finalment Roquetes a la darrerria del segle XIX.

Va rebre la principal empenta urbana amb el tortosí Francesc de Miravall i el seu fill, Jaume (segles XVIII i XIX), la segregació de Tortosa el 1850 per ordre de la mateixa Isabel II i la categoria de ciutat amb Alfons XII. Actualment és un lloc d'economia agrícola i les seves indústries més importants pertanyen a la mecànica i a la fusteria, i en conjunt, forma una nova Tortosa a la riba dreta de l'Ebre. Posseeix una important zona del Port dins el seu terme municipal, en el qual és inclòs el mateix cim de Caro. Per excel·lència són els seus arbres l'olivera, el garrofer i el pi, si bé comencen a fer goig les plantades de tarongers i altres arbres fruiters. Forma, amb Tortosa (2 km) i a part la zona arrossera, el centre agrícola més important del Baix Ebre.

A la part alta hi ha l'Observatori de l'Ebre. Fundat el 1905 pel Pare Cirera i dedicat, a través de les orientacions del Pare Rodés i del Pare Romanyà, a l'estudi de la influència de l'activitat solar a la Terra. Consta de tres seccions: Heliofísica, Geofísica i Electromagnètica. Modernament ha anat ampliant els seus estudis i consolidant la seva importància en el món científic Internacional.

El seu nombre d'habitants és de 5.706. Partit judicial diòcesi de Tortosa. Comarca Baix Ebre.

ELS REGUERS.- 930 habitants. 118 m. Pertany a Tortosa. Predomina l'agricultura de secà. Hi cullen molt d'oli. Que és elaborat al mateix poble amb tècniques del dia. Anys enrera, l'aprofitament del margalló hi era la indústria principal, en la qual treballava gairebé tot el poble.

A uns dos quilòmetres, camí d' Alfara de Carles, hi ha una antiga via pre-romana, que segueix per tota la falda del Massís, i de la qual encara podem comprendre la importància històrica. Actualment és coneguda pel nom de Camí dels Bandejats. Es comunica amb Tortosa (8 km) per la carretera comarcal Tortosa - Alfara de Carles.

ALFARA DE CARLES.- 584 habitants. 334 m. Partit judicial i diòcesi de Tortosa. Comarca Baix Ebre. Totalment agrícola amb domini de l'oli. També hi treballaven el margalló, com als Reguers.

Anys enrera la ramaderia era una font d'ingressos que actualment no raja. Posseeix una sola comunicació, que la lliga a Tortosa per carretera (18 km). Nasqué com a raval de la vila de Castles, de la qual acollí els habitants el segle XVII. Existeix un document de l'arxiu parroquial que parla de la despoblació de CASTLES, turó situat a la confluència dels barrancs del Bosc Negre i de la Conca; hi resta el castell totalment derruït. De l'antiga vila, en obrir la carretera que mena al Toscar, n'han restat al descobert nous panys de paret de les cases. Al mateix nucli hi ha l'església de Sant Júlia, del segle XII, romànica, en un total abandó escandalós. És l'única ermita romànica de tot el massís. (Carta de Poblament de 1273 atorgada com a baronia a Raimon de Sentmenat, senyor de Castles. el qual els donà, per a regir-se, les Constitucions de Catalunya i els Usatges de Barcelona.)

PAÜLS.- 889 habitants. 378 m. Partit judicial i diòcesi de Tortosa. Comarca Baix Ebre. Totalment agrícola, hi ha una petita indústria de guix. Situat en un turó amb aigua - vessant als barrancs de la Fonteta i les Fonts. Es comunica amb Tortosa, per la carretera de Xerta (22 km).

Al cim hi ha un castell totalment derruït, diu que, al segle IX, el construïren els musulmans, per dominar les riques valls que envolten el poble, i que, per la seva situació muntanyenca privilegiada, fou alhora un ferm refugi després dels atacs a la conca fluvial. Lligada a les restes del castell hi ha encara en molt bon estat la mesquita, consagrada pels cavallers del Temple a finals del segle XII, que fou l'església parroquial fins fa molt poc, des d'on gaudim d'una ampla panoràmica muntanyenca i queda el poble als nostres peus. Conquerit als sarraïns per Ramon Berenguer IV. (Carta de Poblament d'Alfons I. de 27-9-1168). El 1149 fou cedida per Ramon Berenguer IV com a senyoratge a Roger Despuig i després passà per diversos senyors, anant lligat al Montsagre i l' Alberans, termes des del Coll de l'Espina fins a la Roca de Benet i Horta.

PRAT DE COMTE.- 404 habitants. 364 m. Partit judicial i diòcesi de Tortosa. Comarca Terra Alta. Lligat amb Tortosa (30 km) per la carretera que mena a Vall-de-roures. Totalment agrícola amb domini de l'oli i dels ametllers. Poc després de conquerit, Ramon Berenguer IV designa tots els voltants com a lloc predilecte per a anar-hi a caçar.

HORTA DE SANT JOAN.- 1.705 habitants. 542 m. Partit judicial i diòcesi de Tortosa. Comarca Terra Alta. Es comunica amb Tortosa (42 km) per la carretera que mena a Vall-de-roures mitjançant un ramal de dos quilòmetres.

És el municipi que posseeix més terreny als Ports amb, una explotació forestal molt rica, encara que ben poc a to amb la ramaderia. Agrícola amb domini de l'oli, la vinya i els grans. Aquests productes han donat lloc a la seva petita indústria.

Situat en un puig posseeix terres molt riques i bona part de regadiu amb aigües del Canaleta.

Els seus carrers i la plaça porticada, amb bells edificis, ens parlen de llur grandesa: encara hi resten fermes mostres del període romà. Darrerament, en les obres per a la conducció de l'aigua, hom va trobar una moneda amb la inscripció ILERCAVONIA. Reconquerida per Alfons el Cast en 1157; la lliurà als Templers en 1177. L'església parroquial fou construïda el segle XII. Feta de carreus d'una sola nau, és, d'estil romanicogòtic amb volta ogival. Més tard es va allargar, inconscientment i perdé bona part del seu valor.

L'Ordre del Temple hi va fer molta tasca, si bé deixà lligats els masovers, que van conrear les terres del Port, amb les conseqüències actuals.

Carta de Poblament del 1168. Fou lloc de llarga estada de Jaume I en la seva joventut. Pau Picasso hi va fer una bona estada que ha quedat marcada en la seva obra.

A dos quilòmetres hi ha el convent de Santa Maria dels Àngels, al peu de la muntanya de Santa Bàrbara d'estil romanico-gòtic. Hi ha el claustre, gairebé derruït, que clama justícia. No es coneixen les dades de la seva fundació, però hom la suposa anterior al període romànic. Hi va fer estada durant 12 anys Sant Salvador d'Horta, gran taumaturg.

ARNES.- 721 habitants. 508 m. partit judicial i diòcesi de Tortosa. Comarca Terra Alta. Es comunica amb Tortosa (46 km) per la carretera que mena a Vall-de-roures. Totalment agrícola amb domini de la vinya.

Bells edificis de carreus entre els quals sobresurt Ca la Vila, d'estil romanico-gòtic, que va estar en pugna amb la de Vall-de-roures, per reconstruir-la al Poble Espanyol de Barcelona; finalment fou reconstruïda la de Vall-de-roures.

VALL-DE-ROURES.- 2.236 habitants. 510 m. Cap de partit. Diòcesi de Saragossa. Comarca del Matarranya. Agrícola amb predomini de la vinya.

Vila conquerida als sarraïns per Alfons I, fill de Ramon Berenguer IV. l'any 1167. Església parroquial o, més ben dit, arxiprestal, d'estil gòtic, i hom n'atribueix la construcció al rei Jaume II. Hi foren celebrades les Corts del Regne en temps d' Alfons IV el Magnànim, iniciades el 22 d'octubre de 1429. El 1556 també hi fou celebrat, durant tres mesos, el Sínode episcopal convocat per fra Joan Cebrià.

El Castell-Mansió, d'origen àrab, sembla datar del segle XI o de la primeria del XII. El 1167, Alfons I el va cedir als Cavallers de l'Orde de Calatrava.

Carta de Poblament del 1183. dels bells edificis sobresurt Ca la Vila, per la seva bellesa, construïda amb carreus, amb un fantàstic enteixinat tallat en fusta. A la seva façana hi ha les armes de la Vila i la data del 1599, que hom suposa que és la de l'acabament d'aquella obra arquitectònica. A la plaça Major del Poble Espanyol, de Barcelona, hi ha una reproducció.

Es comunica amb Tortosa (57 km) per la carretera que continua cap a Alcanyis.

BESEIT.- 1.132 habitants. 579 m. Partit judicial de Vall-de-roures. Diòcesi de Saragossa. Comarca Matarranya.

Es conserven sis portals dels set que té la vila, d'estil romanico- gòtic, que daten dels anys 1151 al 1187. Fantàstic pont romànic que creua el Matarranya, de 30 metres d'altura.

El seu procés històric està molt lligat a Vall-de-roures, Morella i Tortosa. Sembla que fou conquerit als sarraïns per Ramon Berenguer IV, molt poc temps després de Tortosa, i hom creu que passa a formar part del Comtat d'Urgell. Carta de Poblament del 1183. Altres creuen que fou conquerit per Alfons I, fill de Ramon Berenguer IV.

L'agricultura, molt important, referent a l'oli, va perdre molt a conseqüència de les gelades del 1937 i del 1956. La indústria predominant és la fabricació de cuir artificial. La fabricació de paper, que data de més de 100 anys enrera, ha perdut darrerament la seva importància.

Les mines de lignit al riu Matarranya i al barranc de Formenta, per la seva poca rendabilitat, han estat abandonades fa poc. Un ramal de carretera de 8 km l'uneix amb Vall-de-roures.

FREDES.- Hi ha uns 60 habitants. 1.090 m. Partit judicial de Morella. Diocesi de Tortosa. Comarca: Baix Maestrat. Llogarret totalment agrícola i amb gran riquesa forestal. A causa del clima, de la seva situació, apartada dels nuclis habitats, i a més, la migradesa de recursos, ha sofert un abandó gairebé total. Darrerament, i suposem que circumstancialment, ha experimentat una immigració de la comarca del Maestrat i dels Ports de Morella.

La carretera que hi puja des de la Sénia segueix pel bosc de Rafalgari, Prat d'En Rubera, Font del Teix, Mascar i Refugi de Caro de la UEC, i davalla a Tortosa.

LA SÉNIA.- 3.664 habitants. 360 m. Partit Judicial i diòcesi de Tortosa. Comarca Montsià. Lligada a Tortosa, per carretera (36 km).

Conquerida als sarraïns poc després de Tortosa, amb la resta de la comarca. Ha estat poc investigat el seu passat, per bé que n'existeix bona documentació.

Pel seu valor de respecte als Drets Humans. retallem de les "CAPITULACIONS DE LA VILA DE CENIA AMB EL SEU L REI JOAN II" - demanat al rei, entre d'altres.

3r. Item quens sien confirmats tots previleigis, libertats, costums, e instituts que lo loch ha usats d'aci en rere. Plau al S. Rei segons ans de la rebelió han be usat e costumats usa, dels dits privilegis, costums e instituts."

La seva industrialització ja ve de lluny, ja que aprofitaven l'aigua del riu, amb una bona quantitat de molins, per a fer paper, i encara avui dia en fabriquen amb les tècniques actuals. Aquesta amada industrialització ha donat fruit amb noves i fermes branques, mobles i pinzells entre altres de menys importants. Es pot dir que és un poble industrial. En l'agricultura predomina l'oli.

MAS DE BARBERANS.- 917 habitants. 340 m. Partit judicial i diòcesi de Tortosa. Comarca Montsià. Situat al vessant meridional del massís i adossat a la muntanya, és migrat de recursos. Totalment agrícola, amb domini gairebé total de l'oli, que elaboren al poble mateix. Anys enrera aprofitaven el margalló per a fer cabassos, sàrries, estores, etc. Estava prou comercialitzat i fou una font d'ingressos. Avui dia es pot dir que s'ha perdut del tot.

Es comunica directament amb Tortosa (17 km) per carretera, que segueix fins a la Sénia. Antic poblat que pot correspondre al Vilar de Santa Maria (s. XII). Ramon Berenguer IV li atorga Carta de Poblament i Costums Independent de Tortosa. Més endavant fou atorgat a en Barberan de la Torre.

LES COMUNICACIONS

La línia de ferrocarril de la Vall de Safan, Tortosa-Saragossa, passa per la perifèria del Massís dels Ports, encara que per llocs meravellosos, fent parada a Prat de Comte-Balneari-Santuari de la Fontcalda, Horta de Sant Joan. Arnes i Vall-de-roures, nuclis relacionats directament amb el massís. Aquestes estacions queden massa llunyanes dels centres rurals.

Des de Tortosa, tres carreteres menen als Ports: la de Tortosa a Alfara de Carles, la de Tortosa a la Sénia i la de Tortosa a Vall-de-roures.

La de Tortosa a Alfara de Carles es bifurca passat Roquetes (It. n.º 1) directament al peu de Caro, al vessant nord, on hi ha el Refugi de Caro de la Unió Excursionista de Catalunya (25 km). Per la dreta segueix cap als Reguers i acaba a Alfara de Carles (18 km); abans d'arribar hi ha una bifurcació (It. n.º II) que mena fins al Toscar (20 km) passant per l'ermita romànica de Sant Júlia i l'antic poblat neolític de Castles. Actualment, a la que puja directament del peu de Caro a la vall del Mascar, l'antic camí del Port, pel vessant Est de la Tossa de la Reina pel conegut Caragol, hi acaben les obres de rectificació dels trossos més durs amb un nou traçat que disminueix els graus de pujada. i és apta per a turismes.

Abans d'arribar al Refugi de la UEC, des dels Pous de la Neu, han construït recentment un braç que mena al cim de Caro, on hi ha un habitacle i les instal·lacions de la TV. Des de la Vall del Mascar, segueix una pista forestal fins a Fredes, pel Prat d'En Rubera, on hi ha una branca que puja al Mont Negrell i es bifurca a la Vall Canera, i davalla pel barranc de la Fou a la Sénia. sense passar per Fredes ni pel convent-monestir de Benifassà. Aquesta branca convergeix al Pantà d'Uldecona amb la carretera que baixa de Fredes a la Sénia.

La de Tortosa a la Sénia (36 km) per Santa Bàrbara i la Galera, seguint per la que puja a Fredes a l'altura del convent bifurca un ram que segueix per Bellestar, la Poble de Benifassà. Un braç al Boixar i Coratxà. Branques que resten a la perifèria del Massís. També hi ha una altra comunicació amb la Sénia, per Roquetes i Mas de Barberans. Tres quilòmetres enllà del Mas de Barberans surt una pista forestal que, a 3 km més, es bifurca a l'esq. pels barrancs de la Carovera i el de la Gotellera, fins passada la Casa dels Alquers, i per la dreta segueix pel barranc de la Vall fins a la Font de la Llagosta, al camí de la Solana, a uns 40 minuts de caminar fins a Casetes Velles. Poc abans d'arribar a la Font de la Llagosta hi ha un petit braç; a la dreta, que finalitza a uns 200 metres de la Cova del Vidre.

La més important, i que comunica Tortosa amb la major part dels pobles relacionats directament amb el Massís dels Ports, fent gairebé la circumval·lació a la serralada per la perifèria, és la que mena a Vall-de-roures i que uneix els pobles següents: Jesús (Raval de Tortosa), Aldover, Xerta, Prat de Comte, Horta de Sant Joan, Arnes, Vall-de-roures i Beseit. Des del mateix poble de Xerta, surt la carretera, que només arriba fins a Paüls, a 22 km de Tortosa.

A l'entrada de Paüls, a l'esquerra, hi ha una carretera que va a l'Ermita i Fonts de Sant Roc.

Poc abans d'arribar a Paüls i creuar el barranc de les Fonts, per la dreta surt una pista forestal fins a la Refoia, passant per la Vall d'En Bages.

Des de Prat de Comte hi ha una carretera que va fins a l'estació ferroviària i Balneari Santuari de la Fontcalda. Abans d'arribar a Prat de Comte, a uns tres km, surt una pista forestal cap a la Refoia. Falta poc per a connectar amb la que puja de Paüls.

Al mateix lloc on la carretera es bifurca cap a Horta de Sant Joan, a l'esq., hi ha dues pistes forestals.

La de l'esq., molt curta, creua el riu Canaleta i arriba fins al Mas de Satorras.

La de la dreta va al riu dels Estrets; abans d'arribar-hi, a l'esq., hi ha un braç, que puja al Coll de Membrado i segueix fins al Mas de les Eres, al riu Canaleta.

Seguint el riu dels Estrets, a l'altura del Mas de la Fanqueta hi ha un braç, que puja pel barranc de Closetes, fins a la Font de l'Aixa, i, seguint pel riu dels Estrets, es bifurca, per l'esq., segueix el llit del barranc del Carrer Ample, on, a l'inici, hi ha una pedrera de marbre, i arriba fins un poc més amunt de les Palanquetes. Es pot dir que aquesta pista estarà sempre en mal estat pel seu traçat.

La de la dreta segueix el riu dels Estrets fins prop de Punta Serena, en projecte fins a les Clotes, on hi ha el petit refugi de la UEC. Abans d'arribar a la Punta Serena hi ha un braç; que davalla al barranc de la Vall d'Uixó.

D' Arnes surt una pista que segueix el curs del riu Algars, fins al Mas de Pau: un bon tros del seu recorregut és la separació administrativa de Tarragona i Terol.

Vall-de-roures, pista fins al Pantà de la Pena.

Beseit, una pista segueix el curs del riu Matarranya fins a les mines de lignit, abandonades fa poc; queda a una hora de caminar de les Gúbies del Parrissal.

Una altra pista que al principi segueix l'anterior pel riu Matarranya decanta de seguida cap a la dreta i puja per la Vall del Prat; troba més tard el barranc de Formenta i arriba fins al Mas de Formenta i a les antigues mines de lignit també abandonades.

Fóra molt interessant que el camí dels Olivars, que va de Beseit al Pantà de la Pena, fos degudament condicionat per a turismes.

A més, existeix una atapeïda xarxa de pistes forestals a l'interior del massís, menys importants i l'estat de les quals, tanmateix com les que hem detallat, cal esbrinar abans d'utilitzar-les, car han estat obertes amb conceptes particularíssims.

Els cotxes de línia de l'HIFE comuniquen Tortosa amb tots els pobles relacionats amb el Massís dels Ports, llevat de Fredes.

Els clàssics camins rals, en molts de llocs empedrats, han passat d'ésser camins retents i fressats a camins gairebé debolits i de guineu; i ha passat el mateix amb els camins de bast i sobretot amb ramaders, on l'abandó gairebé és total.

Són una bona característica del Massís els graus, que per vessants imponents s'enfilen com esquiroles, estalviant distàncies feixugues. Al barranc de la Vall Figuera, des del Pla dels Llarers, s'inicia el pujador de les Gúbies (It. n.a 8), que en pocs metres molt esglaonats ens duu a la sendera dels Forats de la Costa; el Pas de la Barcina (It. n.a 7) de cingleres impressionants; l'Escarissó de Barosa, prop del barranc de Lloret, és terriblement feixuc (It. n.a 70) ; l'Embarronat de Carlares, a la Mola del Boix, al costat septentrional del Marturi (It. n.a 61) : l'Escala, del Mas d'En Jordi a Terranyes, al barranc de Closetes, i que esta totalment emboscat, caleta al barranc de vall de Bous (It. n.o 63), d'obertes panoràmiques.

OROHIDROGRAFIA

El riu Matarranya, afluent de l'Ebre, és el més important de tot el Port. Neix al Prat d'En Rubera, terme municipal de la Sénia, fent la seva infantesa com a company dels grans Tossals d'En Cervera (1.347 m), de l'Embaila (1.244 m) i de Mont Negrell (1.344 m), segueix pel barranc de la Coscollosa, rep també aigües des de Millers i barranc de Capatx i s'obre pas per les immenses parets de roca i els fantàstics monolits que donen lloc a les meravelloses Gúbies (Congost) del Parrissal. El seu cabal més tard s'enriqueix de gairebé totes les aigües del Port, ja que en són anuents els rius Pena, Ulldemó i Algars.

El riu Pena neix a l'aiguavessant O del Tossal dels Tres Reis i rep aigües del vessant E del Tossal d'en Canader. Juntament amb les aigües del riu Racó d'En Patorrat, nodreix el Pantà de la Pena.

El riu Racó d'En Patorrat neix al Rafalgari, Pinar Pla a l'E del Tossal dels Tres Reis i també rep aigües del Coll de Manado i els aiguavessants occidentals del Rafalgari i Boixet.

El riu Ulldemó neix al barranc de Regatxol i rep aigües des de la Vall del Mascar, parets N del Marturi, aiguavessants Sud de la Mola de Catí i de la Mola de Maclac.

El riu Algars neix al vessant nord de la Mola de Catí al Barranc de la Paridora. Rep aigües des de Llinars, Terranyes i del complex Moletes d'En Venanci, Mola de Maclac. El barranc de la Paridora és imponent i feréstec en extrem.

El riu dels Estrets, anuent de l'Algars, es nodreix del complex Muntanyola, l'Espina, Rases de Maraco, Clotes i Tossa Rasa.

El riu Canaleta, anuent de l'Ebre, neix al vessant nord de l'Espina, augmenta el cabal mitjançant el riu d'En Piquer, vessants nord de la Muntanyola, barranc de Salt. des de la Gronsa i del complex Vacarissal, Punta de l' Aigua, Montsagre d'Horta i Tossal d'En Grilló (Piló) en els seus aiguavessants nord.

Amb això queda totalment format el drenatge O-N-NE, amb fantàstiques valls esglaonades per al conreu i masos fermes i acollidors -avui tot erm i abandonat- i engorjats infranquejables.

Als aiguavessants meridional, d'una verticalitat esglaonada on la carena posseeix les màximes altures del Massís dels Ports, els barrancs i torrents no ofereixen cabals d'importància, però cal anomenar el barrancs Vall d'En Bages, Fonts, Vall (Patils) de la Conca, Vall Figuera, la Caramella i Cova Alta (Covalta), al Racó d'Aigua Donzella.

Al SO de la serralada hi ha el riu Sénia; neix al barranc de la Fou, rep aigües del complex Plans, Mola del Boix, les Mirandes, el Retaule, Vall Canera, Mont Negrell, Embaila, Tossal d'En Cervera, Fredes, Cantaperdius, Montgó.

A la perifèria del Massís hi ha el barranc de la Tenalla o Teulati, i de la Pobla, afluents del Sénia, on, a la confluència, construeixen actualment el Pantà d'Ulldecona.

Al sud ens queden els barrancs de Vall de Bous, Gotellera, Vall i Lloret, com a més importants, però amb un cabal molt migrat, si bé les seves conques són prou receptores.

El Pantà d'Ulldecona, en una fase ja molt avançada, el construeix la Confederació Hidrogràfica del Xúquer.

La superfície de l'embassament serà de 984.400 m³, i el seu volum, de 12,5 milions de m³. La presa ha de tenir 54 metres d'altura i la seva longitud serà de 180 metres a la coronació. La seva finalitat és el regadiu dels plans d'Ulldecona i Alcanar.

Per tant, la importància del drenatge en la xarxa hidrogràfica, la trobem a la part septentrional del Massís dels Ports, oferint veritables meravelles per l'estretall que

generalment segueixen els cabals, mentre que a la part meridional el nervi frontal ens ofereix verticalitats impressionants a molt pocs metres del nivell del mar.

Hi ha una gran quantitat d'avencs, molts encara sense explorar.

Per als escaladors hi ha moltes parets fermes i agulles desafiantes. Barranc de la Caramella (It. N° 5), Cingleres de la Barcina (It. n° 7), Roques de Benet (It. n° 29), on hom ja ha obert algunes vies, (vegeu: Vèrtex n° 20-24 -desembre de 1970 i de 1971) i les Gúbies del Parrissal (It. n° 44), on també ja s'han fet agulles, Faixes Tancades (It. n° 66 i 67), etcètera.

Agraïm molt sincerament la col·laboració de l'amic Ramon Miravall i Dolç; per la seva aportació de les dades i la relació dels fets històrics, així com la de l'amic Joaquim Francès i Tafalla, ferm company muntanyenc.

TAULA D'ITINERARIS

Itinerari nº 1	TORTOSA – REFUGI DE CARO- Per Roquetes, camí del Port, barranc de Farrúbio, Font dels Bassis, Caragol, i Portell. Temps: 4 hores i 9 minuts.
Itinerari nº 2	REFUGI DE LA UEC AL CIM DE CARO- Pel coll del Vicari. Temps: 58 minuts.
Itinerari nº 3	REFUGI DE CARO, CIM DE CARO, PALLERS, REFUGI DE LA UEC. Temps: 2 hores i 46 minuts.
Itinerari nº 4	REFUGI DE CARO, CIM DE LA BARCINA, PORTELL, TOSSA DE LA REINA. Temps: 2 hores i 31 minuts.
Itinerari nº 5	REFUGI DE CARO – TORTOSA , per la Mola Castellona, i barranc de la Caramella. Temps: 5 hores 40 minuts.
Itinerari nº 6	REFUGI DE CARO - TORTOSA, pel Coll del Vicari, Racó de la Gralla, Coll de la Garrofera i barranc de la Caramella. Temps 5 hores 15 minuts.
Itinerari nº 7	TORTOSA - REFUGI DE CARO, pel Camí del Port, barranc de Farrúbio, Bassis, Pas de la Barcina i Cim de la Barcina. Temps: 5 hores 41 minuts.
Itinerari nº 8	TORTOSA - REFUGI DE CARO, per Roquetes, els Reguers, barranc de la Conca i barranc de la Vall Figuera. Temps: 3 hores 54 minuts.
Itinerari nº 9	TORTOSA - REFUGI DE CARO, per Roquetes, els Reguers, l'Alcasser, barranc de la Vall Cervera i Mas de l'Atans i barranc de la Vall Figuera. Temps: 5 hores 10 minuts.
Itinerari nº 10	REFUGI DE CARO - TORTOSA, pel barranc de la Vall Figuera i el Toscar. Temps: 2 hores 25 minuts.

Itinerari nº 11	TORTOSA - REFUGI DE CARO, pel Toscar i Cova Pintada i camí dels Clots. Temps: 2 hores 51 minuts.
Itinerari nº 12	TORTOSA - REFUGI DE CARO, pel Toscar, barranc del Bosc Negre, les Foies, Llinars i Camí dels Clots. Temps: 3 hores 23 minuts.
Itinerari nº 13	TORTOSA - REFUGI DE LES CLOTES, pel Toscar, Bosc Negre i Coll de Carabasses. Temps: 1 hora 35 minuts.
Itinerari nº 14	REFUGI DE LES CLOTES - REFUGI DE CARO, per les Foies i Llinars i els Clots. Temps: 2 hores 28 minuts.
Itinerari nº 15	REFUGI DE LES CLOTES – BESEIT, per les Foies, Llinars i Camí de la Gavarda, l'Enclusa, Mola de Maclac i Mas de les Oliveres al Riu Ulldemó. Temps: 5 hores 39 minuts.
Itinerari nº 16	REFUGI DE LES CLOTES - ALFARA DE CARLES, per les Rases del Maraco i barranc del Llop. Temps: 2 hores 58 minuts.
Itinerari nº 17	REFUGI DE LES CLOTES – PAÜLS, per les rases del Maraco, Coll d'Alfara, Vall Girona i les Valls. Temps: 3 hores 51 minuts.
Itinerari nº 18	REFUGI DE LES CLOTES – ARNES, pel riu dels Estrets. Temps: 3 hores 25 minuts.
Itinerari nº 19	REFUGI DE LES CLOTES - HORTA DE SANT JOAN, per les Rases del Maraco, Coll de l'Enrajolada, Camí de les Marrades, Riu Canaleta. Temps: 6 hores 5 minuts.
Itinerari nº 20	ARNES - ALFARA DE CARLES, pel riu dels Estrets, barranc del Carrer Ample, Rases del Maraco, barranc del Llop. Temps: 5 hores 41 minuts.
Itinerari nº 21	ARNES – TORTOSA, pel riu dels Estrets, barranc del Carrer Ample, Rases del Maraco i davallada a l'Ullal pels erms de Canduca. Temps: 5 hores 23 minuts.
Itinerari nº 22	TORTOSA - EL TOSCAR - ALFARA DE CARLES, per la Font del Bosc Negre, Cova dels Adells, ruïnes del Mas del Roig, Erms de Canduca, Font Canaleta i Alfara de Carles. Temps: 3 hores 45 minuts.

Itinerari nº 23	PAÜLS - ALFARA DE CARLES, per les Valls i el coll d'Alfara (Morralets). Temps: 3 hores 4 minuts.
Itinerari nº 24	PAÜLS - PRAT DE COMTE, per l'Albada (Aubada), Coll de Roger, la Refoia i Coll de la Carrasqueta. Temps: 3 hores 59 minuts.
Itinerari nº 25	FONTCALDA (ERMITA I BALNEARI) - PRAT DE COMTE, pel Coll de la Salve. Temps: 1 hora 6 minuts.
Itinerari nº 26	PRAT DE COMTE - PAÜLS, per la Refoia, Montsagre de Paüls, Montsagre d'Horta, Coll de la Giliberta. Temps: 4 hores 47 minuts.
Itinerari nº 27	PRAT DE COMTE - HORTA DE SANT JOAN, per la Refoia, Montsagre de Paüls, Montsagre d'Horta i Baixador de Valero. Temps: 5 hores 48 minuts.
Itinerari nº 28	HORTA DE SANT JOAN - CONVENT DE SAN SALVADOR D'HORTA. Temps: 2 hores 15 minuts.
Itinerari nº 29	HORTA DE SANT JOAN - REFUGI DE CARO, pel riu dels Estrets, Mas de la Franqueta, Coll de Miralles, Terranyes i les Foies. Temps: 8 hores 10 minuts.
Itinerari nº 30	HORTA DE SANT JOAN - REFUGI DE LES CLOTES, pel Coll de Membrado, riu dels Estrets, Mas de la Franqueta, Terranyes, les Foies i Coll de Carabasses. Temps: 7 hores 40 minuts.
Itinerari nº 31	HORTA DE SANT JOAN - PAÜLS, pel Coll de Membrado, Mas de les Eres, Camí de les Marrades i les Valls. Temps: 7 hores 25 minuts.
Itinerari nº 32	PAÜLS - HORTA DE SANT JOAN, pel Coll de l'Avenc, Masos del Capella i Fandos i riu Canaleta. Temps: 5 hores 23 minuts.
Itinerari nº 33	HORTA DE SANT JOAN - PAÜLS, pel barranc de Salt, Coll de Membrado, Muntanyoles, l'Espina i les Valls. Temps: 7 hores 1 minut.
Itinerari nº 34	PAÜLS - PAÜLS, pel Montsagre de Paüls, Montsagre d'Horta, Coll de la Giliberta, Vacarissal, Pla de l'Hedera, Pinar Ample, Coll de les Canals, Sant Roc, font i ermita. Temps: 5 hores 34 minuts.

Itinerari nº 35	PAÜLS - PAÜLS, per la Font de Galdiri, Coll de les Canals, riu Canaleta, Camí de les Marrades, Pouet de Pujol, Coll del Camp, Font del Teix, Fonts i ermita de Sant Roc, i Camí de l'Ermita. Temps: 5 hores 19 minuts.
Itinerari nº 36	PAÜLS - REFUGI DE LES CLOTES, per la Font Galdiri, Coll de les Canals, riu Canaleta, Pouet de Pujol, Coll de l'Enrajolada, Coll d'Alfara, Rases del Maraco. Temps: 5 hores 19 minuts.
Itinerari nº 37	REFUGI DE CARO - ARNES, per l'inici del barranc de la Vall Figuera, Llinars, les Foies, Terranyes, Coll de Miralles, les Valls (d'Arnes). Temps: 6 hores 5 minuts.
Itinerari nº 38	ARNES - BESEIT, per la Creu, Riu Algars, Mas del Doctor i Riu Ulldemó. Temps: 3 hores 41 minuts.
Itinerari nº 39	ARNES - BESEIT, pel riu Algars, Mas de Pau, barranc del Corb, Mola de Maclac, riu Ulldemó, Mas de les Oliveres. Temps: 7 hores 15 minuts.
Itinerari nº 40	ARNES - BESEIT, pel riu Algars, Mas de Pau, barranc del Corb, Mola de Maclac, l'Enclusa, Canal del Rito i riu Ulldemó. Temps: 8 hores 31 minuts.
Itinerari nº 41	ARNES - REFUGI DE CARO, pel riu Algars, Mas de Pau, barranc de la Paridora (inici del riu A1gars), Clot de la Pega, Camí de la Gavarda, Pedrera de1 Gall, Mola de Catí, Font del Mascar. Temps: 6 hores 50 minuts.
Itinerari nº 42	ARNES - REFUGI DE CARO, pel riu Algars, Mas de Pau, Racó de la Foradada, Punta de la Miranda, Terranyes, les Foies, Llinars i Camí dels Clots. Temps: 7 hores 50 minuts.
Itinerari nº 43	REFUGI DE CARO - BESEIT, per Cova Avellanes, Carlares, riu Ulldemó, i Gúbies del Regatxol. Temps: 5 hores 34 minuts.
Itinerari nº 44	BESEIT - REFUGI DE CARO, pel riu Matarranya, Gúbies del Parrissal, Font del Teix, Millers- Carlares i Cova Avellanes. Temps: 5 hores 41 minuts.
Itinerari nº 45	REFUGI DE CARO - BESEIT, per la Mola de Catí, Canal del Rito i riu Ulldemó. Temps: 6 hores 13 minuts.
Itinerari nº 46	REFUGI DE CARO - BESEIT, pel Coll dels Pallers, Cova del Vidre, Font de la Llagosta, Coll de l'Assucar, Casetes Velles, barranc de Capatx, Font del Teix, Gúbies del Parrissal. Temps: 7 hores 19 minuts.

Itinerari nº 47	BESEIT - REFUGI DE CARO, per l'antic camí de Beseit a Tortosa, anomenat de les Marrades, pel Coll de Ganxo, Clota de Maçana i Carlares-Millers. Temps: 5 hores 34 minuts.
Itinerari nº 48	BESEIT - REFUGI DE CARO, pel riu Matarranya, Balenguera, Font de Perot, Pouet de Borràs, Carlares-Millers. Temps: 5 hores 15 minuts.
Itinerari nº 49	BESEIT - REFUGI DE CARO, pel riu Matarranya, Balenguera, Moletes d'Arany, Pou de Borràs, Carlares-Millers. Temps: 5 hores 30 minuts.
Itinerari nº 50	BESEIT – FREDES, pel Camí dels Olivars, Pantà de la Pena, Ermita i Masos de Sant Miquel d'Espinalvà, Tossal dels Tres Reis. Temps: 5 hores 12 minuts.
Itinerari nº 51	BESEIT - FREDES, pel Camí dels Olivars, Panita de la Pena, riu Pena, Mas del Gúbio, Mola i mas de la Serreta. Temps: 5 hores 42 minuts.
Itinerari nº 52	BESEIT - FREDES, pel Camí dels Olivars, Pantà de la Pena, riu Pena, barranc i Mas de les Pubilles, Mas de les Solcides, barranc de Parretes, Mas de Jaumó- Valero, Coll de la Barraca, Pista forestal. Temps: 7 hores 7 minuts.
Itinerari nº 53	FREDES – BESEIT, pel Pinar Pla, Font Freda, Ermita i Masos de Sant Miquel d'Espinalvà, Mas de la Maçanera, riu Racó d'En Patorrat, Mas de Bernat, barranc de Formenta i Camí de les Voltes. Temps: 5 hores 36 minuts.
Itinerari nº 54	FREDES - BESEIT, pel Pinar Pla, Rafalgari, Clotes de Ventura, Coll de la Siset, barranc de Formenta i Camí de les Voltes. Temps: 4 hores 44 minuts.
Itinerari nº 55	FREDES - REFUGI DE CARO, pel Pinar Pla, Coll de Manado, Prat d'En Rubera. Font del Teix, Millers. Temps: 5 hores 52 minuts.
Itinerari nº 56	REFUGI DE CARO – FREDES, pel Coll dels Pallers, Cova del Vidre, Font de la Llagosta, Coll de l'Assucar, Casetes Velles, Vall Canera, Coll de Manado i Pinar Pla. Temps: 7 hores 47 minuts.
Itinerari nº 57	FREDES – MANGRANERS - LA SÉNIA, pel Portell de l'Infern i Sola d'En Brull. Temps: 5 hores 2 minuts.

Itinerari nº 58	LA SÉNIA - FREDES, pels Mangraners i barranc del Salt. Temps: 5 hores 23 minuts.
Itinerari nº 59	REFUGI DE CARO – MANGRANERS, per Millers, Tres Pins, Vall Canera, barranc de la Fou. Temps: 7 hores 49 minuts.
Itinerari nº 60	REFUGI DE CARO – MANGRANERS, pel Coll dels Pallers, Coll de l'Assucar, Casetes Velles, Portella de Calça, barranc del Retaule i barranc de la Fou. Temps: 7 hores.
Itinerari nº 61	LA SÉNIA - REFUGI DE CARO, per la Font de la Mare de Déu de Pallerols, els Plans, les Mirandes, Casetes Velles i Embarronat de Carlares. Temps: 9 hores 4 minuts.
Itinerari nº 62	LA SÉNIA - MAS DE BARBERANS, per la Font de la Mare de Déu de Pallerols, els Plans, les Falconeres, barranc de la Gotellera i el de la Carrovera. Temps: 7 hores 41 minuts.
Itinerari nº 63	TORTOSA - REFUGI DE CARO, per Roquetes, Mas de Barberans, barranc de Vall de Bous, els Plans, les Mirandes, Casetes Velles i l'Embarronat de Carlares. Temps: 6 hores 48 minuts.
Itinerari nº 64	REFUGI DE CARO - MAS DE BARBERANS, per Millers, Tres Pins, Casetes Velles, les Mirandes, Mola dels Conills, barranc del Cocó Fondo, la Joca, Bassis de Roca Bruna, barrancs de la Gotellera, Carrovera i la Vall. Temps: 7 hores 27 minuts.
Itinerari nº 65	MAS DE BARBERANS - REFUGI DE CARO, per l'Erosa, Roca Xapada, Coll de Lloret, Cova del Vidre, Coll dels Pallers. Temps: 6 hores 23 minuts.
Itinerari nº 66	REFUGI DE CARO - MAS DE BARBERANS, pel Coll dels Pallers, Cova del Vidre, Coll de l'Assucar, Font del Paradís, Maset del Barró, i barranc de la Vall. Temps: 6 hores 51 minuts.
Itinerari nº 67	REFUGI DE CARO - MAS DE BARBERANS, pel Coll dels Pallers, Cova del Vidre, Coll de l'Assucar, Casetes Velles, les Mirandes, els Plans, les Falconeres i barrancs de la Gotellera, Carrovera i la Vall. Temps: 9 hores 37 minuts.
Itinerari nº 68	MAS DE BARBERANS - REFUGI DE CARO, pel barranc de la Vall, Casa Forestal, Coll de l'Assucar i l'Embarronat de Carlares. Temps: 5 hores 54 minuts.

Itinerari nº 69	TORTOSA – REFUGI DE CARO, per Roquetes, la Torta, barranc de Lloret, Coll Ventós, Coll de Lloret, Cova del Vidre i Coll de Pallers. Temps: 6 hores i 35 minuts.
Itinerari nº 70	REFUGI DE CARO – TORTOSA, pel Coll dels Pallers, Cova Ebre, Escarissó de Barosa i barranc de Lloret. Temps: 5 hores.

ITINERARI N° 1

TORTOSA - REFUGI CARO DE LA UNIÓ EXCURSIONISTA DE CATALUNYA. - Per Roquetes, camí del Port, barranc de Farrúbio, Font dels Bassis, Caragol i Portell. Temps: 4 hores 9 minuts. És l'itinerari més dret per pujar als Ports a l'indret on hi ha el Refugi de Caro, al peu de les cingleres del vessant Nord del cim de Caro. Sortim de Tortosa per la Rambla de Catalunya i seguim la carretera que mena a Alfara de Carles. Continuem per l'anomenat camí del Port aprofitant petites dreceres. Si bé la pujada és prou monòtona, en arribar a l'altura superior als Bassis, ens quedem a l'esq. les cingleres de la Barcina, que creua el senderó del Pas de la Barcina (It. n° 7) , característica remarcable dels Ports per la seva salvatgia. Passat el Portell, se'ns obre una nova fesomia oferint-nos una vegetació exuberant. 10 m. Quatre Camins. Gasolinera. Seguim recte. Queda a la dreta la carretera a la Vall d'Aran per Terra Alta. A l'esquerra, antiga carretera a València. 10 m. = 20 m. Roquetes, que travessem seguint el carrer Major. 35 m. = 55 m. Continuem recte pel camí del Port, deixant a la dreta la carretera d'Alfara de Carles (Castles). 25 m. = 1 h. 20 m. Seguim recte. Queda a la dreta camí als Reguers i a l'esq. camí a la Caramella (It. n° 5 i 6) i al barranc de Cova Alta i Racó d'Aigua Donzella. 30 m. = 1 h. 50 m. Barranc de Farrúbio, l'encreuem i seguim per l'antic camí, actualment convertit en drecera. Deixem a l'esq. la carretera. Tota la pujada està senyalitzada amb pintura vermella. Al poc creuem per dues vegades la carretera seguint després pel camí vell, als, 20 m. = 2 h. 10 m. Seguim per la sendera de l'esquerra. Retrobem el camí i al poc la carretera que seguim. 10 m. = 2 h. 20 m. A l'esq. terraplè per on pugem a l'antic camí i més tard retrobem la carretera. 16 m. = 2 h. 36 m. Seguim per l'esq. pel camí vell. Després la carretera dona una forta corba a la dreta. 18 m. = 2 h. 54 m. BASSIS, font, (700 m). Continuem pujant pel camí. De la mateixa font, deixant-la a l'esq., puja senderó pel reguerall, que segueix al cim de la Barcina (It. n° 7) . 12 m. = 3 h. 6 m. Deixem l'antic camí. Pugem per l'esq., antiga sendera del Caragol. 10 m. = 3 h. 16 m. Carretera per on seguim pujant. 10 m. = 3 h. 26 m. Seguim per l'esq., deixant la carretera que retrobarem al, 8 m. = 3 h. 34 m. PORTELL, (1.000 m). Seguim ja definitivament per la carretera. Passat el Portell a la dreta queda senderó a la Tossa de la Reina. 17 m. = 3 h. 51 m. Pous de la Neu, deixem a l'esq. pista que mena al Caro. 10 m. = 4 h. 1 m. A l'esq. queda sendera al cim de Caro. (It. n° 2). A la dreta queda sendera al TOSCAR, (It. n° 10). 8 m. = 4 h. 9 m. Després de passar unes edificacions a l'esq. deixem el camí i seguim pel de la dreta, que primer és planerenc i després puja. Al cap de pocs metres, Refugi de Caro de la Unió Excursionista de Catalunya. L'actual Refugi és de planta nova amb una cabuda de 60 places. Hi ha una bona cisterna i tot ell està molt ben condicionat. Fou inaugurat pel president del Consell General de la U.E.C., presidí l'acte el Sr. Francesc Martínez i Massó, president de la Federació Catalana de Muntanyisme, el 25 de setembre de 1966, amb un ferm aplec muntanyenc. Està edificat al mateix lloc on abans hi havia un maset, que, juntament amb un terreny de 107 àrees, fou adquirit per la Unió Excursionista de Catalunya i habilitat per a Refugi. Fou inaugurat el dia 1 d'abril de 1956. Disposava de 15 places al refugi tancat i de 10 places a la part lliure. Fou inaugurat també pel Sr. Enric Martí Buró, assistint a l'acte el president de la "Federación Española de Montañismo" Sr. Julián Delgado Úbeda, qui durant la seva presidència tant va ajudar a l'erecció de Refugis a les comarques catalanes.

ITINERARI N° 2

DEL REFUGI DE LA UEC AL CIM DE CARO, Temps: 58 m. Pujada al cim més elevat del Port. Recomanem d'anar-hi de bon matí per gaudir millor de l'extensa i meravellosa panoràmica. Sortim del Refugi i baixem a la carretera del Port, continuem per l'esq., direcció NE. Per la dreta continua el camí del Port. 9 m. Deixem la carretera i seguim per la sendera de la dreta direcció Sud. A l'esq. queden les casetes del Barraquer i sendera al Toscar, per la Vall Figuera, direcció N 340°, veiem a l'horitzó la roca Campanari (It. nº 8). 10 m. = 19 m. Fem cap a la pista, que seguim i que va fins al cim de Caro. Aquesta pista comença a les mines del Pou de la Neu. 14 m. = 33 m. Deixem la pista. Seguim per una drecera a la dreta, antiga sendera. 3 m. = 36 m. Coll del Vicari, 1297 m alt. Retrobem la pista, que seguim, direcció O. per la dreta. Direcció Sud, senderó que davalla a la Caramella, (It. nº 5). Per l'esq., direcció Est, al cim de la Barcina (It. nº 4). 22 m. = 58 m. Cim de Caro, 1.447 metres. Monòlit dedicat a la Verge de la Cinta, Patrona de Tortosa, construït per la UEC-Tortosa i inaugurat el 15 d'agost de 1955. Abans hi havia un Molló de pedres fet pel CEC. Cada any per l'agost, la UEC-Tortosa organitza un aplec. Hi ha un pal repetidor de la TV. La panoràmica de que gaudim és grandiosa i imponent. L'Ebre, majestuós i giragonsejant, fineix el seu llarg curs a l'ample i ric delta. Gran quantitat de pobles i, al bell mig, la ciutat de Tortosa. Gairebé al Sud, el Montsià, fantàstic balcó mediterrani quasi sense vegetació. Al SO, es retalla el Castell de Peníscola i, més endins i llunyà, l'alterós Penyagolosa. A l'O. la Mola de Catí, extens planell de pins Rojals i, darrera, la planassa de Terranyes i les Foies, més enllà Terra Alta i al seu costat més a l'O el Matarranya i el Maestrat. Al NE, les muntanyes de Cardó amb la Mola de Santos: passat, les muntanyes de Prades, el Montsant i a l'horitzó els blancs cims del Pirineu. De la tortuosa i salvatgina orografia, característica dels Ports en tenim una bona mostra en contemplar, direcció SO, les fondalades dels barrancs de la Geganta, Conca, Caramella, Cova Alta, Desferracavalls, Lloret i la Vall, per on el senderó davalla a llocs increïbles per faixes acinglerades. (Podem seguir l'it. nº 3 o desacaminar.)

ITINERARI Nº 3

REFUGI DE LA U.E.C., CIM DE CARO, PALLERS, REFUGI DE LA U.E.C.- Temps: 2 h. 46 m. Itinerari per a seguir la carena de ponent del cim de Caro. Seguim l'itinerari nº 2 fins al Cim de Caro. 58 m. Sortim per la part del darrera del Monòlit de la Verge de la Cinta procurant seguir el senderó que està molt desdibuixat. A uns 100 metres, davalla molt fort, i tenim en compte d'agafar el segon canal o barranquet. Després d'aquesta baixada inicial, el senderó ja és més clar i segueix cap a l'esq. enganxat a la base de la cinglera, deixant els senderons de la dreta que davallen a la vall. Gairebé segueix planerenc. 35 m. = 1 h. 33 m. Petit coll, on passem a la part esq. de la carena; pugem un poc i gairebé carenegem, passat per unes roques planes i sense perdre altura, fins que davallem fort i ja veiem el 25 m. = 1 h. 58 m. Coll dels Pellers, 1.218 m, on hi ha dues grans roques. Continuem per la dreta, davallant per un bosc ombrívol. (Per l'esq. a la Cova del Vidre: It. nº 46, i barranc de Lloret It. nº 70) 25 m. = 1h. 23 m. Pista forestal i Coll de les Carrasquetes. Seguim per la dreta. (-Per l'esq., a Cova Avellanes i d'altres indrets en distints itineraris.) 3 m. = 2 h. 26 m. A l'esq. deixem el camí que davalla al Mascar. 15 m. = 2 h. 41 m. Després de passar unes quantes cases d'estiuieg, a la dreta l'Esquirol, restaurant, bar i queviures. Obert tot l'any. Al cap d'uns dos minuts i passats uns xops que hi ha a l'esq., deixem el camí a la dreta i pugem per una drecera que fa cap a un camí particular; el seguim uns quants metres deixant a la dreta una casa, seguint la sendera de la dreta. Des de l'Esquirol 5 m. = 2 h. 46 m. al Refugi Caro de la U.E.C.

ITINERARI Nº4

REFUGI DE CARO – TOSSA DE LA REINA – REFUGI DE CARO. - Temps: 2 h. 31 m. Excursió radial amb grans panoràmiques com els dos itineraris anteriors. Seguim l'itinerari nº 2 fins al 36 m. Coll del Vicari. Seguim per l'esq. direcció Est, al cap de poc deixem la pista i continuen, gairebé carenejant; el senderó esta molt perdut. 18 m. = 54 m. Cim de la Barcina, 1.360 m. Hi ha un molló de pedres. Fantàstiques panoràmiques tan fermes com les de Caro. Davallem direcció Nord; el senderó gairebé no existeix; hi ha fites amb pedres que cal tenir molt en compte. 22 m. = 1 h. 24 m. Davallem fort a l'esq. per una canal on hi ha poca vegetació i deixem a la dreta el senderó al Pas de la Barcina (It. nº 7). 12 m. = 1 h. 28 m. Carretera del Port. A la dreta, el Portell; Per l'esq., al Refugi. Travessem la carretera tenint a la dreta el Portell; seguim la sendera de la solana, que al cap de poc es perd, i continuem en direcció N. 17 m. = 1 h. 41 m. Tossa de la Reina; també en diuen Cara de la Reina. Travessem el petit pla i se'ns obre una panoràmica gairebé aèria. Al fons, les Gúbies i el barranc de la Vall Figuera. Desacaminem. 15 m. = 1 h. 56 m. Carretera, continuem per la dreta, a l'esq. el Portell, mena a Tortosa. 35 m. = 2 h. 31 m. Refugi de Caro, des del Portell, seguir It. nº 1.

ITINERARI Nº 5

REFUGI CARO-TORTOSA. - per la Mola Castellona i barranc de la Caramella. Temps: 5 h. 40 m. Itinerari per a davallar per un dels llocs més meravellosos per les panoràmiques obertes de cara al mar i les cingleres de la Mola Castellona i barranc de la Caramella. Seguir l'itinerari nº 2 fins al 36 m. coll del Vicari 1.297 m. Creuem la pista, davallem direcció Sud per un senderó (dreta, It. nº 2, i Esq., It. nº 4). 8 m. = 44 m. A la dreta queda senderó a les Anglesoles, Bassis de Caro i de la Romiguera. Actualment el senderó està perdut. 21 m. = 1 h. 5 m. Travessem el barranc de la Geganta; continuem, deixant a la dreta el Forn de la Pimpollada, direcció SE 150°. Aquesta pujada està assenyalada amb fites de pedres que més endavant seguirem. 10 m. = 1 h. 15 m. Dalt la carena, on hi ha roques planes, davallem carenejant direcció SE. enfront, Tossal i Mola Castellona; a la dreta, Mola del Moro. 5 m. = 1 h. 20 m. Collet Herbós. Seguim la mateixa direcció SE, i a uns 10 metres grimpem per una petita canal; continuem carenejant. 5 m. = 1 h. 25 m. Coll de l'Escaleta (It. nº 6 davalla pel Racó de la Gralla). Seguim recte direcció Est planera i circular al Tossal de la Mola Castellona. Queda a l'esq. sendera al barranc de la Caramella (It. nº 6). 19 m. = 1 h. 44 m. A l'esq. deixem sendera que baixa a la Caramella i que després seguirem; pugem un poc i ara el camí planeja fins als pins i la cinglera. Aquest pla al S del Tossal de la Mola és: 1 m. = 1 h. 45 m. La Mola Castellona, on, aprofitant les roques llises a la vora de la cinglera, hi ha una cisterna construïda per la UEC-Tortosa l'any 1958. Fantàstiques panoràmiques, al SO, enfront, la Mola del Moro, més a l'esq. al S l'Erosa, a la dreta al NO cim de Caro. Al fons barranc de la Conca. Desacaminem per on hem arribat. 1 m. = 1 h. 46 m. Baixem recte, deixant a l'esq. la sendera per on hem vingut. 4 m. = 1 h. 50 m. Després d'aquesta torta baixada la sendera continua planera; seguim per l'esq. senderó que davalla, deixant a la dreta el sender pla que també fa cap a la Caramella per la Roca del Migdia, encara que esta tot perdut. 3 m. = 1 h. 53 m. Continuem per l'esq., davallada forta. 10 m. = 2 h. 3 m. Creuem petit barranc, continua planerenc. 10 m. = 2 h. 13 m. A l'esq. deixem senderó al Coll de l'Escaleta (It. nº 6). 15 m. = 2 h. 28 m. Continuem per l'esq., davallem al barranquet. Per la dreta, al cap de pocs metres, Coll de la Garrofera, per on també es davalla a la Caramella (It. nº 6). 3 m. = 2 h. 31 m. Travessem el torrent. A la dreta queda petita cascada. 5 m. = 2 h. 36 m. A l'esq., petites coves aprofitades pels pastors, anomenades Forats de la Caramella, continuem i, a uns 20 metres, impressionants cingles i cascada de la Cua de Cavall, i al fons, barranc de la Caramella. Des de la

cinglera seguim el senderó de l'esq., on a uns 20 metres a la dreta hi ha un petit marge, (tros senyalitzat), la sendera que deixem a l'esq. puja al Racó dels Degotalls, davallarem per una roca molt inclinada, seguint el senderó de la dreta un poc emboscats de boixos. travessem el petit torrent, que dona lloc a la cascada de la Cua de Cavall, entre roques soltes i herba: continuem un poc a la dreta i passades les herbes per un relleixó encinglerat, s'obre als nostres peus una panoràmica gairebé aèria de les cingleres del barranc de la Caramella, únic lloc d'on podem contemplar aquestes muralles. Passada aquesta estreta faixa, baixem fort per una gran herbassar, som ja prop del barranc. 22 m. = 2 h. 58 m. Hi ha una roca per on l'aigua raja; davallarem pel mateix rajolí, no gaire bé, i continuem a la dreta cap a la primera bassa. Creuem el barranc de la Caramella pel mur de la bassa, seguim una torta baixada deixant a l'esq. les basses magatzemistes i a la dreta una balma: més tard creuem definitivament el barranc per seguir una sendera planera, a la vora de la conducció d'aigua, que mena a Tortosa. Actualment, l'aigua de la Caramella, molt estimada a Tortosa, no hi arriba en la quantitat desitjable; potser caldria modernitzar els mitjans. 12 m. = 3 h. 10 m, Baix a la dreta, Casa de Carvallo, envoltada de xiprers. Davallarem i trobem un camí de carro que seguim per l'esq. 28 m. = 3 h. 38 m. Camí dels Bandejats (antiga via pre-romana que segueix la falda del Port). A la dreta queda un marge rodó; el seguim només uns trenta metres; Queda a la dreta en direcció al barranc de Cova Alta, després el deixem a l'esq. Passat aquest enforcall en forma de 4, seguim direcció Est, que ja portàvem. 39 m. = 4 h. 17 m. A l'esq. queda camí a la vall del Pastor. 3 m. = 4 h. 20 m. Carretera del Port. Seguim per la dreta direcció E. Enfront NE als Reguers. A l'esq. direcció O. puja als Ports (It. nº 1) . 25 m. = 4 h. 45 m. Carretera Tortosa-Alfara de Carles, continuem per la dreta, esq., a Alfara de Carles. 30 m. = 5 h. 15 m. Pont del tren, a l'entrada de Roquetes. Creuem tota la ciutat. 25 m. = 5 h. 40 m. Tortosa, pont sobre el riu Ebre.

ITINERARI Nº 6

REFUGI DE CARO - TORTOSA. - Variant de l'anterior itinerari, pel Racó de la Gralla i Coll de la Garrofera, sense passar per la Mola Castellona i cingleres de la Caramella. Recomanem l'itinerari anterior. Temps: 5 hores 15 minuts. Seguim l'itinerari nº 5 fins al : 1 h. 25 m. coll de l'Escaleta. seguim per l'esq.; davallarem deixant a la dreta sendera plana (It. nº 5). 40 m. = 2 h. 5 m. Continuem per l'esq., davallarem; a la dreta queda sendera que baixa de la Mola Castellona (It. nº 5). Seguim l'itinerari anterior (5). 15 m. = 2 h. 20 m. coll de la Garrofera, poc abans a l'esq. deixem sendera que baixa al torrent (It. nº 5). Des de coll de la Garrofera davallarem fort al principi, després el camí planeja més. 25 m. = 2 h. 45 m. Casa Carvallo, queda a l'esq. i seguim l'itinerari nº 5 fins a 2 h. 30 m. = 5 h. 15 m. TORTOSA.

ITINERARI Nº 7

TORTOSA - REFUGI CARO .- Pel camí del Port, barranc de Farrúbio, Bassis, Pas de la Barcina i Cim de la Barcina. excursió molt dura per la forta pujada. Femes panoràmiques. Temps: 5 h. 41 m. Cal seguir l'itinerari nº 1 fins a la : 2 h. 54 m. Font dels Bassis (700 m), que deixem a l'esq., i pugem del reguerall, molt fort; dalt a la dreta queda una coveta. Deixem el camí a l'esquena. Cal seguir direcció S. 12 m. = 3 h. 9 m. Collet (860 m) ; davallarem un poc i seguim planerenc direcció SE. 12 m. = 3 h. 21 m. Collet (900 m), on hi ha pedres grosses i és pla. Deixem a l'esq. senderó que mena a la Font del Gel i es bifurca, un a la Mola Castellona i l'altre a la Vall del Pastor, tots dos massa perduts; pugem fort direcció O 280° al pany de roca que veiem. Hi ha fites de pedres. El senderó esta molt desdibuixat. 25 m. = 3 h. 46 m. Coll planer (1.050 m), el seguim planerenc per l'obaga. Es pot anar a la Moleta que hi ha a la

dreta i gaudir d'una pregona i meravellosa panoràmica. 25 m. = 4 h. 11 m. Pas de la Barcina. Passem per damunt de roca i creuem l'inici d'una canal. No ofereix cap dificultat. Després puja fort. Cal no oblidar les fites, ja que el senderó està molt desdibuixat. 15 m. = 4 h. 26 m. A la dreta deixem una canal que baixa fart al Portell i carretera del Port (It. n° 4). Per l'esq. i puja fort. 25 m. = 4 h. 51 m. Cim de la Barcina (1.360 m). Ampla panoràmica gairebé igual que la del cim del Caro. Hi ha un molló de pedres. Seguim la carena. 16 m. = 5 h. 7 m. Trobem la pista que puja al cim de Caro i la creuem per la dreta davallant per sendera i retrobem la pista. 16 m. = 5 h. 23 m. Deixem la pista i davallem fort seguint la sendera que veiem. 9 m. = 5 h. 32 m. Carretera del Port, seguim per l'esq. (Dreta a Tortosa.) 9 m. = 5 h. 41 m. Seguim per la dreta camí ample i al cap de pocs metres Refugi Caro. El camí o carretera de l'esq. va a Fredes i davalla a Tortosa.

ITINERARI N° 8

TORTOSA - REFUGI DE CARO.- Per Roquetes, els Reguers, barranc de la Conca i barranc de la Vall Figuera. Excursió amb les característiques de les Gúbies de la Vall Figuera i Grau o Pujador de les Gúbies. Temps: 3 hores 54 minuts Enforcall carretera Tortosa a Alfara de Carles, situat a 8 km passat els Reguers i a 16 km de Tortosa. Deixem a la dreta la carretera que va fins a Alfara de Carles (2 km aprox.). continuem per la carretera que mena fins al Toscar. 10 m. Deixem la carretera de Toscar, un poc separat, a l'esq. veiem el Mas d'En Custodi; hi baixem (no hi ha camí a conseqüència del nou traçat de la carretera), deixem el Mas d'En Custodi a la dreta i ja seguim la sendera molt bé: davallem al barranc de la Conca, el creuem i continuem aigües amunt uns quants metres; comencem la pujada per l'esq. 32 m. = 42 m. Pla dels Castellassos, gran ermot. A l'altra part del barranc de la Vall Figuera, a l'esq., Punta de Farrúbio, més a la dreta la Tossa de la Reina, a l'horitzó cim de la Barcina. Cal continuar sempre per la dreta, planerenc. 5 m. = 47 m. A l'esq. queda l'era i les runes del Mas dels Castellassos. 2 m. = 49 m. Continuem per la dreta, Quan s'acaben els erms. per l'esq. sendera que davalla al barranc. 5 m. = 54 m. A la vora del camí, a l'esq., deixem el Mas del Patut; poc abans a la dreta, senderó de l'Escaleta, perdut. 3 m. = 57 m. Continuem per la dreta; conreus. 9 m. = 1 h. 6 m. Passem per la vora del Mas de l'Atans, que queda a l'esq. 11 m. = 1 h. 17 m. Clot de la Francesa, pla ermat, continuem per la dreta pla, a l'esq. ròssec que puja del barranc. 6. m. = 1 h. 23 m. A l'esq. sendera que en uns 10 metres ens porta a la Font de les Gúbies. Continuem per la dreta; gran boixetar. Al cap de pocs metres el sender està perdut, per l'abandó; cal seguir pel llit del barranc, on a 200 metres aproximadament continuem pel senderó de la dreta, giragonsejant, deixant el llit del barranc, on hi ha unes grans roques de pas difícil; feta la pujada, el camí és planer i el seguim bé. 15 m. = 1 h. 38 m. A l'esq., Pla dels Llarers; hi ha molts boixos. És l'inici del Pujador de les Gúbies. Cal, però, abans de pujar-hi, anar fins a les Gúbies de la Vall Figuera, gairebé tan fermes com les del Parrissal. Seguim el llit del barranc, perquè no hi ha cap sendera; salvem en petites grimpades unes grans roques que hi trobem. 7 m. = 1 h. 45 m. Gúbies de la Vall de Figuera, fantàstic congost d'uns 150 metres de llarg. Podem anar fins al final, on hi ha una basseta d'aigua. El recorregut és impressionant per l'estretall del camí, amb roques d'una altura superior als 50 metres. Desacaminem fins als 7 m. = 1 h. 52 m. Pla dels Llarers (550 m alt); a la dreta, deixem definitivament el barranc. Hi ha un petit racó amb molts boixos, per on comença el Pujador de les Gúbies. (És un dels graus característics dels Ports.) Amb l'atenció d'anar sempre cap a la dreta. 21 m. = 2 h. 13 m. Continuem per la dreta direcció SE, per l'esq. als Forats de la Costa i Caragol. 16 m. = 2 h. 29 m. Racó del Salt de Ximenot, (700 m alt.) Sempre hi ha aigua. 11 m. = 2 h. 40 m. Continuem per l'esq. Per la dreta davallariem al barranc. 11 m. = 2 h. 51

m. Continuem per l'esq. Per la dreta davallariem als Bassis (coms) de l'Aigüeta (It. n° 10). 25 m. = 3 h. 16 m. El senderó es fa més ample per haver-hi arrossegat fusta (ròssec). 6 m. = 3 h. 22 m. Font dels Bassiets, a l'esq. del camí. 14 m. = 3 h. 36 m. Continuem per la dreta. 1 m. = 3 h. 37 m. A l'esq., erms. 3 m. = 3 h. 40 m. A la dreta, erms. 2 m. = 3 h. 42 m. A l'esq. erms; travessem el barranc de la Vall Figuera en el seu inici. Pocs metres a la dreta. direcció O 280°, deixem sendera als Clots (It. n° 37). Continuem tenint els erms a l'esq. ; poc després mas enrunat des d'on creuem els erms. passats els quals fem una petita corba a la dreta per seguir la mateixa direcció que portàvem. 2 m. = 3 h. 44 m. Passem per la vora dels Maset del Barraquer; queden a la dreta. 1 m. = 3 h. 45 m. Camí del Port. continuem per la dreta direcció SO. Per l'esq., direcció NE, carretera fins a Tortosa.. Enfront direcció S. al cim de Caro (It. n° 2). 7 m. = 3 h. 52 m. Continuem per la dreta, deixant el camí del Port que mena a Fredes. 2 m. = 3 h. 54 m. Refugi Caro de la UEC.

ITINERARI N° 9

TORTOSA - REFUGI DE CARO.- Per Roquetes, els Reguers, l'Alcàsser, barranc de la Vall Cervera, Mas de l'Atans seguint l'it. n° 8. Temps: 5 hores 10 minuts. Excursió complementària de l'itinerari n° 8, seguint el curs amunt del barranc de la Vall Cervera. Sortim de Tortosa per la carretera que va fins a Alfara de Carles. Passem per Roquetes, els Reguers (8 km), on, un km més enllà, trobem l'Alcàsser, gran masia blanquejada. a l'esq. de la carretera, just on fa una forta recolzada a la dreta. Deixem l'Alcàsser a l'esq. i la carretera a la dreta, seguim pel camí de carro olivarer, direcció O. 4 m. = 4 m. El camí que seguim travessa la sèquia del barranc de la Conca. 5 m. = 9 m. A l'esq. deixem camí que davalla al barranc. 7 m. = 16 m. Creuem el camí dels Bandejats, antic camí pre-roma que faldeja el Port. 8 m. = 24 m. Travessem la sèquia, davallem el barranc de la Vall Cervera. 7 m. = Pugem, creuant altra vegada la sèquia. 7 m. = 38 m. Continuem per la dreta, deixant a l'esq. camí. 3 m. = 41 m. El camí puja, deixant un braç a l'esq. 3 m. = 44 m. Continuem per la dreta; a l'esq., camí que davalla. 5 m. = 49 m. Peixera de la Flor, petit mur al barranc, continuem pel llit. El camí que creua el barranc puja fort, també va a les Gúbies, però el tros final està tot perdut. 8 m. = 57 m. A la dreta. un poc enlaire, queda el Mas de Robiran, ara de Píscol. 13 m. = 1 h. 10 m. A la dreta, separat del camí Mas de Campetxe, a l'esq. Masets de Xoris i Salvador. 7 m. = 1 h. 17 m. A la dreta queda Mas d'Obalat; creuem el barranc deixant-lo a la dreta. 3 m. = 1 h. 20 m. A l'esq., petites balnes anomenades Cova Pasqualo, pugem. 7 m. = 1 h. 27 m. A la dreta, Caseta de Riponers. 4 m. = 1 h. 31 m. Queda a la dreta Mas de Cabrero; continuem planejant. 7 m. = 1 h. 38 m. Mas del Bitzo; el deixem a l'esq., creuem el barranc de la Vall Cervera, on hi ha un toll; pugem. 33 m. = 2 h. 11 m. Mas del Perot a la dreta. 11 m. = 2 h. 22 m. Mas de l'Atans; el deixem a l'esq. seguim It. n° 8. 2 h. 48 m. = 5 h. 10 m. Refugi Caro de la UEC.

ITINERARI N° 10

REFUGI CARO - TORTOSA.- Pel barranc de la Vall Figuera i el Toscar davallada des del Refugi per l'ampla conca del barranc de la Vall Figuera fins al Toscar, on hi ha una bona colònia estiuenca en ple creixement i molt rica en aigua. Temps fins al Toscar: 2 hores 25 minuts. Sortim del Refugi, baixem al camí del Port. 2 m. = 2 m. Continuem per l'esq. ; per la dreta.. a Fredes. 7 m. = 9 m. Continuem per l'esq. direcció N: tenim a l'horitzó la roca Campanari, que un bon tros ens serà bona fita. Deixem la carretera direcció NE, que davalla a Tortosa. Per la dreta, sendera al Cim de Caro i Tortosa (It. n° 2 i 5 i d'altres) . 1 m. = 10 m. Passem per davant dels Masets del Barraquer, que deixem a l'esquerra; trobem després uns erms que creuem recte a unes ruïnes. 2 m. =

12 m. Continuem per la dreta deixant les ruïnes a l'esq., i a uns 50 metres deixem a l'esq. direcció O 280° sendera que puja i mena als Clots (It. n° 37). Creuem el barranc de la Vall Figuera a l'inici. 2 m. = 14 m. A l'esq., erms. 3 m. = 17 m. A la dreta, erms. 1 m. = 18 m. Continuem per l'esq., poc després davallem. 13 m. = 31 m. A la dreta, Font dels Bassiets. 6 m. = 37 m. S'ha acabat el sender ample, continuem per un senderó, que cal tenir cura de no perdre. Enfront un poc a l'esq., veiem la Roca Puça, rogenca; fins a tenir-la per complet a l'esq. i haver-la passada no davallem al llit del Barranc de la Vall Figuera. 23 m. = 1 h. Seguim per l'esq. davallem fort al barranc de la Vall Figuera, per la dreta a les Gúbies de la Vall Figuera (It. n° 8 de pujada). 7 m. = 1 h. 7 m. Barranc de la Vall Figuera: el creuem; puja, després, més planer, segueix sempre direcció NE. Abans de travessar el barranc a l'esq. deixem sendera a la Font dels Bassiets de l'Aigüeta, a un minut escàs. 33 m. = 1 h. 40 m. Deixem a la dreta senderó que en pocs metres davalla a la Font dels Bassis del Negrotller o Solana. Després pugem un senderó que hi ha a l'esq. Fins al Coll de la Vall Figuera, continuem per l'esquerra, poc després giragonseja una bona estona. Des del Coll de la Vall Figuera, direcció SE, a l'altra part del barranc, en primer terme la Tossa de la Reina i més enllà cim de la Barcina. Mentre baixem, fort, tenim als peus una ferma panoràmica de la conca del Toscar i una munió de xalets. 45 m. = 2 h. 25 m. El Toscar. Bell indret amb abundor de xalets i d'aigua, en plena expansió. Esglesiola de Santa Magdalena. Terme d'Alfara de Carles. Cal deixar a la dreta tots els xalets, passem per un petit tancat, arrodonit, continuem per un camí ample que entra al barranc de la Conca, el creuem i sortim; a la dreta queda el camí que travessa el barranc i mena a les Fonts i Esglesiola de Santa Magdalena. Des del tancat arrodonit, podem baixar per aquest camí, deixant el tancat i el camí a l'est, passant per un portal on a l'esq. queda un edifici gran, continuem pel davant d'uns xalets i davallem a la plaça de l'Esglesiola i Fonts, seguim per l'esq. el camí que mena a Alfara de Carles i Tortosa, on en travessar el barranc trobem el camí anterior, que a uns 200 metres es fa més ample, lloc anomenat el Carregador (de troncs); a la dreta i a baix, Masos; a l'esq. hi ha un transformador per la vora del qual puja una sendera al Bosc Negre, Foies i Clotes, Cova Pintada i Refugi de Caro (Its. n°. 12, 13 i 11 Cova Pintada). Des del Carregador a Alfara de Carles, 7 km i fins a Tortosa 20 km per carretera.

ITINERARI N° 11

TORTOSA - REFUGI CARO.- Pel Toscar, Cova Pintada i camí dels Clots Pujada al Refugi pel barranc de la Conca, Vall d'En Caubet, Roca Campanari i la Vallada dels Clots. Temps: 2 hores 51 minuts. Sortim de Tortosa per la carretera que mena a Alfara de Carles (18 km), passem per Roquetes, els Reguers i continuem per la bifurcació de l'esq. (2 km abans d'arribar a Alfara de Carles i 16 km de Tortosa) fins al Carregador. 20 km. Tota aquesta raconada s'anomena el Toscar. Des de la bifurcació passem per l'Ermida de Santa Llúcia (1 km). després deixem a la dreta el camí a l'Ullal, creuem el barranc del Bosc Negre i trobem a la dreta l'església de Sant Julià (3 km). del segle XII, romànica, i a l'esq. al turó restes de l'antiga vila de Castles, a 4 km, Carregador. Iniciem l'excursió des del Carregador. deixem el camí a l'esq., pugem a uns 20 metres queda a l'esq. un transformador . 5 m. = 5 m. Continuem per l'esq. 6 m. = 11 m. Coll de Morera, terrer roig i planer, continuem per l'esq. direcció SO, per la dreta direcció O a les Foies i Refugi Caro (It. n° 12) al Refugi de les Clotes (It. n° 13) . 23 m. = 34 m. Cova Pintada, queda a la dreta, creuem el barranc de la Conca; puja fort. 27 m. = 1 h. 1 m. A l'esq. deixem camí de ròssec. 5 m. = 1 h. 6 m. Planets de Mandúria, l'únic pla que hi ha en tota la pujada des de la Cova Pintada. Pugem per unes roques fent una corba; el camí continua pla i terrós; cal deixar-lo a la dreta, a uns 20 metres de les roques. Seguim per l'esq. un senderó que puja fort giragonsejant. Deixem a la dreta la

Vall d'En Caubet. 19 m. = 1 h. 25 m. Antic erm pla en un sector amb moltes agulles, anomenat el Campanal. Travessem l'erm, continuem entre les agulles. 5 m. = 1 h. 30 m. A l'esq. deixem un ròssec; més endavant a la dreta en queda un altre. 8 m. = 1 h. 38 m. Passat el sector d'agulles, arribem en uns erms; a la dreta hi ha un forn de quitrà; a l'esq., més enllà, Roca Campanari. Continuem per un bosc de pins., deixem a la dreta un ròssec, després davallam un poc deixant a la dreta un ròssec i una roca que s'assembla a un pont. pugem cap a l'esq. 9 m. = 1 h. 47 m. Ruïnes del Mas de la Gossos ; queden a l'esq. 11 m. = 1 h. 58 m. A la dreta deixem un senderó que puja als Llinars (It. n° 12 hi baixa) per uns marges, a dalt, es veuen les runes del Mas de la Patuda. 10 m. = 2 h. 8 m. Racó i Pou del Cucut. Seguim camí ample. A la dreta queda el pou d'aigua i senderó prou dolent, que puja als Llinars. 18 m. = 2 h. 26 m. Vallada del Mascar; continuem per l'esq., travessem el barranc deixant a la dreta el xalet de Colomé (per la dreta, i passant per davant de les cases que es veuen més enllà, al cap de 5 m. Font del Mascar). 2 m. = 2 h. 28 m. Després de passar unes cases a l'esq., deixem el camí dels Clots, seguim la sendera de l'esq., al cap de poc puja. 20 m. = 2 h. 48 m. A l'esq., ruïnes del Mas del Tintorer, al cap de poc petit coll; davallam i tot seguit continuem per la dreta senderó, deixant la sendera que davalla al camí del Port. 3 m. = 2 h. 51 m. Refugi del Caro.

ITINERARI N° 12

TORTOSA - REFUGI CARO.- Pel Toscar, pel barranc del Bosc Negre, les Foies, Llinars i Camí dels Clots. Temps: 3 hores 23 minuts. Fantàstica pujada fins a les Foies (1.200 m alt), grans conreus; creuem l'inici de la Mola de Catí a la part N. Seguim l'itinerari n° 11, des de Tortosa al Carregador, i situat al Toscar, fins al senderó de les Clotes, senyalitzat en roig. Deixem el camí a l'esq., pugem; a l'esq. queda un transformador . 5 m. Continuem per l'esq. 6 m. = 11 m. Coll de Morera (600 m), terror roig i planer, continuem recte, deixem a l'esq. sendera a Cova Pintada (It. n° 11) . 6 m. = 17 m. A la dreta queda senderó al Corral de Morera. 17 m. = 34 m. Terreny per on la sendera passa entre unes roques i forma un petit coll; continuem per l'esq. pujant, deixant a la dreta senderó a la Font del Bosc Negre (2 minuts) (It. n° 22) . 36 m. = 1 h. 10 m. A la dreta deixem senderó que va a les Clotes, Refugi de la UEC; esta senyalitzat (It. n° 13). 14 m. = 1 h. 24 m. Coll d'En Caubet (1.100 m). Continuem per l'esq., planerenc. Per la dreta, al Refugi de les Clotes de la UEC (It. n° 14 i 15). Cal seguir el camí de ferradura més fressat i anar cap a l'esq. i al cap de poc deixar a l'esq. camí gairebé perdut que va als Llinars. 14 m. = 1 h. 38 m. Creuem erms deixant-los a la dreta. 6 m. = 1 h. 44 m. A la dreta, ruïnes del Mas de Soldevila; hi ha un pou amb aigua. Al cap de pocs metres ens queda enfront tot el gran pla de conreus anomenat les FOIES ; (1.200 m). Hi cullen blat i patates. Seguim per l'esq. deixant a la dreta les Foies. La sendera esta prou perduda, seguim direcció S, per terreny pedregós, davallant als Llinars. 12 m. = 1 h. 56 m. Llinars, pla tot ermat. El sender fa cap a una roca que queda a la dreta i a la vora del camí de la Gavarda (It. n° 15) ; el creuem direcció S 170°, travessem l'erm i ens endinsem al bosc. 7 m. = 2 h. 3 m. A la dreta deixem sendera; al cap de poc, a l'esq., ruïnes del Maset de la Vicenta, pugem. 7 m. = 2 h. 10 m. Coll dels Llinars, davallam. A la dreta, direcció SO, Mola de Catí. 20 m. = 2 h. 30 m. A l'esq. queden les ruïnes del Mas de la Patuda i erms marginats, i trobem tot seguit la sendera dels Clots; continuem per la dreta, direcció SO. Per l'esq., al Toscar (It. n° 11). Cal seguir l'itinerari n° 11 (1 h. 58 m.), fins al 53 m. = 3 h. 23 m. Refugi de Caro.

ITINERARI N° 13

TORTOSA - REFUGI DE LES CLOTES.- Pel Toscar, Bosc Negre i Coll de Carabasses Pujada al Refugi de les Clotes de la UEC. Situat en un lloc privilegiat, ens acull per gaudir millor del sector N dels Ports. Temps: 1 h. 35 m. Seguim l'itinerari nº 12 fins: 1 h. 10 m. Continuem per la dreta, direcció NO. Al cap de poc travessem un petit barranc i després puja fort giragonsejant. 13 m. = 1 h. 23 m. Coll de Carabasses (1.050 m). Davallem recte, direcció O. Per l'esq. direcció a les Foies (It. nº 14) . 12 m. = 1 h. 35 m. Refugi de les Clotes, de la UEC. Aquesta petita vall s'anomena les Clotes. Actualment hi poden pernoctar unes 9 persones: fent-hi una altra pallissa en podríem duplicar la cabuda. Hi ha una cisterna amb aigua molt bona.

ITINERARI Nº 14

REFUGI DE LES CLOTES - REFUGI DE CARO.- Per les Foies, Llinars i els Clots És l'excursió més dretera per a comunicar-se els dos únics refugis que hi ha als Ports. Temps: 2 h. 28 m. Se surt direcció S. recte al bosc d'enfront, deixant a l'esquena la porta del Refugi, desacaminant l'itinerari nº 13, fins al 13 m. Coll de Carabasses (1.050 m); seguim per la dreta direcció S; puja. Per l'esq., direcció SE; davalla al Toscar (It. nº 13 de pujada). 14 m. = 27 m. Passem per uns erms i unes mines. 2 m. = 29 m. Coll d'En Caubet (1.100 m). Seguim l'itinerari nº 12 al temps d'1 h. 24 m. Per l'esq. davallàriem al Toscar (It. nº 12 hi puja). 1 h. 59 m. = 2 h. 28 m. Refugi de Caro.

ITINERARI Nº 15

REFUGI DE LES CLOTES - BESEIT.- Per les Foies, Llinars, Camí de la Gavarda, l'Enclusa, Mola de Maclac i Mas de les Oliveres al riu Ulldemó. Temps: 5 h. 39 minuts Excursió que, des del Coll d'En Caubet, segueix el camí ral d'Alfara de Carles a Beseit, pel vessant N de la Mola de Catí. Seguim l'itinerari nº 14, que es complementa amb el nº 12 fins a: 1 h. 1 m. LLINARS, pla tot ermat. Continuem per la dreta, direcció SO, pel camí de la Gavarda, deixant a l'esq. sendera al Refugi Caro (It. nº 12). El camí de la Gavarda és planerenc fins passada la Mola de Maclac i segueix tot el vessant nord de la Mola de Catí. 10 m. = 1 h. 11 m. A l'esq. deixem senderes a la Pedrera del Gall i Mola de Catí, molt perdedores. 23 m. = 1 h. 34 m. A l'esq. Cova Quaresma en un pany de roca. 12 m. = 1 h 46 m. A la dreta, Clot de la Pega, naixement del riu Algars, hi ha aigua (It. nº 41) . 11 m. = 1 h 57 m. A l'esq., ruïnes del Mas de Venanci a les Moletes de Venanci. Cal seguir sempre cap a la dreta. sense davallar. 16 m. = 2 h. 13 m. L'Enclusa, roca a la dreta amb tota la semblança del nom que adquireix. Deixem a l'esq. sendera que per la Canal del Rito davalla al riu Ulldemó, prop de les Gúbies del Regatxol (It. nº 40). Seguim cap a la Mola de Maclac fent baixada, anant deixant-la a l'esq. a uns 10 minuts de caminar. Veurem el centre els dos masets del Lino sense passar-hi. 18 m. = 2 h. 31 m. Coll del barranc del Corb. Seguim recte direcció SO 250°, al cap de poc davalla fort. Direcció SE en primer lloc la Mola de Maclac, tota marginada i erma, dalt Tossa de la Canal del Rito, direcció NO punta de l'Avellanar, a la dreta direcció N davalla al riu Algars i Mas de Pau (It. nº 39). 1h. = 3 h. 31 m. Riu Ulldemó, a l'altra part Mas de les Oliveres. Seguim per la dreta el curs del riu. Per l'esq., a les Gúbies del Regatxol (It. nº 43 hi davalla). 12 m. = 3 h. 43 m. A l'esq., Mas de Roge1io. 11 m. = 3 h. 54 m. A la dreta, barranc de Morellos. Hi puja una sendera que mena al Mas de Pau, al riu Algars; esta molt malament. 3 m. = 3 h. 57 m. Creuem definitivament el riu Ulldemó, deixant-lo a la dreta. Poc després passem pel davant dels Masets de Garcia, que queden a la dreta. 9 m. = 4 h. 6 m. Dalt i a la dreta, Mas de la Roca. vermellós. 15 m. = 4 h. 21 m. A la dreta, Penyalalera, fantàstic bloc rogenc. 4 m. = 4 h. 25 m. A la dreta, Coves de Bertrol. 16 m. = 4 h. 41 m. A l'esq., Racó de les Escales. Continuant, al riu veurem els tolls del poble. Pesquera i de l'Olla, passats els quals el riu fa una corba gran a la dreta, i deixem de veure'l. 10 m. = 4 h.

51 m. Deixem a la dreta senderó al cim de Penyagalera, molt perdut. 20 m. = 5 h. 11 m. Terror rogenc. 18 m. = 5 h. 29 m. Cementiri, per l'esq. A la dreta, Arnes (It. n° 38). 10 m. = 5 h. 39 m. BESEIT.

ITINERARI N° 16

REFUGI DE LES CLOTES - ALFARA DE CARLES.- Per les Rases del Maraco i barranc del Llop. Temps: 2 hores 58 m. Camí tot senyalitzat fins a Alfara de Carles, carenejant; les Rases del Maraco amb fermes panoràmiques del Toscar, carena i cim del Caro i a l'esq. del barranc del Carrer Ample. Sortim dir. NE, deixant el refugi a l'esq. 3 m, A l'esq, deixem sendera al riu dels Estrets i Arnes (It n° 18), 1 m, = 4 m. A la dreta queda senderó al Coll dels Eriçons. 4 m. = 8 m. Pugem per la dreta, deixant sender pla que es perd, 23 m. = 31 m, Collet de la Miranda, seguim per la dreta; planer. A l'esq., a uns 20 metres, Miranda, fantàstic balcó Carena i cim de Caro i a l'esq, del barranc del Carrer Ample. 10 m. = 41 m. Rases del Maraco; les coneixem de cop pel fet que no hi ha vegetació. Cal seguir els senyals en vermell. Continuem un tros carenejant, gaudint a l'esq. de la meravella del barranc del Carrer Ample, i com més caminem més ferm és, A la dreta, ampla i ferma panoràmica del Toscar i, més enllà, de la carena i el cim de Caro. 32 m, = 1 h. 13 m. Hem davallat a uns erms i continuem per la dreta; puja suau. Per l'esq., sendera que davalla pe1 barranc del Carrer Ample al riu dels Estrets (It. n° 20 hi puja). 4 m. = 1 h. 17 m. Cisterna de les Rases del Maraco, d'aigua bona si bé un poc tèrbola (Cruïlla dels It. n° 17, 19, 20, 21 i 36). Continuem pujant recte al Mas i Corral del Maraco. 5 m. = 1 h. 22 m. A l'esq., Mas del Maraco; pugem dalt una era i continuem per la dreta. 5 m, = 1 h. 27 m. A l'esq Mas d'en Rafel, enrunat. 6 m = 1 h. 37 m. Coll d'Alfara (1.100 m), continuem per la dreta. Dir. E, davalla fort; tenim a l'esq. barranc del Llop. Per l'esq., puja dir. NO continuant a Paüls (It. n° 17). a Horta de Sant Joan (It. n° 19) i a Paüls (It. n° 31). A l'esq., dir. NO, cim de l'Espina (1182 m) si bé no hi ha sendera. Pugem bé en uns 6 minuts, gaudint d'una panoràmica ampla i meravellosa. Al SE, a primer terme, les Rases del Maraco; a l'horitzó, cim de Caro; més a la dreta, la Mola de Catí; SO, Terranyes i les Foies; SO 240°, la Muntanyola; NO. Roques de Benet; NO 340°, punta del Convent de Sant Salvador d'Horta; al N, carena de la Tossa, Moleta del Camp, Pinar Ample; a l'E, Alfara de Carles; al SE, Tortosa. 51 m. = 2 h. 24 m. El camí passa un poc enfonsat per terror roig; continuem per l'esq. (esta marcat) deixant camí que també fa cap a Alfara de Carles. 3 m. = 2 h. 27 m. Font dels Bassis; davallem pel costat de les ruïnes. 4 m. = 2 h. 31 m. Deixem a la dreta el Mas d'Alexandra. 15 m. = 2 h. 46 m. A l'esq., "Tentadero" de braus. 4 m. = 2 h. 50 m. Carretera de Tortosa a Alfara, continuem per l'esq. 8 m. = 2 h. 58 m. ALFARA DE CARLES.

ITINERARI N° 17

REFUGI DE LES CLOTES - PAÜLS.- Per les Rases del Maraco, Coll d'Alfara, Vall Girona i les Valls. Temps: 3 hores 51 minuts. Amb característiques semblants a l'itinerari n° 16, que cal seguir fins a 1 h. 33 m. Coll d'Alfara (1100 m). Continuem per l'esq. dir. NO; puja suau per camí roquer que dona la volta a l'Espina. Deixem a la dreta, dir. E, sendera que davalla a Alfara de Carles (It. n° 16) . 10 m. = 1 h. 43 m. Coll de l'Enrajolada. Continuem per la dreta, davalla. Per l'esq. a la Muntanyola, senderó perdut. Enfront, al riu Canaleta (It. n° 19, 31 i 36). 6 m. = 1 h. 49 m. Font de la vall del Tort; a l'esq., erms. 15 m. = 2 h. 4 m. Erms de la Vall del Maraco. 7 m. = 2 h, 11 m. Erms i ruïnes. 1 m. = 2 h. 12 m. Font Girona a uns ermassos. 6 m. = 2 h. 18 m. A l'esq. deixem senderó que s'enfila als Rasos de la Tossa; gairebé no es veu. Terreny molt dolent, senderó encinglerat i perdut. 30 m. = 2 h, 48 m. A l'esq. Queda camí al Mas de les Valls de Garrafi i Ullals de les Valls. 1 m. = 2 h. 49 m. Mas de

Cabossa. A l'esq., Punta de la Tossa. 2 m. = 2 h. 51 m. A la dreta queda sendera que va a Alfara de Carles. 4 m. = 2 h. 55 m. Ruïnes del Mas del Portal. 2 m. = 2 h. 5; m. Deixem a la dreta sendera que va a Alfara de Carles (It. n° 23). 9 m. = 3 h. 6 m. A la dreta, Bassa de les Arenes. 9 m. = 3 h. 15 m. Mas de Quinze, on comença el camí ample fins a Paüls, que seguim. 3 m. = 3 h. 18 m. Creuem el barranc de les Valls. 4 m. = 3 h. 22 m. A l'esq., camí al Coll del Camp (It. n° 35). 13 m. = 3 h. 35 m. Seguim per la dreta, davallam. Per l'esq., a l'ermita i fonts de Sant Roc i Coll de les Canals (Its. n° 34 i 35). 16 m. = 3 h. 51 m. PAÜLS.

ITINERARI N° 18

REFUGI DE LES CLOTES - ARNES.- Pel riu dels Estrets. Temps: 3 hores 25 minuts. Davallada a Arnes seguint gairebé sempre el riu dels Estrets, creuant els meravellosos Estrets d'Arnes, on l'aigua s'obre camí per lliscades parets de roca Sortim dir. NE, deixant el refugi a l'esq. 3 m. Seguim per l'esq., puja després i trobem a l'esq. una balma. Deixem a la dreta sendera a les Rases del Maraco. (Its. n° 16, 17 i 19). Cal parar esment en el senderó, que està un poc desdibuixat. 7 m. = 10 m. Coll. Enfront Punta Serena, sense vegetació. Al cap de pocs metres seguim per la dreta. esq., rössec. 3 m. = 13 m. Seguim per l'esq., davalla. Per la dreta, senderó a Punta Serena i Avenc de Punta Serena, situat a uns 100 metres abans d'arribar al cim, a la dreta, ombriu, sota mateix de la carena. 11 m. = 24 m. Coll de les Saleres. Continuem per la dreta deixant a l'esq. senderó. Al fons i a l'esq., barranc de la Vall d'Uixó i pista forestal. Caminem un xic i ja tenim a l'esq. la pista. 4 m. = 28 m. Pista Forestal, que seguim per la dreta. Per l'esq., a la Vall d'Uixó. 5 m. = 33 m. Bifurcació de Pistes, continuem recte. Per la dreta, al cap de poc s'acaba. 38 m. = 1 h. 8 m. Riu dels Estrets, confluència del barranc de la Vall d'Uixó. A la dreta hi ha una pedrera de marbre: tot un bloc que actualment exploten per la part del barranc del Carrer Ample, a uns 100 metres del riu dels Estrets. 1 m. = 1 h. 9 m. Ullals de Maraco. al mateix llit del riu dels Estrets. Conducció d'aigua fins a Horta de Sant Joan i que als Estrets d'Arnes segueix per la vora de la sendera el curs del riu. 7 m. = 1 h. 15 m. A la dreta queda el barranc del Carrer Ample, pista forestal molt dolenta i pedrera de marbre (It. n° 20 i 21). 7 m. = 1 h. 22 m. A la dreta, un poc enlaire, Mas de la Franqueta; abans hem deixat el Mas de Quiquet, esq., pista forestal, creua el riu i arriba a la Font de l'Aixa, seguint sendera (It. n° 29 i 30). 48 m. = 2 h. 10 m. Deixem a la dreta la pista que va a Horta de Sant Joan (It. n° 30). Passades unes carrasques, seguim per l'esq. sendera que segueix el curs del riu dels Estrets i continua travessant els Estrets d'Arnes, on riu i sendera segueixen el llarg estretall de roca rogenca de dolça fisonomia. 40 m. = 2 h. 50 m. Creuem el riu dels Estrets quan, s'eixampla l'estretall; seguim per uns petits conreus. 4 m. = 2 h. 54 m. Pugem per l'esq., seguim camí carreter fins a Arnes, dir. O. 10 m. = 3 h. 4 m. Mas Nou a la dreta, grans carrasques. 17 m. = 3 h. 21 m. Creu de pedra. 4 m. = 3 h. 25 m. ARNES.

ITINERARI N° 19

REFUGI DE LES CLOTES - HORTA DE SANT JOAN.- Per les Rases del Maraco, Coll de l'Enrajolada, Camí de les Marrades. Riu Canaleta. Temps: 6 hores 5 minuts. Fantàstica davallada seguint el curs del riu Canaleta. Seguim l'itinerari n° 17 fins al: 1 h. 43 m. Coll de l'Enrajolada: seguim recte dir. O, puja un poc. Deixem a la dreta, dava1la, sendera a Paüls (It. n° 17). Per l'esq., senderó a la Muntanyola, perdut. Del camí que seguim en diuen de les Marrades. 13 m. = 1 h. 56 m. Colls dels Ginjolers. Fantàstica panoràmica, de cara al N i de dreta a esq. ; al fons, canal del Teix, més enllà Canal de la Gallufa, Punta de la Tossa, a l'esq. Punta de Mantega (rasa) , Moleta del Camp, Mola Carrascosa, Moleta de les Canals, Punta de l'Aigua i Pinar Ample, on a

l'esq. i a baix hi ha el riu Canaleta i el Mas de les Eres, enrunat. 7 m. = 2 h. 3 m. Coll dels Salers; el senderó esta molt, perdut, cal carenejar. Deixem a l'esq. senderó als Bassis del Bosc d'Alguer (Auguer) i a la dreta sendera que davalla al Pouet de Pujol (It. n° 35 també va pel camí de les Marrades, de pujada i pel Pouet de Pujol) 19 m. = 2 h. 22 m. Coll de Pujol; el senderó continua per l'esq., davalla per unes roques roges (It. n° 35) 8 m. = 2 h. 30 m. Continuem per la dreta, davalla fort. Per l'esq., ròssec al Bosc d'Alguer; només hi trauen fusta de les Faixes Estretes. Molt dolent, i per terreny encinglerat segueix senderó perdut. 20 m. = 2 h. 50 m. Coll Blanc (820 m); seguim deixant la sendera a la dreta, i davallem creuant un erm. Per l'esq., al Coll de Membrado (It. n° 31). 3 m. = 2 h. 53 m. Continuem per la dreta; per l'esq., pocs metres més enllà, Font Blanca i a 5 minuts Mas de les Eres, enrunat. 5 m. = 2 h. 58 m. Font del Saüquer (760 m) ; hi ha una petita bassa. Continuem per l'esq. tenint a la dreta el riu Canaleta. Gairebé al llit del riu hi ha dos saüquers, en uns erms. Per la dreta, al Coll de les Canals (It. n° 35) . 2 m. = 3 h. Creuem el riu Canaleta, trobem una sendera que seguim per l'esq. Per la dreta, puja al Coll de les Canals. 2 m. = 3 h. 2 m. Deixem a l'esq. ruïnes del Mas d'Espolsaaigualeres, tenint sempre el riu Canaleta a l'esq.; al cap de poc davallem. 11 m. = 3 h. 13 m. A la dreta, Font Canaleta, després creuem el riu deixant un toll a la dreta, i seguim pel llit del riu passant per uns estrets de roca anomenats del riu Canaleta. Si no podem passar perquè baixa molta aigua, cal tornar endarrera fins al Coll Blanc i seguir l'it. n° 31 a la inversa, puix que hi ha alguns llocs més que no podem passar. 34 m. = 3 h. 47 m. A la dreta, un poc enlaire, queden els Masos de Fandos i del Capella. Seguim el curs del riu passant per un petit estret de roques anomenat del Boter i després continuem per sendera deixant el riu a l'esq. Abans de passar l'estret, per la dreta puja una sendera al Coll de l'Avenc i al Coll de la Gilaberta i de tots dos colls es pot davallar a Paüls (It. n° 32). 25 m. = 4 h. 12 m. Coll de la Barca. Abans de fer la pujada al Coll per l'esq. hi ha un senderó que segueix el riu, passa per uns estrets i va al riu d'En Piquer. Està molt perdut. 20 m. = 4 h. 32 m. Coll de l'Ereta; continuem per l'esq. Per la dreta, senderó que s'enfila i després careneja fins a prop del Mas de les Crevetes del Lloa. Més a la dreta surt una sendera que mena a conreus. 5 m. = 4. h. 37 m. Davallem fort, a l'esq. Roques Cambretes. Cal seguir sempre per la sendera de l'esq. deixant camí ample a la dreta. 20 m. = 4 h. 57 m. Mas de Satorres. Situats davant la porta, el camí fa la volta al Mas, que deixem a la dreta, i continuem per camí carreter i pla. Des del Mas podem davallar al riu Canaleta, on hi ha una ferma cascada que aprofitaven per a fer anar un molí que esta mig enrunat. 7 m. = 5 h. 4 m. A la dreta queda un camí ample: a uns 100 metres creuem el barranc de Cubars -queda a la dreta el Mas de Fandos-. deixem el camí carreter a la dreta al cap de pocs metres i davallem per sendera. 10 m. = 5 h. 14 m. Riu Canaleta; el creuem i seguim el camí que hem deixat al Mas de Fandos. Puja; al cap de poc hi ha una teuleria enrunada; continuem per la dreta ; puja, i deixem camí de l'esq., que va a conreus. 7 m. = 5 h. 21 m. Continuem recte deixant camí a la dreta, mena a conreus. Al cap de poc, a l'esq. Mas de la Guimerana. 19 m. = 5 h. 40 m. Carretera de Tortosa a Vall-de-roures. la creuem i continuem recte a Horta de Sant Joan. deixant a la dreta la Farinera. 25 m. = 6 h. 5 m. HORTA DE SANT JOAN.

ITINERARI N° 20

ARNES - ALFARA DE CARLES.- Pel riu dels Estrets, barranc del Carrer Ample; Rases del Maraco, barranc del Llop. Temps: 5 hores 41 minuts. Excursió amb dos trams ben diferents, pel Riu dels Estrets contra corrent, acompanyats sempre de l'aigua i pel barranc del Carrer Ample, sempre sec, on, ja prop de les Rases del Maraco, hi ha un ferm estretall amb uns plega- ments de roques, meravellós i únic en tots els Ports. Desacaminem l'itinerari n° 18 fins a la bifurcació del barranc del Carrer Ample. Sortim

d'Arnes des de la plaça de l'Església, davallem unes escales i continuem per un camí carreter dir. SE, deixant Arnes a l'esquena. 4 m. Creu de pedra, continuem a l'esq. 4 m. = 8 m. Continuem per la dreta; camí de l'esq. mena a conreus. 11 m. = 19 m. A l'esq. queda camí que va als conreus. 2 m. = 21 m. Mas Nou, a l'esq., grans carrasques. 10 m. = 31 m. Collet amb pins; davallem per seguir un senderó entre conreus. 4 m. = 35 m. Creuem el riu dels Estrets, tenint sempre el riu a la dreta, la sendera puja tenint a la vora la conducció d'aigua a Horta de Sant Joan. Començament dels Estrets d'Arnes, fantàstic i llarg estretall de roques rogenques de dolça fisonomia. 42 m. = 1 h. 17 m. Passats els Estrets d'Arnes, trobem la Pista Forestal que ve de la carretera d'Horta de Sant Joan (It. n° 30) ; continuem per la dreta. 48 m. = 2 h. 5 m. A l'esq., un poc enlaire, Mas de la Franqueta. Seguim la pista i poc després en deixem a la dreta una altra que puja fins a la Font de l'Aixa; i segueix sendera (Its. n° 29 i 30) . 8 m. = 2 h. 13 m. Bifurcació de pistes; seguim per l'esq. barranc del Carrer Ample, on es veu ja la pedrera de marbre en plena explotació. No n'hi ha d'altra en tot el massís dels Ports. Al cap de poc puja; aquesta pista és molt dolenta. ja que segueix quasi sempre el llit del barranc fins a l'estret de les Palanquetes. A la dreta deixem pista forestal (It. n° 18) que davalla del Refugi de les Clotes. 30 m. = 2 h. 43 m. A l'esq., Font. 5 m. = 2 h. 48 m. Estrets de les Palanquetes. 9 m. = 2 h. 57 m. Continuem pujant. A la dreta queda ròssec. 5 m. = 3 h. 2 m. A la dreta deixem ròssec. Cal seguir prop del jaç del barranc. 19 m. = 3 h. 21 m. Pla pedregós, a l'esq., Cova del Frare. 12 m. = 3 h. 33 m. A l'esq. queda petit barranc i cova. Continuem per la dreta pel fantàstic estret de roques amb uns plegaments isoclinals que en aquest tros són la culminació de tot el complex: Rases del Maraco, riu dels Estrets i barranc del Carrer Ample. 20 m. = 3 h. 53 m. Després de la forta pujada continuem pla entre un boixetar i erms. 3 m. = 3 h. 56 m. Deixem a l'esq. sendera que ve del Refugi de les Clotes (Its. n° 16, 17, 19 i 36 que hi mena). 4 m. = 4 h. Cisterna de les Rases del Maraco, d'aigua bona encara que un poc tèrbola (Cruïlla dels Its. n° 16, 17, 19, 21 i 36). Continuem pujant recte al Mas i Corral del Maraco, seguint l'it. n° 16 fins a: 1 h. 41 m. = 5 h. 41 m. ALFARA DE CARLES.

ITINERARI N° 21

ARNES - TORTOSA. - Pel riu dels Estrets, barranc del Carrer Ample, Rases del Maraco i davallada a l'Ullal pels erms de Canduca Variant de l'itinerari n° 20 creuant verticalment les Rases del Maraco fins a l'Ullal i Ermita de Santa Llúcia. Temps: 5 hores 23 minuts. Cal seguir l'itinerari n° 20 fins a: 4 h. Cisterna de les Rases del Maraco. Dir .NE Cap de la Serra, on comença la baixada. Marxem de la Cisterna baixant cap a la dreta. per on hem arribat, i tot seguit girem a l'esq. dir. NE deixant a la dreta sendera que mena al Refugi de les Clotes (It. n° 36 i els 16, 17 i 19 h1 vénen). 3 m. = 4 h. 3 m. Cap de la Serra (1020 m) Ampla panoràmica que té al fons el barranc de la Conca, edificacions de l'Ullal i a la vora del camí l'Ermita de Santa Llúcia. Més enllà, Tortosa i el delta de l'Ebre. Davallem fort. 20 m. = 4 h. 23 m. A la dreta, Cova del Bosc Negre. 6 m. = 4 h. 29 m. Erms de Canduca marginats; seguim cap a l'esq., giragonseja llarg, deixant a la dreta un senderó que porta a la Cova dels Adells i a la Font del Bosc Negre (It. n° 22). Cal baixar tenint cura del senderó, que esta massa desdibuixat; segueix giragonsejant per un camí roquer i creua dues petites tarteres anomenades els Gravets. 36 m. = 4 h. 55. m. Seguim per la dreta, deixem a l'esq. senderó al Mas de l'Ereta, que veiem un poc separat. 9 m. = 5 h. 4 m. Petit coll de terror rogenc; continuem per la dreta. Per l'esq., a Alfara de Carles (It. n° 22). 7 m. = 5 h. 11 m. Passem per la vora del Corral Vell, que deixem a l'esq. 6 m. = 5 h. 17 m. Creuem un petit sequiol, seguim per l'esq. pel camí carreter, deixant a la dreta una antiga fabrica de paper mig enrunada i l'Ullal. 2 m. = 5 h. 13 m. Deixem a la dreta un mas. 4 m. = 5

h. 17 m. A la dreta, basses per a la criança de truites. 2 m. = 5 h. 19 m. Carretera de Tortosa al Toscar; seguim per l'esq. Per la dreta, al Toscar. 4 m. = 5 h. 23 m. Després de passar les runes d'una fàbrica de paper, a la dreta petita Ermita de Santa Llúcia. D'aquí a Tortosa, 17 km. i fins a Allara. 3 km aprox.

ITINERARI N° 22.

TORTOSA - EL TOSCAR - ALFARA DE CARLES.- Per la Font del Bosc Negre, Cova dels Adells, ruïnes del Mas del Roig, Erms de Canduca, Font Canaleta i Alfara de Carles. Excursió que creua a mig aire les Rases del Maraco. Temps: 3 hores 45 minuts. Cal seguir l'itinerari n° 12 fins a: 34 m. Terreny per on la sendera passa entre unes roques i forma un petit coll; continuem per la dreta, planejant. 2 m. = 36 m. Font del Bosc Negre. 10 m. = 46 m. Coll del Beseitar; hi ha erms. 17 m. = 1 h. 3 m. Cova del Cabrit. 2 m. = 1 h. 5 m. Cova dels Adells. El senderó ja és més planer. 13 m. = 1 h. 18 m. Faixes del Raig; deixem erms a la dreta. 8 m. = 1 h. 26 m. A l'esq., un poc enlaire, ruïnes del Mas del Roig. 7 m. = 1 h. 33 m. Coll Cova del Capella. 40 m. = 2 h. 13 m. Erms de Canduca, deixem a l'esq. sendera que davalla de les Rases del Maraco (It. n° 21), que cal seguir i detallem un tros. Cal baixar parant esment en el senderó, que està massa desdibuixat, segueix giragonejant per camí roquer i creua dues petites tarteres anomenades els Gravets. 26 m. = 2 h. 39 m. Continuem per la dreta, deixem a l'esq. senderó al Mas de l'Ereta, que veiem un poc separat. 9 m. = 2 h. 48 m. Petit Coll de terror rogenc, continuem per l'esq., per la dreta davalla a l'Ullal (It. n° 21). 5 m. = 2 h. 53 m. Font Canaleta a la vora del Mas. 12 m. = 3 h. 5 m. Seguim per camí carreter. 18 m. = 3 h. 23 m. Carretera de Tortosa a Alfara de Carles; continuem per l'esq. 22 m. = 3 h. 45 m. Alfara de Carles.

ITINERARI N° 23

PAÜLS - ALFARA DE CARLES.- Per les Valls i el Coll d'Alfara (Morralets) Antic camí ral que uneix els dos pobles. Temps: 3 hores 4 minuts. A l'entrada de Paüls per la carretera de Xerta es bifurca a l'esq. carretera a l'Ermita de Sant Roc, que seguim deixant el poble a la dreta. 17 m. Continuem per l'esq. deixant a la dreta la carretera que mena a l'Ermita i Fonts de Sant Roc, i Coll de les Canals (It. n° 34 i 35). 15 m. = 32 m. Continuem per l'esq. Per la dreta, al Coll del Camp. 5 m. = 37 m. Creuem el barranc de les Valls. 4 m. = 41 m. Mas de Quinze, on s'acaba el camí carreter; seguim sendera. 9 m. = 50 m. A l'esq., Bassa de les Arenes. 9 m. = 59 m. Continuem per l'esq., puja fort. Per la dreta davalla (It. n° 17, 31 i 32) del Coll de l'Enrajalada. 50 m. = 1 h. 49 m. Coll d'Alfara (Marralets), 780 m. Continuem per la dreta, davalla fort. Al fons. Alfara de Carles. Per l'esq., Montaspre, Coscollosa i Moleta d'Alfara. El senderó està gairebé perdut. 32 m. = 2 h. 21 m. Mas de Marí. A uns 30 m baixant hi ha un pou d'aigua, separat de la sendera. Seguim la sendera, que es bifurca en un pla; deixem la de la dreta, que passa prop de la roca foradada. Per l'esq, al cap de poc, hi ha uns erms, passats el quals davallem fort pel barranc del Passet. 43 m. = 3 h. 4 m. Alfara de Carles (334 m alt.).

ITINERARI N° 24

PAÜLS - PRAT DEL COMTE.- Per l'Albada (Aubada). Coll de Roger, Refoia i Coll de la Carrasqueta. Temps: 3 hores 59 minuts. Excursió que per ferms indrets ens porta a Prat del Comte. Deixem el camí ral que unia els dos pobles per la vall d'En Bages i que no té cap interès excursionista. Sortim de Paüls (378 m alt) des de la plaça de l'Ajuntament deixant-lo a l'esq. Continuem per un carrer planer i tot seguit abandonem el poble per una sendera deixant un petit transformador, i davallem al barranc de les Fonts. 9 m. Creuem el barranc de les Fonts. Esq. Ruïnes del Molí. Continuem pels

conreus, puja. 1 m. = 10 m. Continuem per l'esq., puja. 6 m. = 16 m. Deixem la dreta sendera a conreus. 8 m. = 24 m. A la dreta queda el Mas de Panxa. Aquest camí s'anomena de l'Albada (Camí de l'Aubada). 2 m. = 26 m. A l'esq., Mas de Polet. 7 01. = 33 m. A la dreta, Mas de Pipa; hi ha grans carrasques. 21 m. = 54 m. A l'esq., dalt del marge, Mas de Manarosso. 5 m. = 59 m. Coll de Roger (585 m. alt). Trifurcació. Seguim pel d'enfront planer. Per l'esq., al Mas d'En Jordi, i per la dreta al Mas de Calabruix. Tot just iniciada la marxa, a l'esq. i separat, Mas d'En Jordi. 10 m. = 1 h. 9 m. Seguim per l'esq. i al cap de pocs metres hi tornem. 4 m. = 1 h. 13 m. A l'esq. deixem ròssec. 2 m. = 1 h. 15 m. Creuem ròssec que davalla, seguim dir. E; puja fort giragonsejant, seguint per una solana roquera. 40 m. = 1 h. 55 m. Coll de la Refoia (810 m alt), d'on es veuen els ermossos anomenats Refoia. Continuem cap a l'esq., planejant. 5 m. = 2 h, Deixem a l'esq. la petita casa Vigla Forestal Incendis. Hi fan estada només a l'estiu, i tenen emissora de ràdio. Seguim dir. N. i queda a la dreta la Refoia. 6 m. = 2 h. 6 m. Mas de la Refoia, enrunat. Continuem per la dreta, davalla, dir. NE. Per l'esq. dir SO, al Montsagre de Paüls (It. nº 26 i 27). Dir. S puja senderó quasi perdut, a la Mola Grossa i davalla pel forat de la Finella al Montsagre de Paüls. 3 m. = 2 h. 9 m. A la dreta, pou d'aigua i ermossos de la Refoia. 15 m. = 2 m. 24 m. Coll de la Carrasqueta (760 m alt) . A l'esq. punta de l'Esterrossall. Davallem fort, més tard per una tartera giragonsejant. 28 m. = 2 h. 55 m. Pista forestal que va a la carretera de Tortosa a Prat de Comte, uns 3 km abans d'arribarhi. Deixem la pista a la dreta que fa una forta recolzada al mateix barranc de les Coves d'En Salvà (Sauvà) i seguint per l'esq. una sendera on, al cap de pocs metres, a l'esq., deixem el Mas de Passamonte, enrunat. 3 m. = 2 h. 58 m. Continuem per l'esq. davallant per un bosc de pins. 14 m. = 3 h. 12 m. A la dreta, Mas de Badoqui i tot seguit el de Moll, mig enrunats. Al de Moll hi ha una cisterna. 9 m. = 3 h. 21 m. A la dreta, Mas de Passamonte. 6 m. = 3 h. 27 m. Coll de Roc (400 m alt); continuem per l'esq. Per la dreta, a Paüls, pel Mas del Sopic i la Vall d'En Bages (camí ral). 21 m. = 3 h. 48 m. Continuem per l'esq. Per la dreta. a conreus. 10 m. = 3 h. 58 m. Creuem el barranc del Port, pugem a la carretera que ve de Tortosa. 1 m. = 3 h. 59 m. Prat de Comte (364 m alt).

ITINERARI Nº 25

FONTCALDA (ERMITA I BALNEARI) - PRAT DE COMTE.- Pel Coll de la Salve. Temps: 1 hora 6 minuts. La Fontcalda, situada a l'esq. del riu Canaleta, on hi ha la font d'aigua tèbia, és de probable tradició romana; l'indret enceta la seva història documentada amb l'arribada dels monjos trinitaris els segles XIV o XV, segurament de Tortosa. S'ignora el començament de la devoció a la Mare de Déu de la Fontcalda. Uns sis frares trinitaris hi feren vida monacal. El seu origen pot partir d'unes termes romanes, i es conserven despulls arquitectòniques que poden tenir aquesta procedència. Modernament cal considerar-ho un balneari i lloc d'estiueig. El lloc resta a uns 10 minuts de l'estació ferroviària, on hi ha una carretera que va fins a Prat de Comte. El riu passa per un ferm congost. Sortim de l'indret davallant fins a prop de la Font i seguim la sendera direcció SO 250° creuant el riu Canaleta. Pugem fort; a la dreta resten edificacions. 5 m. Passem per sota d'un pont del ferrocarril. Pugem giragonsejant un tros per uns conreus d'oliveres. 30 m. = 35 m. Collet de la Salve (390 m). Se segueix , planerenc direcció SO. 23 m. = 58 m. Creuem la carretera que va a l'estació del ferrocarril, pugem per un corriol i trobem de seguida el fossar, que queda a l'esq. 8 m. = 1 h. 6 m. PRAT DE COMTE (350 m).

ITINERARI Nº 26

PRAT DE COMTE - PAÜLS. - Per la Refoia, Montsagre de Paüls, Montsagre d'Horta, Coll de la Giliberta. Temps: 4 hores 47 minuts. Excursió amb fantàstiques panoràmiques i des de la Refoia continuem sempre prop dels cims fins a la forta davallada del Coll de la Giliberta. Sortim de Prat de Comte per la carretera que va a Tortosa, davalla un poc seguint direcció S. 1 m. Deixem la carretera a l'esq. Creuem el barranc del Port. 10 m. = 11 m. Bifurcació, continuem per la dreta. Per l'esq., a conreus. 12 m. = 23 m. Continuem per l'esq. deixant un senderó a la dreta que puja per un petit barranc. Poc després cal deixar una drecera a la dreta. 13 m. = 36 m. Coll de Roc (400 m). Continuem per la dreta direcció SO. Per l'esq. davalla, segueix a Paüls pel Mas del Sopic i la Vall d'En Bages (camí ral). 6 m. = 42 m. A l'esq., Mas de Passamonte; hi ha una era. 9 m. = 51 m. A l'esq., Mas de Moll i més amunt el de Badoqui. Al de Moll hi ha una cisterna. 4 m. = 55 m. El sender fa una forta recolzada a l'esq. i puja per un bosc. 10 m. = 1 h. 5 m. Seguim per la dreta. Esq. al Maset d'Alcoverro. 3 m. = 1 h. 8 m. A la dreta veiem el Mas de Passamonte, enrunat. A uns 100 metres trobem una pista forestal que fa una forta recolzada al mateix barranc de les Coves d'En Salvà (Sauvà); la creuem deixant-la a l'esq. (hi ha el projecte de fer-la arribar a la Refoia), i continuem per una sendera pedregosa; puja. Cal no seguir els senderons de la dreta, que menen només a la Faixa Vedada. Més amunt continua giragonejant per una tartera. La pista que hem deixat baixa fins a la carretera de Tortosa a Vall de roures, uns 3 km abans d'arribar a Prat de Comte. 30 m. = 1 h. 38 m. Coll de la Carrasqueta (760 m). A la dreta, Punta de l'Esterrossall i Faixa Vedada. 10 m. = 1 h. 48 m. Enfront la Refoia ermassos que resten a l'esq. 5 m. = 1 h. 53 m. A l'esq., pou de aigua. 3 m. = 1 h. 56 m. A l'esq., ruïnes del Mas de la Refoia, després segueix planerenc direcció SO, que ja seguíem. Enfront, Tossal d'En Grilló (Piló), sense vegetació. A baix, barranc d'En Grilló. A l'esq, Mola Garí i Mola Grossa; els seus vessants, tot bosc, s'anomenen Ombria de Prat de Comte. Per l'esq., senderó que ve de Paüls (It. N° 24). Direcció S puja senderó, molt perdut, a la Mola de Garí i Mola Grossa i davalla pel forat de la Finella al Montsagre de Paüls. 13 m. = 2 h. 9 m. Continuem per l'esq. Dreta. ròssec al barranc d'En Grilló. 4 m. = 2 h. 13 m. Coll Roig i Bassa (910 m). Fantàstica panoràmica; a la dreta, Tossal d'En Grilló (Piló), enfront Puntetes dels Llambrars i dels Raus; a l'esq., Mola Grossa. Davallem al planet d'enfront i, passat, al fons Montsagre de Paüls. 10 m. = 2 h. 23 m. Montsagre de Paüls i font que pren el mateix nom, d'aigua molt bona (840 m). Pal de ferro indicador de llocs. NE 40° a Prat de Comte. SE 140° a Paüls (It. n° 34), SO 220° d'Horta, direcció que seguim; puja suau i després continua per un reguerall en terrer rogenc, inici del barranc de les Fonts. 14 m. = 2 h. 37 m. Pla de Ravanals. Ferm bosc. Continuem cap al bosc deixant a la dreta senderons de bestiar. 12 m. = 2 h. 49 m. Montsagre d'Horta de Sant Joan i font del mateix nom (930 m). Pal de ferro indicador de llocs: N 10° Montsagre de Paüls, N 340° Horta de Sant Joan pel Baixador de Valero (Grau) (It. n° 27), O 270° Coll de la Giliberta, cap a on continuem; pugem. Direcció SE queda la Faixa dels Raus. 20 m. = 3 h. 9 m. Pla de la Sorda; passem per unes roques i continuem cap a l'esq. Per la dreta, a la Mola de l'Atans. 1 m. = 3 h. 10 m. Coll de l'Atans (1.010 m). Un dels millors miradors de tot el Massís dels Ports per la seva àmplia i profunda panoràmica. En primer lloc, Punta de l'Aigua, sota mateix, Coll de la Giliberta. Al fons de la panoràmica es veu un bocí del cim de Caro. A la dreta i a baix, barranc de Cubars, i més enllà, el riu Canaleta. Davallem per terreny roquer. Al cap de poc, a la dreta, meravellosa vista de les Roques de Benet. 14 m. = 3 h. 24 m. Coll de la Giliberta (940 m). Pal de ferro indicador de llocs: O 360° Montsagre d'Horta. O 220° Riu Canaleta i Horta de Sant Joan, es pot davallar i passat el Pou i el Mas de les Crevetes del Lloa, enrunat (uns 15 minuts), connectar amb l'itinerari n° 32 fins a Horta. S 180° Vacarissal (It. n° 34). NE 50° iniciem la baixada a Paüls pel camí de les Artigues.

Davalla molt fort tenint cura de deixar a la dreta senderó dolent que va al Pla de l'Eudra (Hedera). Cal anar prop del barranc de l'Escudelleta, que ens queda a l'esq. – s'inicia al mateix Coll de la Giliberta– i de les Clapisses, roquer llis a l'altra banda del barranc. 32 m. = 3 h. 56 m. Cova Síria a la dreta, després d'una forta corba a la dreta. Davallem fort, i el camí ja no és perdedor . 10 m. = 4 h. 6 m. Continuem per la dreta. Per l'esq. va a conreus. 5 m. = 4 h. 11 m. A la dreta deixem un ròssec. 6 m. = 4 h. 17 m. Font del Monjo; hi ha dues petites basses. 4 m. = 4 h. 21 m. Mas de Marto. 4 m. = 4 h. 25 m. A l'esq. Maset de Gaietà. 1 m. = 4 h. 26 m. Queda a l'esq.. Maset de Daniel 3 m. = 4 h. 29 m. Creuem el barranc dels Morellars. 2 m. = 4 h. 31 m. A l'esq. deixem un ròssec. 6 m. = 4 h. 37 m. Continuem recte direcció E. deixant a l'esq. sendera que va al Montsagre de Paüls i d'Horta (It. n° 34). Pal de ferro indicador de llocs: O 270° Coll de la Giliberta i O 290° (It. n° 34). Abans hem deixat petits i antics forns d'algeps (guixos). 3 m. = 4 h. 40 m. A l'esq. queda el camí que mena als conreus. 3 m. = 4 h. 43 m. Cementiri, seguim planejant deixant- lo a la dreta. Pal de ferro indicador de llocs: O 250° al Coll de la Giliberta i Montsagre de Paüls (It. n° 34). S 160° a Horta de Sant Joan (It. n° 32) . 4 m. = 4 h. 47 m. PAÜLS. Plaça de l'Ajuntament (378 metres).

ITINERARI N° 27

PRAT DE COMTE - HORTA DE SANT JOAN.- Per la Refoia. Montsagre de Paüls, Montsagre d'Horta i Baixador de Valero. Temps: 5 hores 48 minuts. Continuació de l'itinerari anterior però davallant a Horta de Sant Joan. Cal seguir l'itinerari n° 26 fins a: 2 h. 49 m. Montsagre d'Horta de Sant Joan, continuem direcció N 340°, recte al petit prat que creuem i es puja per terreny pedregós. Esta senyalitzat amb pintura vermella. 5 m. = 2 h. 54 m. Cap de la Serra, fantàstica cinglera i meravellosa i ampla panoràmica, direcció NO Horta de Sant Joan i la Punta de la Muntanya de Santa Bàrbara, on al peu hi ha el Convent de Sant Salvador d'Horta. Més enllà, Arenys de Lledó o Algars. El cim de la carena de la dreta és el Tossal d'En Grilló. A l'esq., ferma vista de les Roques de Benet. Seguim per la dreta un senderó planerenc i més tard davallem fort pel Baixador de Valero, fantàstic grau construït per l'home amb fermes marges que ens permeten de baixar a peu pla girangonsejant. Cal tenir cura del senderó. que és desdibuixat, i anar cap a l'esq. direcció O. 1 h. = 3 h. 54 m. Deixem a la dreta el Corral d'Andill i un poc més avall el Mas. 30 m. = 4 h. 24 01. A l'esq., Mas de Silvestre, continuem per camí carreter. 20 m. = 4 h. 4-1 m. A la dreta, separat del camí, Mas de Navarrete. 4 m. = 4 h. 48 m. Creuem el riu Canaleta, continuem per l'esq. Per la dreta, a la carretera de Tortosa a Vall - de- roures, per l'esq. també hi podem anar. 20 m. = 5 h 8 m. Carretera que seguim per l'esq., puja. Per la dreta davalla a Tortosa. 15 m. = 5 h. 23 m. Farinera i carretera a la dreta que seguim cap a Horta, deixant la carretera que mena a Vall- de- roures. A l'encreuament de la carretera i davant la Farinera hi ha dos camins carreters: el de l'esq., al riu Canaleta (Its. n° 19, i 32); el de la dreta, al riu dels Estrets (Its. n° 29. 30, 31, 33). 25 m. = 5 h. 48 m. HORTA DE SANT JOAN (542 m).

ITINERARI N° 28

HORTA DE SANT JOAN - CONVENT DE SANT SALVADOR D'HORTA.- Excursió radial per a visitar el Convent, pujar al cim de la Muntanya de Santa Bàrbara i tornar a Horta de Sant Joan. Temps: 2 hores 15 minuts. A la plaça de Calvo Sotelo hi ha una bàscula; cal deixar-la a la dreta, i sortim per un carrer curt que davalla i som de cop afores; girem cap a la dreta per un senderó tenint el poble a la dreta, i continuem prop de les cases. 5 m. Camí ample i a la dreta Bassa del Mur. Seguim el camí, davalla. 10 m. = 15 m. Continuem per la dreta. Esq., a la Font Major . 8 m. = 23 m. Convent de Sant Salvador d'Horta (540 m.) Deixem el Convent a la dreta seguim direcció E per

sendera. 5 m = 28 m. A la dreta, Cova del Convent. 10 m. = 38 m. Cova de Sant Salvador i Font. Pugem fort giragonsejant per sendera margenada. 23 m. = 1 h. 1 m. Ermita de Sant Antoni, enrunada. 1 m. = 1 h. 2 m. Cisterna i petita fortalesa militar de l'última guerra. 10 m. = 1 h. 12 m. Ermita de Sant Pau, enrunada. Enfront, cim i creu de ferro (785 m) .Desacaminem fins al 40 m. = 1 h. 52 m. Convent i continuem fins a 23 m. = 2 h. 15 m. Horta de Sant Joan (542 m).

ITINERARI N° 29

HORTA DE SANT JOAN - REFUGI DE CARO.- Pel riu dels Estrets, Mas de la Franqueta, Coll de Miralles, Terranyes i les Foies. Temps: 8 hores 10 minuts. Excursió per anar al Refugi de Caro seguint el riu dels Estrets, pujant a la planassa de Terranyes pel Pimpoll d'Arnes i Ramut (pins molt grossos). Se surt per la carretera que baixa a la de Tortosa a Vall-de-roures. 25 m. Creuem la carretera havent deixat a l'esq. la Farinera. Per la dreta a Vall-de-roures i per l'esq. a Tortosa. Seguim recte direcció S per camí ample i terreny deixant a l'esq. el camí que va al riu Canaleta (It. n° 19 i 32). 35 m. = h. A l'esq., Mas del Salt. Més endavant veiem el salt, d'on pren el nom el barranc que després passarem per sobre deixant-lo a la dreta. 12 m. = 1 h. 12 m. A l'altra banda del barranc del Salt, Mas del Salero i a la vora del camí Font del Salero. A l'esq., Roques de Benet. 12 m. = 1 h. 24 m. Continuem recte, deixant a l'esq. pista que puja al Coll de Membrado i s'allarga fins a Mas de les Eres al riu Canaleta (Its. n° 30, 31 i 33). Més endavant a la dreta, la Gronsa, a la carena. 30 m. = 1 h. 54 m. A la dreta. riu dels Estrets i més enllà els Estrets d'Arnes (It. n° 18 i 20). Aquest terreny s'anomena les Falconeres. Continuem per la pista. 48 m. = 2 h. 42 m. A l'esq., un poc enlairat, Mas de la Franqueta; prosseguim per la pista que creua el riu dels Estrets (550 m), deixant a l'esq. la que continua riu amunt (Its. n° 18, 20, 21). 1 h. = 3 h. 42 m. A la dreta queda el Mas del Vitol, coll on s'acaba la pista. Seguim una sendera planerensa. 10 m. = 3 h. 52 m. Creuem el barranc del Grevolar, es puja fort. 1 m. = 3 h. 53 m. A l'esq., font de l'Aixa, continuem pujant. 5 m. = 3 h. 58 m. A la dreta, Mas del Tou. 5 m. = 4 h. 3 m. A la dreta, Mas de Miralles. 4 m. = 4 h. 7 m. Coll de Miralles (800 m), petit pla erm. Cal pujar pel bosc direcció S. A l'inici, la sendera està perduda, però a uns 100 metres la trobem i la seguim molt bé. A la dreta hem deixat dues senderes; la que davalla fort va a Arnes per les Valls (It. n° 37), l'altra, planera, va al Mas de Pau, al riu Algars. 6 m. = 4 h. 13 m. Pimpoll d'Arnes. Pi de 3,20 metres de circumferència. 7 m. = 4 h. 20 m. Pi Ramut, de 3,25 metres de circumferència. 20 m. = 4 h. 40 m. Collet de l'Ereta dels Clots. 11 m. = 4 h. 51 m. Collet de la Grassada. A la dreta deixem una sendera que va al Mas de Pau i connecta al coll de Montfort amb la que hem deixat al coll de Miralles. 15 m. = 5 h. 6 m. Mas del Torrero. Tota aquesta planassa són les Terranyes (1.200 m). Al davant el Mas hi ha una gran cisterna. Continuem direcció NE, deixant la façana del Mas a l'esquena; travessem recte els erms. No fa gaire temps que hi collien les millors patates conegudes per a la sembra, d'una rendabilitat superior a les foranes especialitzades. Diu que el propietari, no donant l'abast, baixava i en comprava d'altres llocs, les pujava i les colgava en aquestes terres avui ermes, on prenen el color de les altres, i les venia com si fossin de Terranyes. Es clar que el negoci no va durar, i la cosa quedà prou malament. 9 m. = 5 h. 15 m. Trobem la sendera que hem deixat per anar al Mas del Torrero. 8 m. = 5 h. 23 m. A la dreta, ruïnes del Mas de Frederic. La serralada de la dreta, tota bosc, és la Mola de Catí. Més endavant, i separats, trobarem els masets del Tecló, Joan de Pilara, Cul d'Abella i Prudenci. 23 m. = 5 h. 46 m. Després d'una pujadeta continuem per la dreta cap als conreus de les Foies, deixant a l'esq. una sendera planera (It. n° 30) que sense passar pels conreus va al Refugi de les Clotes, i també podem davallar al Toscar. 5 m. = 5 h. 51 m. Mas del Maraco?, hi passem per la vora i continuem recte

al Mas d'En Mangrené. Davallem un poc a la dreta, travessem els erms i trobem la sendera que davalla als 12 m. = 6 h. 3 m. Llinars. Cal seguir l'itinerari nº 12 fins al 2 h. 7 m. = 8 h. 10 m. REFUGI DE CARO de la U.E.C.

ITINERARI Nº 30

HORTA DE SANT JOAN - REFUGI DE LES CLOTES.- Pel Coll de Membrado, Rius dels Estrets, Mas de la Franqueta, Terranyes, les Foies i Coll de Carabasses. Variant de l'excursió anterior pujant del barranc del Salt al Coll de Membrado i davallant al Mas de la Franqueta al riu dels Estrets. Temps: 7 hores 40 minuts. Cal seguir l'itinerari nº 29 fins a la bifurcació de pistes: 1 h. 24 m. Seguim per l'esq.; puja fort; deixem a la dreta la pista al riu dels Estrets (It. nº 29). 1 h. = 2 h. 24 m. Coll de Membrado (910 m), seguim per la dreta una sendera que puja. Deixem a l'esq. la pista que mena al Riu Canaleta (It. nº 31). Deixant la pista a la dreta, senderó molt perdut que en direcció N va al cim de les Roques de Benet amb meravelloses vistes del riu d'En Piquer. 4 m = 2 h. 28 m. A l'esq. i a uns 10 metres. Pou del Cullerér. 1 m = 2 h. 29 m. A la dreta, un poc separat, Mas del Cullerer, més endavant Mas del Sep. 11 m. = 2 h. 10 m. Coll de Botana (950 m) i Corralissa de Franxo, que queda a l'esq.; davallem direcció SO tenint els erms a l'esq. Direcció S 160° creuant el erms a la Muntanyola (It. nº 33). 8 m, = 2 h. 48 m. Bassis d'en Pujol. Font d'aigua no gaire bona. 15 m. = 3 h. 3 m. Passem per la vora de les ruïnes del Mas de Borrell, erms esq. 1 8 m. = 3 h. 11 m. A la dreta, Mas de Franxo. 1 m. = 3 h. 12 m. A l'esq., Pouet de Franxo. 8 m. = 3 h. 20 m. Creuem el barranc de la Vall del Pastor . 10 m. = 3 h. 30 m. Coll del Llop. Davallem fort. 12 m. = 3 h. 42 m. Esq. Maset de Ramon de Toni. 2 m. = 3 h. 14 m. Pista i riu dels Estrets. A la dreta, Mas de la Franqueta. Seguim la pista que creua el riu i continuem l'itinerari nº 29 fins al temps total de 5 h. 46 mlnuts. 3 h. 4 m. = 6 h. 48 m. Continuem per l'esq. una sendera planera deixant a la dreta la que va als conreus (It. nº 29). 7 m. = 6 h. 55 m. Davallem deixant enrera les Foies, Al cap de poc, a l'esq., ruïnes del Mas de Soldevlla; hi ha un pou d'aigua. 5 m. = 7 h. Creuem uns erms. 13 m. = 7 h. 13 m. Coll d'en Caubet (1.100 m); seguim recte deixant el senderó que davalla al Toscar (It. nº 12). 2 m. = 7 h. 15 m. Passem per uns erms i unes ruïnes. 13 m. = 7 h. 28 m. Coll de Carabasses (1.050 m); davallem direcció O deixant a la dreta el senderó que puja del Toscar (It. nº 13). 12 m. = 7 h. 40 m. REFUGI DE LES CLOTES, de la UEC (veure It. nº 13).

ITINERARI Nº 31

HORTA DE SANT JOAN - PAÜLS.- Pel coll de Membrado, Mas de les Eres, Camí de les Marrades, i les Valls. Temps: 7 hores 25 minuts. Excursió amb fermes panoràmiques des del coll de Membrado fins prop del Mas de les Eres, pujant pel camí de les Marrades fins al Coll de l'Enrajolada, dur però amb vistes obertes i davallem per les Valls. Cal seguir l'itinerari nº 30 fins al 2 h. 24 m. Coll de Membrado (910 m). Seguim la pista, deixant a la dreta la sendera al Coll de Botana (It. nº 30). Tot just iniciada la marxa, fantàstica vista de les Roques de Benet. 1 h. 20 m. = 3 h. 44 m. Deixem la pista que davalla al riu Canaleta. Seguim direcció SE; les mines del Mas de les Eres queden a la dreta, i després, seguim senderó, igual SE. Al cap de poc segueix una sendera ampla 5 m. = 3 h. 49 m. Continuem per la dreta; puja, deixant a l'esq. sendera a la Font del Saüquer. A uns 10 metres de la bifurcació hi ha la Font Blanca, que deixem a baix, creuem uns erms i connectem amb la sendera que ve de la Font del Saüquer, ja prop del Coll Blanc. 3 m. = 3 h. 52 m. Coll Blanc (820 m). Seguim direcció S; puja fort. Deixem a la dreta l'antic camí al Coll de Membrado, que fa cap a la pista. 22 m. = 4 h. 14 m. Seguim per l'esq. direcció NE. Per la dreta, ròssec al bosc d'Alguer. Abans, un senderó seguia per les Faixes Estretes a la Muntanyola per terreny

encinglerat i dolent. 5 m. = 4 h. 19 m. Continuem per la dreta, puja fort. deixant a l'esq. sendera que fa una recolzada i també va al 3 m. = 4 h. 22 m. Coll de Pujol, petit estret de roques rogenques. Continuem per la dreta direcció SE i davallem un poc per terreny roquer. Més avant la sendera fa de bon seguir, si bé és un poc emboscada. Per la carena davalla del Coll de l'Enrajolada l'it. n° 19. 7 m. = 4h. 29 m. Continuem per l'esq. Baixem deixant a la dreta les ruïnes d'una cabana; seguim a la dreta curs amunt del riu Canaleta i deixem a l'esq., seguint el curs del riu, la sendera que va a Paüls (It. n° 35). Continuant recte, sense baixar al riu, es va al Pouet de Pujol, però esta massa emboscat. 10 m. = 4 h. 39 m. Pouet de Pujol (1.000 m), d'aigua molt bona. Situat al llit del riu Canaleta, al lloc on pren el nom de Canal del Teix, capçalera i naixement del riu Canaleta. Continuem per la dreta direcció SO; la sendera és pedregosa i puja fort. El camí de l'esq. és un ròssec que ve de la Canal de Mantega, i el que segueix recte per la Canal del Teix és un altre ròssec. 18 m. = 4 h. 57 m. Coll dels Salers; continuem per l'esq. direcció S per un roquer. A la dreta deixem la sendera que va als Bassis i al bosc d'Alguer, camí que està tot perdut. 7 m.= 5 h. 4 m. Coll dels Ginjolers. Fantàstica panoràmica, de cara al N i de dreta a esq.: al fons, Canal del Teix; més enllà, Canal de la Callufa; Punta de la Tossa; a l'esq, Punta de Mantega (rasa), Moleta de Camp, Mola Carrascosa, Moleta de les Canals, Punta de l'Aigua i Pinar Ample, on a l'esq. i ensota hi ha el riu Canaleta i el Mas de les Eres (enrunat). 11 m.= 5 h. 15 m. Petit Coll. Enfront, l'Espina. 2 m.= 5 h. l'7 m. Coll de l'Enrajolada. (1.111 m). Continuem per l'esq., davallant. Cal seguir l'itinerari n° 17 fins a 2 h. 8 m. = 7 h. 25 m. PAÜLS (378 m).

ITINERARI N° 32

PAÜLS - HORTA DE SANT JOAN.- Pel Coll de l'Avenc. Masos del Capellà i Fandos i Riu Canaleta. Temps: 5 hores 23 minuts. Antic camí ral que lligava els pobles topant be1ls indrets, només amb petites variants d'interès excursionista. Hi ha trossos del camí que encara resten empedrats, i al riu Canaleta el camí és marginat. Els temples i els santjoanistes se'l coneixen sobrerament. Sortim de la plaça de l'Ajuntament deixant Ca 1a Vila a l'esq. i un petit carrer planer a la dreta (It. n° 24). Pugem per un curt carrer i ja som als afores tenint a l'esq. les darreres cases de Paüls. L'últim carrer va a l'antiga església, d'on gaudim d'una ampla i meravellosa panoràmica, i el poble queda dessota de l'església amb una vista gairebé aèria de les teulades. 4 m. Passem per la vora del cementiri. Que deixem a l'esq. Bifurcació de camins i pal de ferro indicador de llocs: direcció S 160° Horta de Sant Joan. camí ample que seguim per l'esq. Direcció O 250° al Montsagre (It. n° 34) i al coll de la Giliberta (It. n° 26). 8 m. = 12 m. A l'esq., dreuera que talla el tomb del camí, i a l'esq. queda la Fonteta. 2 m. = 14 m. Continuem per la dreta, dreuera del camí carreter. 4 m. = 18 m. Camí carreter; el creuem deixant-lo ja a l'esq. Continuem per sendera. 1 m. = 19 m. Continuem per l'esq.; puja empedrat. Per la dreta va als conreus, 11 m. = 30 m. A l'esq. Mas. Continuem pujant deixant uns masets a l'esq. 10 m. = 40 m. Terrer rogenc. A l'esq., maset., 9 m. = 49 m. Passem per unes ruïnes. 13 m. = 1 h. 2 m. A la dreta, un poc separat. Mas de i Llassa i Cova del Llop. 25 m. = 1 h 27 m. Pla de L'Hedera (Heura). Continuem per la dreta, puja. Per l'esq., sendera planera (It. n° 34 al Pinar Pla). 13 m. = 1 h 40 m. Coll de l'Avenc (940 m), que és a l'esq. Davallem. 8 m. = 1 h. 48 m. Vacarissal. Pal de ferro indicador de llocs: SE 160° a Paüls, N. al coll de la Giliberta (It. n° 34). NO 340° a Horta de Sant Joan, per on cal continuar, deixant a la dreta una sendera planera que en un minut ens duu al Pou del Vacarissal, situat al mateix llit del barranc del Vacarissal (sempre hi ha aigua). 33 m. = 2 h. 21 m. Continuem per l'esq.; davalla. Per la dreta puja al Mas de les Crevetes del Lloa, enrunat; uns 100 metres més enllà, pou d'aigua, i la sendera continua cap al coll de la Giliberta. Quan fa poc que baixem, seguim per terreny roquer deixant a la dreta un senderó que carenejant

davalla al coll de l'Ereta. També deixem a la dreta, un poc més avall, el camí ral, que passa per uns ametllers que veiem a la dreta. Continuem davallant giragonsejant cap a l'esq. 14 m. = 2 h 35 m. Petit barranc; en seguim el curs uns quants metres i el deixem a la dreta. 30 m. = 3 h. 5 m. Riu Canaleta (600 m); en seguim el curs i davallem per l'estret del Boter. Cal seguir l'itinerari nº 19. Abans d'arribar al riu Canaleta hem deixat a l'esq. els Masos del Capellà i Fandos. 2 h. 18 m. = 5 h. 23 m. HORTA DE SANT JOAN (542 m).

ITINERARI Nº 33

HORTA DE SANT JOAN - PAÜLS.- Pel barranc del Salt, coll de Membrado, Muntanyoles, l'Espina i les Valls. Temps: 7 hores 1 minut. Excursió per a travessar les Muntanyoles per un camí delitós d'obertes panoràmiques que continua per tota la carena de l'Espina, davalla al coll d'Alfara i baixa per les Valls. Des del coll d'Alfara podem connectar amb diferents itineraris i acabar l'excursió al lloc on més interressi: It. nº 17 a Paüls, que és el que seguirem; It. nº 21 al Toscar, davallant del coll d'Alfara a la Cisterna de les Rases del Maraco; seguint l'It. nº 36; It. nº 36 al Refugi de les Clotes. Cal seguir l'itinerari nº 30 passant pel Coll de membrado fins al 2 h. 40 m. coll de Botana (950 m) i Corralissa de Franxo, que queda a l'esq. Seguim direcció SE 160° creuant els erms. Continuem per un senderó que més tard puja giragonsejant i després continua planer amb una ferma vista de les Roques de Benet. Deixem a la dreta una sendera que davalla al Riu dels Estrets (It. nº 30). 24 m. = 3 h 4 m. Coll de la Creueta (1.060 m) a l'esq. i molt a prop Punta de la Creueta, rocallosa. Cal anar-hi per fruit d'una meravellosa i ampla vista amb les Roques de Benet a primer terme. 8 m. = 3 h. 12 m. Fondo de la Bassa; seguim planejant de cara al bosc, direcció NE. A la dreta, inici del barranc de la Vall del Pastor. A l'esq. queden ruïnes del Mas de la Bassa i un forn de calç. 12 m. = 3 h. 24 m. Caseta dels Civils, enrunada; continuem davallant direcció E, deixant-la a l'esq.; al cap de poc pugem per dintre d'un bosc. De la Caseta dels Civils, direcció O, puja una sendera on al cap de pocs metres hi ha una era, a la mateixa capsalera del riu Sec, per on un senderó hi davalla; està molt perdut. Des de l'ereta en direcció S puja un senderó al Coll dels Pins Rojals, que cal deixar, ja que passa per un terreny roquer i està totalment perdut. 10 m. = 3 h. 34 m. Barranc de l'Avellanar; continuem pujant pel seu llit pedregós. A l'esq. deixem un senderó que va als Collets Verds i al Coll dels Ginjolers, al camí de les Marrades. però també està gairebé perdut. 3 m. = 3 h. 37 m. Al mig del barranc, Bassis de la Muntanyola, font que sempre raja (1.000 m). Continuem per la dreta direcció SO, pugem fort per un boixetar i un senderó pedregós. 6 m. = 3 h. 43 m. Continuem pujant per una tartera on hi ha uns troncs de teix morts; trobem una fita de pedres i ens cal continuar cap a l'esq. per un boixetar. A uns 7 minuts i més a l'esq., prop de la carena hi ha l'Avenc de la Muntanyola. El camí és tot un gran boixetar. 13 m. = 3 h. 56 m. Trobem la sendera que puja recta de la Caseta dels Civils; cal seguir per l'esq. pujant; al cap de pocs metres, Coll dels Pins Rojals, i continuem per l'esq. cap a la carena, direcció NE, que seguim. Enfront, cim de l'Espina. 28 m. = 4 h. 24 m. Gairebé a la mateixa carena de terreny roquer hi ha l'Avenc de l'Espina, com si fos un badall, més gros que els altres. 14 m. = 4 h. 38 m. L'Espina (Piló), hi ha un molló de pedres (1.182 m). A l'itinerari nº 16 hi ha una descripció de l'ampla i meravellosa panoràmica de què gaudim. Davallem en direcció SE per terreny rocallós sense sendera. deixant el molló al darrera. 5 m. = 4 h 43 m. Seguim per l'esq. direcció NE. la sendera, que fa la volta al cim de L'Espina, deixant a la dreta la mateixa que en pocs metres va al Coll d'Alfara (Cruïlla d'itineraris indicats a la capçalera de l'itinerari) Cal seguir l'itinerari nº 17 fins a 2 h 18 m. = 7 h 1 m. PAÜLS (378 m).

ITINERARI N° 34

PAÜLS – PAÜLS.- Pel Montsagre de Paüls, Montsagre d'Horta, Coll de la Giliberta, Vacarissa1, Pla de l'Hedera (Heura), Pinar Ample, Coll de les Canals, Sant Roc, font i ermita. Temps: 5 hores 34 minuts. Fantàstic cercle delitós de les muntanyes de Paüls, de bells topants i d'ensisadora orografia, que, conjuntament amb l'itinerari n° 35, formen un dels complexos més meravellosos de tots els Ports. Veure la sortida de Paüls a l'itinerari n° 32. 4 m. Seguim, per la dreta, la direcció O 250°, deixant a l'esq el camí que va a Horta de Sant Joan (It. n° 32). 3 m. = 7 m. A la dreta deixem el camí que mena als conreus. 7 m = 14 m. Bifurcació. Pal de ferro indicador de llocs: O 270°, camí que baixa del Coll de la Giliberta (It. n° 28), O 290° al Montsagre, camí que seguim deixant a l'esq. 1a sendera del Coll de la Giliberta. 7 m.= 21 m. Creuem el barranc dels Morellars. 7 m. = 28 m. A la dreta queda el corral de Manarosso. 3 m. = 31 m. Creuem el petit barranc del Racó del Comte. Dalt, cova del Comte amb un gran marge a 1a boca. 5 m. = 36 m. Coll del Tormossal, terreny roquer. 7 m. = 43 m. Racó del Tormossal, ferm pany de roca; hi passem arran, i després puja fort. Al llit del barranc de les Fonts hi ha la Font del Tormossal, que no raja sempre. A la dreta deixem un senderó molt desdibuixat que creua el barranc i va a la Mola Grossa i Refoia. 26 m. = 1 h. 9 m. Travessem el barranc de les Fonts, hi continuem a prop. 3 m. = 1 h. 12 m. A l'esq., Cova del Bosc Negre. 7 m. = 1 h. 19 m. A la dreta, gran roca que, juntament amb d'altres, procedents d'un despreniment del cingle de la Mola Grossa, forma una cavitat i pren el nom de Cova Barbero. 10 m. = 1 h. 29 m. Montsagre de Paüls. Cal seguir l'itinerari n° 26 fins al 1 h. 1 m. = 2 h. 30 m. Coll de la Giliberta; seguim direcció S 180°, pugem a l'inici sense sendera que trobem aviat. 12 m. = 2 h. 42 m. Petit coll, ferma panoràmica, davallem tenint a la dreta el barranc del Vacarissal. 14 m. = 2 h. 56 m. Pouet del Vacarissal (900 m), al llit del barranc, on forma un petit estret; seguim contra corrent. 1 m. = 2 h. 57 m. Bifurcació. Pal indicador. Seguim direcció SE 160°, es puja (It. n° 32 que ve de Paüls i que seguim a la inversa fins al Pla de l'Hedera). Direcció NO 340° a Horta de Sant Joan (It. n° 32) , sendera que deixem a la dreta. 9 m. = 3 h. 6 m. Coll de l'Avenc (940 m), que hi és a la dreta. Davallem. 5 m. = 3 h. 11 m. A l'esq. queda un senderó al Coll de la Giliberta, gairebé perdut. 1 m. = 3 h. 12 m. Pla de l'Hedera, seguim per la dreta direcció S, planerenc per un bosc de pins, i poc després deixem a l'esq. senderó al camí del Coll de les Canals i Paüls i queda també una petita cabana de pedra. Per l'esq., sendera que puja de Paüls (It. n° 32). 2 m. = 3 h. 14 m. Continuem per la dreta. 12 m. = 3 h. 26 m. Deixem a l'esq. sendera al Mas del Ratat. Hi ha una cisterna. 4 m. = 3 h. 30 m. Coll del Pinar Ample, seguim planejant direcció S. 14 m. = 3 h. 44 m. Pinar Ample. seguim com abans direcció S. Àmplia panoràmica del Mas de les Eres i al dessota riu Canaleta. El camí és gairebé perdut i cal seguir la direcció S davallant fort per la solana deixant a l'esq. la Moleta de les Canals. 17 m. = 4 h. 1 m. A l'esq., Cova dels Porros. Enfront es veu el camí del coll de les Canals. 3 m. = 4 h. 4m. Sendera del Coll de les Canals. Continuem per l'esq., puja. Per la dreta, al riu Canaleta (It. n° 35). 4 m. = 4 h. 8 m. Coll de les Canals (850 m). Davallem. A l'esq., Moleta de les Canals. A la dreta, Moleta del Camp i baix bosc d'En Porquer. 7 m. = 4 h. 15 m. Baixem giragonsejant deixant a l'esq. senderó al Pla de l'Hedera, massa desdibuixat. 25 m. = 4 h. 40 m. Creuem el barranc deixant a l'esq. una sendera que puja de la Font de Galdiri (It. n° 35). 8 m. = 4 h. 48 m. Queda a la dreta sendera que ve de la Font del Teix (It. n° 35). 2 m. = 4 h. 50 m. A la dreta, Corral de Macià. 4m. = 4 h. 54 m. Camí carreter que seguim per l'esq. davallant. Per la dreta puja fins al Mas de Macià. 2 m. = 4 h. 56 m. Continuem per l'esq. A la dreta, Mas d'En Roc. 6 m. = 5 h. 2 m. Continuem per la dreta. Per l'esq. puja al Coll de les Canals (It. n° 35). Poc després deixem a l'esq.

camí a la font i Ermita de Sant Roc (It. nº 35). 16 m. = 5 h. 18 m. Continuem davallant per l'esq. Per la dreta, a les Valls. 16 m. = 5 h, 3. m. PAÜLS (378 m).

ITINERARI Nº 35

PAÜLS - PAÜLS.- Per la Font de Galdiri, Coll de les Canals, riu Canaleta, Camí de les Marrades, Pouet de Pujo1, Coll del Camp, Font del Teix, Font i Ermita de Sant Roc, i Camí de l'Ermita. Temps: 5 hores 19 minuts. Complement de l'itinerari nº 34. Aquest sector, en no carenejar, perd part de la seva bellesa, però els senderons i graus dels Rasos de la Tossa estan totalment perduts i sense un guia especialitzat no els recomanem ni ens en responsabilitzem. El complex de les muntanyes de Paüls queda prou complet i a més tenim els altres itineraris que el complementen. A l'entrada de Paüls per la carretera de Xerta es bifurca a l'esq., carretera a l'Ermita i Font de Sant Roc, que seguim, deixant el poble a la dreta. 17 m. Continuem per la dreta, deixant a l'esq. camí carreter (It.nº 23). 17 m. = 34 m. A la dreta deixem un camí que en pocs metres porta a la font i ermita del sant i que després seguirem. 1 m. = 35 m. Continuem recte deixant a l'esq. un camí per on davallarem. 8 m. = 43 m. Llarer d'una carbonera. Seguim el camí ample. Al cap de poc, a la dreta, Coveta Anrella, al pany de roca. 2 m. = 45 m. Mas de Torrat; creuem l'era. 3 m. = 48 m. A l'esq., Font de Galdiri. 10 m. = 58 m. Continuem per la dreta i al cap de pocs metres deixem un senderó a la dreta que va al Pla de l'Hedera. Continuem pujant i connectem amb el camí que puja per l'altra banda del barranc de les Canals i que seguim amb forta pujada giragonsejant. A l'esq., Ombria de la Foradada, pany de roca anomenada Roca Blanca i a dalt Moleta del Camp. 30 m. = 1 h. 28 m. A l'últim tomb deixem a la dreta el senderó al Pla de l'Hedera. 8 m. = 1 h. 36 m. Coll de les Canals (850 m); continuem davallant. A la dreta, Moleta de les Canals i a l'esq. Moleta del Camp, tal com baixem a l'esq. queda el Bosc d'En Porquer. 4 m. = 1 h. 40 m. A la dreta queda un ròssec que davalla pel Pinar Ample (It. nº 34). 11 m. = 1 h. 51 m. Coll del Bassot; davallarem fort. 15 m. = 2 h. 6m. Creuem el riu Canaleta prop del seu inici. Cal deixar camins, una a la dreta i un a l'esq. 1 m. = 2 h. 7 m. A la dreta, senderó que en pocs metres ens duu a la Font del Saüquer. Sempre raja. 5 m. =2 h. 12 m. Continuem per l'esq. Deixant a la dreta una sendera que va al Mas de les Eres (enrunat) passant per la Font Blanca, que veiem protegida amb un cobert petit. 3 m. = 2 h. 15 m. Coll B1anc (820 m). Seguim direcció S.; puja fort. Deixem a la dreta l'antic camí al Coll de Membrado, que fa cap a la pista (It. nº 31). 22 m. = 2 h. 37 m. Seguim per l'esq. direcció NE. Per la dreta, ròssec al Bosc d'Alguer. Abans, un senderó seguia per les Faixes Estretes a la Muntanyola per terreny encinglerat i dolent. 5 m. = 2 h. 42 m. Continuem per la dreta, puja fort, deixant a l'esq. sendera que fa una recolzada i també va al 3 m. = 2 h. 45 m. Coll de Pujol, petit estret de roques rogenques. Seguim per la dreta direcció SE davallant un poc per terreny roquer. Més avant la sendera fa de bon seguir, si bé és un poc emboscada. Per la carena davalla del Coll de l'enrajolada l'It. nº 19. 7 m. = 2 h. 52 m. Continuem per l'esq. Baixem deixant a la dreta les ruïnes d'una cabana. Seguim per la dreta, curs amunt, el riu Canaleta i deixem a l'esq. seguint el curs del riu, la sendera que després hem de seguir. Continuant recte, sense baixar al riu, es va al Pouet de PuJo1, però està massa emboscat. 10 m. = 3 h. 2 m. Pouet de Pujo1 (1.000 m), d'aigua molt bona. Situat al llit del riu Canaleta al lloc on pren el nom de Canal del Teix, capçalera i naixement del riu Canaleta. Cal desacaminar seguint el curs del riu Canaleta. Direcció SO a Paüls (It. nº 31) pe1 Coll de l'Enrajolada. Seguim el curs del riu. 6 m. = 3 h..15 m Deixem a l'esq. el riu Canaleta. 9 m. = 3 h 24 m Collet de la Canal de Mantega. 6 m. = 3 h. 30 m Creuem la Canal de Mantega. 1 m. = 3 he 31 m Coll del Camp (950 m), Davallem. 20 m. = 3 h 51 m A la dreta. ametllers i al cap de poc Mas del Camp de Castillo. Continuem baixant fort. Per darrera del Mas hi ha un

senderó que també baixa a l'Ermida de Sant Roc. 7 m. = 3 h. 58 m. Continuem per l'esq. Per la dreta, al Mas de Serafi i Ullal de les Valls. 5 m. = 4 h. 3 m. Continuem davallant deixant a l'esq. la sendera que després seguirem. 1 m. = 4 h. 4 m. Deixem a la dreta el camí que davalla pel barranc del Camp. Creuem el barranc i a l'esq. Font del Teix, seguim el senderó, que puja fort. 2 m. = 4 h. 6 m. Connectem amb la sendera que hem deixat a l'esq. per passar per la Font del Teix. Continuem per la dreta. 3 m. = 4 h. 9 m. A l'esq. queda el Mas de Castillo. 5 m. = 4 h. 14 m. A la dreta, corral del "Plorón". 1 m. = 4 h. 15 m. Coll d'En Guasc. Davallem a l'esq., ruïnes. 6 m. = 4 h. 21 m. Bifurcació. Continuem per la dreta. Per l'esq davalla del Coll de les Canals (It. n° 34). 2 m. = 4 h. 23 m. A la dreta, Corral de Macià. 4 m. = 4 h. 27 m. Camí carreter que seguim per l'esq. davallant. Per la dreta puja al Mas de Macià. 2 m. = 4 h. 29 m. Continuem per l'esq. A la dreta, Mas d'En Roc. 6 m. = 4 h. 35 m. Continuem per la dreta deixant a l'esq. el camí que hem seguit de pujada al Coll de les Canals. 1 m. = 4 h. 36 m. Continuem per l'esq. Per la dreta, carretera a Paüls (It. n° 34). Al cap de pocs metres, Font de Sant Roc i més amunt l'ermita. Cada any per Sant Roc hi celebren la festa. Puja tota la gent de Paüls i cada família és propietària d'una d'aquestes taules rústegues amb els seients corresponents, heretatges que passen de pares a fills. És una tradició ben curiosa i que es manté viva. Deixem l'ermita a la dreta i travessem el petit pla direcció N seguint la sendera. 5 m. = 4 h. 41 m. Continuem per la dreta deixant a l'esq. un forn de calç antic i sendera al Pla de L'Hedera. 8 m. = 4 h. 49 m. A la dreta, Mas del Tano. 8 m. = 4 h. 57 m. A la dreta. Cal Cocs, on comença el camí carreter que seguim. 4 m. = 5 h. 1 m. Tomb d'on ja es veu Paüls. 3 m. = 5 h. 4 m. Agafem per la dreta una dreuera del camí carreter, que al cap de poc reprenem. 3 m. = 5 h. 7 m. A l'esq. deixem la sendera que mena al Coll de l'Avenc (It. n° 32). 2 m. = 5 h. 9 m. Seguim per la dreta una dreuera que talla el tomb del camí. A la dreta, Fonteta. 6 m. = 5 h. 15 m. Cementiri. Pal indicador de llocs. Continuem deixant el cementiri a la dreta, davallem tenint les cases a la dreta. 4 m. = 5 h. 19 m. PAÜLS (378 m).

ITINERARI N° 36

PAÜLS - REFUGI DE LES CLOTES. - Per la Font de Galdiri, Coll de les Canals, riu Canaleta, Pouet de Pujol, Coll de l'Enrajolada, Coll d'Alfara, Rases del Maraco. Temps: 5 hores 19 minuts. Cal seguir l'itinerari n° 35 fins al 3 h. 2 m. Pouet de Pujol i connectar amb l'itinerari n° 31 des d'aquí fins al 38 m. = 3 h. 40 m. Coll de l'Enrajolada (1.111 m). Continuem seguint per un camí roquer que fa la volta a l'Espina, deixant a la dreta el senderó que duu a la Muntanyola, perdut, i a l'esq. la sendera que davalla per les Valls a Paüls (It n° 17, 31 i 33). 11 m. = 3 h. 51 m. Coll d'Alfara. Continuem per la dreta tenint al davant les Rases del Maraco. Per l'esq. davalla a Alfara de Carles (It. n° 16). (Veure a l'itinerari n° 16 la pujada a l'Espina amb una descripció dels llocs que s'hi albiren.) - 5 m. = 3 h. 56 m. A la dreta i a baix, Mas d'En Rafel, mig enrunat. 5 m. = 4 h. 1 m. A la dreta, Mas i Corral del Maraco, mig enrunat. 4 m. = 4 h. 5 m. Cisterna de les Rases del Maraco, d'aigua bona, per bé que un poc tèrbola. (Cruïlla dels itineraris n°. 16, 17, 19 i 21). Davallem seguint el curs del barranc del Carrer Ample en el seu inici. 4 m. = 4 h. 9 m. Continuem per l'esq.; la pujada és suau i deixem a la dreta una sendera que ve del riu dels Estrets (It. n° 20). Seguim gairebé carenejant les Rases del Maraco, amb amples panoràmiques: a la dreta, barranc del Carrer Ample, i a l'esq., barranc de la Conca i el Toscar; a l'horitzó cim de Caro. Cal seguir els senyals en vermell. 32 m. = 4 h. 41 m. Després de davallar un poc i deixar la carena a l'esq., continuem per un bosc de pins, per terreny totalment diferent. 10 m. = 4 h. 51 m. Collet de la Miranda, continuem i davallem giragonsejant. Al cap de pocs metres i a la dreta, la Miranda, balcó fantàstic encinglerat amb una vista aèria del barranc del Carrer Ample i de la comarca del Matarranya. 20 m. = 5 h.

11 m. Seguim per l'esq, un camí planerenc, deixant a la dreta una sendera - ròssoc. 4 m. = 5 h. 15 m. A l'esq. deixem un senderó que duu al Coll dels Eriçons. 1 m. = 5 h. 16 m. A la dreta deixem una sendera que mena al riu dels Estrets i a Arnes (It. nº 20). 3 m. = 5 h. 19 m. REFUGI DE LES CLOTES, de la UEC. D'aquesta petita vall, se'n diu de les Clotes. Actualment hi podem fer nit unes 9 persones. Hi ha una cisterna amb aigua molt bona.

ITINERARI Nº 37

REFUGI CARO - ARNES.- Per l'inici del barranc de la Vall Figuera, Llinars, les Foies, Terranyes, Coll de Miralles, les Valls (d'Arnes). Temps: 6 hores 5 minuts. Excursió que ens porta a Arnes travessant la planassa de les Foies- Terranyes, davallant al coll de Miralles i continuant pel barranc de les Valls. Cal seguir l'itinerari nº 10 fins a 12 m. Seguim per l'esq., en direcció O 280°, la sendera que puja, deixant a la dreta la sendera que duu al Toscar (It. nº 10). 6 m. = 18 m. coll, davallem cap a l'esq. i a baix passem per un terrer rogenc. Poc després trobem el 12 m. = 30 m. Camí dels Clots, pedregós en aquest lloc perquè seguim el llit del barranc. Continuem per la dreta. Per l'esq., al Refugi de Caro (It. nº 11). 7 m. = 37 m. Racó i Pou del Cucut. S'acaba el camí carreter. Continuem recte per sendera. A l'esq. queda el Pou d'aigua bona i senderó prou dolent que puja als Llinars. 10 m. = 47 m. A l'esq., margenades per on puja el senderó, i al cap de poc deixem a la dreta el Mas de la Patuda. La sendera que queda a la dreta ve del Toscar (It. nº 11). 25 m. = 1 h. 12 m. Coll dels Llinars; davallem. Al davant, les Foies. 6 m. = 1 h. 18 m. A la dreta deixem les ruïnes del Maset de la Vicenta i al cap de pocs metres seguim per la dreta i sortim ja al pla dels Llinars. 6 m. = 1 h. 24 m. Llinars, pla tot ermat. Encreuament del camí de la Gavarda justament en un indret on hi ha una roca prou gran. Continuem pujant deixant-la a l'esq., tanmateix el camí de la Gavarda que va a Paüls (It. nº 15), i per la dreta un braç, convertit en ròssoc. 13 m. = 1 h. 37 m. Pla de les Foies, conreus i Masos (1.200 m). Cal seguir sense sendera, que deixem a la dreta, creuant primer erms i després conreus, anant un poc a l'esq. de cara al mas d'En Mangrané; hi passem arran deixant-la, a la dreta i continuem, recte, cap al Mas del Maraco, que ja veiem a pocs metres; queda també a la dreta i hi passem a, la vora. Seguim recte pocs metres, fins que s'acaben els conreus, i ja trobem la sendera, que seguim per l'esq., i al cap de poc davalla un moment, i anem per camí planer en direcció O, deixant a la dreta i espaiats els Masets de Prudenci, Cul d'Abella, Joan de Pilara i Teclo. La sendera que hem deixat, que segueix per la dreta, va al Refugi de les Clotes (It. nº 30) 25 m. = 2 h. 5 m. A l'esq., ruïnes del Mas de Frederic. La serralada de l'esq., tota un bosc, és la Mola de Catí. 17 m. = 2 h. 22 m. A l'esq., un poc separat, Mas del Torrero (1.200 m). Tota aquesta planassa erma que creuem s'anomena Terranyes. Veure a l'itinerari nº 29 contalla del Mas. 13 m. = 2 h. 35 m. Collet de la Grassada; deixem a l'esq. una sendera que va al Mas de Pau pel Coll de Montfort. 11 m. = 2 h. 46 m. Collet de l'Ereta dels Clots; davallem deixant ja Terranyes. 18 m. = 3 h. 4 m. A l'esq., Pi Ramut, de 3,25 metres de circumferència. 5 m. = 3 h. 9 m. A l'esq., Pimpoll d'Arnes, pi de 3,20 metres de Circumferència. Ja prop del Coll de Miralles, la sendera està molt desdibuixada i cal seguir en direcció N. 6 m. = 3 h. 15 m. Coll de Miralles (800 m). Trifurcació de senderes. Cal seguir la que davalla per uns regueralls, i al cap de poc trobem les ruïnes del Mas de Minguet. Deixem a l'esq. una sendera planera que va al Mas de Pau pel Coll de Montfort i connecta amb la que hem deixat al Collet de la Grassada. Per la dreta puja una sendera del Mas de la Franqueta al Ru dels Estrets (It. nº 29). 50 m. = 4 h. 5 m. A la dreta, Mas de les Valls ; seguim el curs del riu de les Valls i deixem més tard a l'esq. el Mas del Botzut. 25 m. = 4 h. 30 m. A l'esq., al Mas de Colet. 5 m. = 4 h. 50 m. Mas de la Creu. Cruïlla de camins, on trobem el camí

carreter que va d'Arnes al Mas de Pau, i que seguim per la dreta direcció N, deixant el que per l'esq. va al riu Algars i al Mas de Pau. Cal deixar les senderes de dreta i esquerra; van a conreus i són de bestiar. 1 h. 15 m. = 6 h. 5 m. ARNES (508 m) .

ITINERARI N° 38

ARNES - BESEIT.- Per la Creu, riu Algars, Mas del Doctor i Riu Ulldemó. Temps: 3 hores 41 minuts. Antic camí que fressaven els masovers de l'Algars per anar a moldre els grans als molins de Beseit. És el més dreter per a connectar els dos pobles. Sortim d'Arnes des de la plaça de l'Església, deixant Ca la Vila a l'esq., i continuem per un carrer que davalla i desemboca en un camí ample que va fins al Mas de Pau. Des de la plaça de l'Església també surt l'itinerari n° 20 i clou el n° 18. 1 h. 15 m. La Creu; seguim el camí ample deixant a l'esq. una sendera que ve de les Valls (It. n° 37). Tanmateix deixem senderes a l'esq. i dreta que van als conreus i són del bestiar. 30 m. = 1 h. 45 m. A la dreta es veuen uns masos a l'altra banda del riu Algars, que creuem; deixem el camí ample que mena al Mas de Pau i continuem per una sendera que puja tenint a la dreta i a l'esquerra els Masos de Manuel i Blai. Cal seguir la direcció SO. 20 m. = 2 h. 5 m. A l'esq., Mas del Doctor; continuem pujant i més tard davallarem suaument per erms i després conreus. Direcció SO fins al riu Ulldemó. 70 m. = 3 h. 15 m. Riu Ulldemó: continuem per la riba dreta. 15 m. = 3 h. 30 m. Creuem el riu Ulldemó i pugem. 5 01. = 3 h. 35 m. Fem cap al camí que ve de les Gúbies del Regatxol, a l'Ulldemó (It. n° 43), i que seguim per la dreta. 6 m. = 3 h. 41 01. BESEIT (579 m).

ITINERARI N° 39

ARNES - BESEIT.- Pel riu A1gars, Mas de Pau, Barranc del Corb, Mo1a de Maclac, riu Ulldemó, Mas de les Oliveres. Temps: 7 hores 15 minuts. Excursió seguint contra corrent el curs del riu Algars per pujar a la Mola de Maclac i des d'aquí seguir l'antic camí ral de Beseit a Alfara i continuar pel riu Ulldemó. Cal seguir l'itinerari n° 38 fins a la bifurcació al Mas del Doctor. 1 h. 45 m. Continuem pel camí ample deixant a la dreta una sendera que creua el riu Algars i continua cap al Mas del Doctor (It. n° 38). 1 h. 15 m. = 3 h. Mas de Pau (600 m) a la riba esq. del riu Algars; al davant hi ha un roure molt gran. Continuem, deixant el Mas de Pau a l'esq., travessem uns conreus i al cap de poc prosseguim per la vora d'un sequiol. 6 m. = 3 h. 6. A la dreta, Ullal del Mas de Pau; continuem pel llit del riu Algars. 2 m. = 3 h. 8 m. A l'esq. queda un senderó que puja a Terranyes (It. n° 42). 6 m. = 3 h. 14 m. El Llaç, estretall del riu. 7 m. = 3 h. 21 m. Continuem per la dreta direcció O; puja fort pel barranc del Corb, deixant a l'esq. una sendera que puja pel riu Algars (It. n° 41). 28 m. = 3 h. 49 m. Font del Corb i Bassis; continuem pujant fort. Abans d'arribar a la font, a la dreta, Punta del Fort i més amunt de la font a la dreta Ombria Obscura. 18 m. = 4 h. 7 m. Coll del Barranc del Corb (1.000 m), on trobem la sendera de l'Enclusa. Continuem per la dreta direcció SO 250° davallant fort al riu Ulldemó. Per l'esq. va a l'Enclusa (It. n° 40). A la dreta, Punta de l'Avellanar, enfront la Mola de Maclac, tota marginada i erma, hi ha dos petits masos. Actualment també en diuen les Faixes del Lino, nom del seu propietari. A dalt, Tossa de la Canal de Rito. Davallem i cal seguir l'itinerari n° 15 fins a: 3 h. 8 m. = 7 h. 15 m. BESEIT (579 m).

ITINERARI N° 40

ARNES - BESEIT.- Pel riu Algars, Mas de Pau, barranc del Corb, Mola de Maclac, l'Enclusa, Canal del Rito i riu Ulldemó. Temps: 8 hores 31 minuts. Variant de l'excursió anterior davallant de la Mola de Maclac per la Canal del Rito; amb molt més interès excursionista podem anar a les Gúbies del Regatxol. Cal seguir l'itinerari n° 39 fins a: 4

h. 7 m. Coll del barranc del Corb (1.000 m), on trobem la sendera de l'Enclusa, que seguim per l'esq. pujant direcció E. Per la dreta segueix l'itinerari nº 39. 20 m. = 4 h. 27 m. A l'esq., l'Enclusa, roca amb tota la semblança del nom que adquireix. Bifurcació, seguim per la dreta direcció S, pugem. Deixem a l'esq. una sendera que ve del camí de la Gavarda (It. nº 15) 6 m. = h. 33 m. A la dreta i a dalt dels marges Forats de Bunyol. 2 m. = 4 h. 35 m. Deixem a l'esq. una sendera que ve del Camí de la Gavarda. 1 m. = 4 h. 36 m. Seguim direcció O deixant a l'esq. una sendera pedregosa que davalla de la Mola de Catí (It. nº 45). 8 m. = 4 h. 42 m. Continuem pel llit del barranc, havent deixat abans erms a la dreta i cabana enrunada a l'esq. 12 m. = 4 h. 54 m. Davallem fort tenint cura d'anar cap a l'esq. A baix i prop del riu Ulldemó veiem un pany de roca rogenca que hem de tenir com a fita, ja que hi passarem a prop. A l'inici cal continuar cap a la dreta, on hi ha malesa, i després continuar cap a l'esq. 25 m. = 5 h. 19 m. Coll Roig; abans hem creuat la Canal de Rito, que queda a la dreta. 1 m. = 5 h. 26 m. Riu Ulldemó; en seguim, per la dreta, el curs, que ara creuem, a la dreta, ara a l'esq., seguint el camí que es veu. Al cap de pocs metres seguim per la dreta, pujant fort pels Forats del Rito, una sendera que salva un estretall del riu, que hem deixat a l'esq., i més tard davallem altre cop al riu. Després de la baixada per la Canal del Rito podem seguir contra corrent el riu Ulldemó, on, a uns 100 metres i a la riba esq., just a la confluència del barranc del Tall Nou hi ha els Ullals de la Figuerassa. Continuant amunt pel llit del riu, a uns 15 minuts hi ha les Gúbies del Regatxol (Congost), dignes de veure per la seva salvatgia. 17 m. = 5 h. 43 m. Creuem el riu després de la forta davallada. 15 m. = 5 h. 58 m. Hem continuat creuant el riu, que ara cal deixar a la dreta per seguir per la sendera, que puja un poc per salvar un altre estretall. 3 m. = 6 h. 1 m. A la dreta, Maset de Marianet, mig enrunat. 12 m. = 6 h. 13 m. Forat entre unes roques i que dóna pas al camí. 10 m. = 6 h. 23 m. A la riba esq. del riu, Mas de les Oliveres, dalt d'un marge. a la dreta queda un camí que davalla de la Mola de Maclac (It. nº 15 i 39). Cal seguir l'itinerari nº 15 fins a: 2 h. 8 m. = 8 h. 31 m. BESEIT (579 m).

ITINERARI Nº 41.

ARNES - REFUGI DE CARO.- Pel riu Algars, Mas de Pau, barranc de la Paridora (inici del riu Algars), Clot de la Pega, Camí de la Gavarda, Pedrera del Gall. Mola de Catí, Font del Mascar. Temps: 6 hores 50 minuts. Excursió amb bon tros del riu Algars, que seguim fins al seu naixement pel barranc de la Paridora, d'una salvatgia imponent; continuem per la Pedrera del Gall, que ens permet creuar la Mola de Catí i davallar a la Font del Mascar. Cal seguir l'itinerari nº 39, fins 3 h. 21 m. Seguim pujant per l'esq. direcció S tenint el riu Algars a l'esq. Deixem a la dreta una sendera que puja pel barranc del Corb a la Mola de Maclac (It. nº 39 i 40). 10 m. = 3 h. 41 m. Creuem el riu, on hi ha unes grans roques estimbades i un salt d'aigua. Pugem tort pel vessant terrer i cap a la dreta fent una petita grimpada; a dalt, segueix un senderó que està massa desdibuixat. Més endavant hi ha dues grimpades a fer. Cal tenir molta atenció al senderó, que puja sempre tenint el barranc de la Paridora a la dreta i no gaire lluny. El terreny és molt agrest i salvatge i cal raonar el pas. 30 m. = 4 h. 11 m. Després de fer una petita i última grimpada creuem el barranc de la Paridora. que deixem a l'esq. Seguim per un ròssec inicial cap a la dreta i després cap a l'esq., pugem molt fort girangonsejant passant per un terreny pedregós, i cal afermar el pas, ja que a baix, i no es veu, hi ha un cingle. 25 m. = 4 h. 36 m. Petit pla; continuem recte tenint el barranc de la Paridora a l'esq. El camí és planer. Deixem a la dreta una sendera molt dolenta que va a l'Enclusa. Si es vol anar cap a l'Enclusa, aconsellem de seguir el camí que després indicarem, ja que aquest, a més, està molt perdut. 5 m. = 4 h. 41 m. A la dreta i vora el camí hi ha la Font del Clot de la Pega i a dalt mateix, aprofitant una

balma, hi ha restes d'una cabana. 10 m. = 4 h. 51 m. Pla al vessant N de la Mola de Catí, on trobem el camí de la Gavarda, que seguim cap a l'esq., i per la dreta va a l'Enclusa, planerenc (It. n° 15). A l'inici del barranc de la Paridora. a l'esq. i a uns 10 metres, hi ha el Clot de la Pega, on podem recollir aigua baixant per una garranxa. 12 m. = 5 h. 3 m. A la dreta, Cova Quaresma, en un pany de roca. 23 m. = 5 h. 26 m. Seguim per la dreta una sendera que puja a la Mola de Catí per la Pedrera del Gall, deixant a l'esq. una sendera- ròssec que va als Llinars (It. n° 5). A uns 50 metres cal deixar a la dreta una sendera que va al Mas del Gall; continuem tenint a la dreta l'inici del barranc de Casserres, i seguim dir. Sud. 40 m. = 6 h. 6 m. Continuem recte i al cap de poc davалlem, deixant a la dreta els senderons que van als masets enrunats del Xocolato, i pista forestal que creua la Mola de Catí (It. n° 45). 15 m. = 6 h. 21 m. Continuem recte per un camí ample que deixem per la part dreta que va a la Font del Mascar a uns 20 metres. 3 m. = 6 h. 25 m. A l'esq. queden enringlerades les casetes de Roé. Continuem recte travessant erms i no triguem a travessar un barranquet pedregós i el camí dels Clots, i continuem per una sendera que puja al cap de poc. 22 m. = 6 h. 47 m. A l'esq., ruïnes del Mas del Tintorer; poc després petit coll. Davалlem i tot seguit seguim per la dreta un senderó. 3 m. = 6 h. 50 m. Refugi Caro de la UEC.

ITINERARI N° 42

ARNES - REFUGI DE CARO.- Pel riu Algars, Mas de Pau, Racó de la Foradada, Punta de la Miranda, Terranyes, les Foies, Llinars i Camí dels Clots. Temps: 7 hores, 50 minuts. Excursió per a pujar a Terranyes des del riu Algars pel Coll dels Bots i el Racó de la Foradada i gaudir de la ferma panoràmica del riu Algars des de la Punta de la Miranda; després seguim per la planassa de Terranyes a les Foies. Cal seguir l'itinerari n°39 i 3 h. 8 m. Continuem per l'esq. per uns boixos, i puja fort, deixant a la dreta el riu Algars. El senderó és prou dolent. A mesura que pugem, a la dreta queda el Racó de la Foradada. 32 m. = 3 h. 40 m. Collet de Pilraio. 20 m. = 4 h. Collet de la Savina, continuem pujant fort. 15 m = 4 h. 15 m. Collet dels Bots, la sendera continua per un bosc de pins i no puja tan fort. deixant la conca del riu Algars. 15 m. = 4 h. 30 m. Continuem recte i planejant deixant a la dreta uns erms esglaonats, seguim una sendera pedregosa que en pocs minuts ens duu a la Punta de la Miranda, d'on contemplem una meravellosa panoràmica i desacaminem. 7 m. = 4 h. 37 m. Ruïnes del Maset de Buc. 9 m. = 4 h 46 m. Mas del Torrero, des d'on seguim l'itinerari n° 39 fins al: 3 h. 4 m. = 7 h. 50 m. REFUGI DE CARO.

ITINERARI N° 43

REFUGI DE CARO - BESEIT.- Per Cova Avellanes, Carlares, Riu Ulldemó i Gúbies del Regatol. Temps: 5 hores 34 minuts. Clàssica excursió a Beseit pel riu Ulldemó i agrestes Gúbies del Regatxol. Sortim per la drecera direcció SE, tenint la façana del Refugi a la dreta. Trobem un camí ample que seguim per l'esq. i davалlem; al cap de poc deixem a l'esq. una casa i el camí, i continuem per una drecera que baixa al Camí del Port, que seguim per la dreta. Per l'esq va a Tortosa. (Pista fins al mas de Carlares.) 5 m. L'Esquirol, restaurant, bar i queviures. Obert tot l'any. Seguim el Camí del Port, acompanyat de cases i xalets. 15 m. = 28 m. Continuem recte; el camí puja, i deixem a la dreta el que dava11a al Mascar, antic camí del Port que més endavant retrobarem. 3 m. = 20 m. Coll de les Carrasquetes, tener rogenç. Seguim la pista deixant a l'esq. una sendera que puja al Coll dels Pallers, dues grans roques que veiem a la carena (It. n° 46, 56, 60, 62, 66, 67 i 70). 19 m. = 42 m. Esq., sendera al Marturi i Cova del Vidre. La davallada a la Cova del Vidre està totalment perduda. 3 m. = 45 m. Deixem a la dreta una pista que va al Xalet Forestal i que retrobem. 5 m. = 50 m. A la dreta, petita edificació forestal. Abans, a l'esq., hem deixat la Cova Avellanes.

Continuem recte, el camí de l'esq. va a la Font de Cova Avel1anes, que és a uns dos minuts. 4 m. = 54 m. El camí fa un gran tomb a la dreta i després continua cap a l'esq. deixant a la dreta l'antic camí del Port. 7 m. = 1 h. 1 m. Grau de Car1ares, on el camí s'obre pas per terreny roquer. Cal aprofitar la drecera que talla el tomb a l'esq. 5 m. = 1 h. 6 m. A l'esq., senderó que davalla de l'Embarronat (It. n° 61). 22 m. = 1 h. 28 m. Bifurcació de camins; seguim per la dreta direcció O i baixa fort. Deixem a l'esq. camí planerenc que ve de la Font del Teix (It. n° 44) i Fredes (It. n° 55). 4 m. = 1 h. 32 m. Continuem per la dreta. Per l'esq. va al Xalet Carlares. Seguint aquest camí, a mig minut, a l'esq. hi ha un marge amb un esglaó per on s'arriba del Mas de Maçana i Moleta d'Arany (n° 47). 2 m. = 1 h. 34 m. Masia de Carlares, que deixem a la dreta, i pugem arran de la paret; després girangonseja. 11 m. = 1 h. 45 m. Coll de Carlares (1.100 m); continuen per la dreta, davallem. Per l'esq., senderó al Mas de Maçana 7 m. = 1 h. 52 m. Continuem per l'esq. deixant a la dret: un ròssec. 7 m. = 1 h. 59 m. Anem planejant; enfront i a l'horitzó roca anomenada l'Àliga, per la seva semblança amb aquest ocell. 11 m. = 2 h. 10 m. Seguim per l'esq. un senderó, deixant el camí que davalla al barranc de Regatxol, just on tomba fort a la dreta. 7 m. = 2 h. 17 m. Després de seguir un moment un ròssec on el senderó ha fet cap, cal deixar-lo quan gira planer cap a l'esq., davallant fort per un senderó. Cal no baixar abans, ja que al fons del barranc ens queden les Gúbies del Regatxol. 10 m. = 2 h. 27 m. Fondos de Tall Nou; deixem a la dreta un antic forn, i a l'esq. hi ha el barranc de Tall Nou. 2 m. = 2 h. 29 m. Riu Ulldemó, on, a la confluència del barranc del Tall Nou hi ha els Ullals de la Figuerassa. Riu amunt, Gúbies del Regatxol. Cal seguir l'itinerari n° 40 fins a: 3 h. 5 m. = 5 h. 34 m. BESEIT.

ITINERARI N° 44

BESEIT- REFUGI DE CARO.- Pel riu Matarranya, Gúbies del Parrissal, Font del Teix, Millers-Carlares i Cova Avellanes. Temps: 5 hores 41 minuts. Excursió per tornar al Refugi de Caro, seguint contra corrent el curs del riu Matarranya, per les Gúbies del Parrissal (congost), d'una salvatgia i una bellesa fantàstiques, estretall de roques de tots colors, per on lia1gua s'obre pas. Abans d'arribar-hi, anticipant-se a la bellesa majestuosa que s'apropa. desafiant el pas dels anys hi ha una munió de llargues i esmolades agulles encinglerades. Continuem fins al refugi per un camí ample des de la Font del Teix; tot el recorregut és un immens bosc de pins. Sortim de Beseit per la carretera que segueix la conca del Matarranya fins al carregador de les mines de lignit, actualment abandonades i situades a la riba esquerra al vessant E de l'Argaret. 5 m. A l'esq. barranc dels Comellassos i aqueducte amb data del 1387. 15 m. = 20 m. La carretera fa una pujada i un tomb a l'esq. En aquest indret a la vora del riu hi ha la Cova Meravelles. Més endavant, a l'esq. i a dalt el Castell de Cabrera, enrunat. 6 m. = 26 m. A l'esq. deixem una sendera que puja pel barranc de les Marrades, (It. n° 47), que creuem poc després. 45 m. = 1 h. 11 m. Carregador de les mines. Continuem per una sendera i quasi sempre pel llit del riu. Uns 50 metres abans d'arribar al carregador, per l'esq. puja un senderó a la Balenguera (It. n° 48). 12 m. = 1 h. 25 m. A l'esq. queda una casa mig enrunada. A mesura que ens apropem al Parrissal trobem troncs col.locats per poder passar els tolls. 25 m. = 1 h. 48 m. Pla herbat, únic lloc bo per a poder-hi acampar o fer vivac en una cova formada per una gran roca despresa. Més endavant el riu comença a estretir-se amb fermes muralles d'uns 200 metres i enlairades agulles estimades pels escaladors. La salvatgia d'aquest terreny és immensa i difícil de descriure. Ens apropem a les Gúbies del Parrissal i cal descansar l'esperit i fruit de les meravelles d'aquesta contrada. 15 m. = 2 h. 3 m. Ja molt a prop de l'entrada de les Gúbies, a l'esq., rellisca aigua pel pany de roca formant uns degotalls. Pocs metres abans, per l'esq., es puja al Pas del Romeret, que s'enlaira per

dalt de les Gúbies. Encara que meravellós, és un pas molt difícil i perillós; cal un bon guia i per a més seguretat una corda. Aquest pas està totalment perdut, ja que es permetia passar a l'altra banda del Parrissal quan el riu baixava crescut, però actualment els troncs ben fermats a la roca amb clavilles de ferro permeten el pas per les Gúbies. Continuem i en pocs minuts ja som a les Gúbies del Parrissal, estretall de roques, de tots colors, d'uns 100 metres d'altura. El Matarranya segueix tranquil el seu curs pel peu d'aquestes muralles, on en alguns llocs, amb els braços en creu, les palpem. Actualment el llit del riu està formigonat i ens permet de passar prou bé. Avantatge que li fa perdre salvatge, ja que abans era ple de tolls, i creuar el Parrissal imposava amb aquelles aigües negres i glaçades. 20 m. = 2 h. 23 m. Passades les Gúbies, el riu s'eixampla i continuem com abans pel seu llit; tot i que perdent salvatge, no hi ha cap pas difícil. El temps de creuar el Parrissal està condicionat pel cabal d'aigua. Si és massa elevat, cal utilitzar els itineraris nº 47, 48 o 49. 30 m. = 2 h. 53 m. A la dreta queda el barranc de la Coscollosa, naixement del Matarranya. Continuem per una sendera que puja, tenint a l'esq. el barranc que baixa de la Font del Teix. 6 m. = 2 h. 59 m. Creuem el barranc i pugem un poc. 5 m. = 3 h. 4 m. Continuem per sobre el barranc passant per un petit estret de roques anomenat el Pont de la Guimerana. 5 m. 3 h. 9 m. El barranc forma un pla on hi ha pins; el deixem i pugem per una sendera a la dreta, direcció O. Poc després trobem la Font del barranquet de Feliu, on hi ha un petit sequiol d'obra per a abeurar-hi el bestiar. Sempre raja. Dalt de la Font comença el camí ample, que seguim deixant a la dreta una sendera que puja a Fredes (It. nº 55) Al cap de poc deixem a la dreta la carretera que va a Fredes i més endavant deixem a l'esq. la Font del Teix, a baix al camí i a la vora d'un teix. 15 m. = 3 h. 24 m. Pla de Millers, havent deixat abans el barranc de Capatx. Per la dreta, sendera que davalla de Casetes Velles, (It. nº 46). Continuem per la carretera. 10 m. = 3 h. 34 m. La carretera puja fent tombs i cal utilitzar les drecceres. 30 m. = 4 h. 4 m. Millers, gran edifici a la vora del camí. Continuem i a uns 50 metres deixem a la dreta un senderó que puja a Tres Pins (It. nº 64 i 68). 8 m. = 4 h. 12 m. Deixem a l'esq. un camí que davalla a Carlares (It. nº 43). 22 m. = 4 h. 34 m. A la dreta deixem un senderó que davalla de l'Embarronat (It. nº 61). 5 m. = 4 h. 39 m. Grau de Carlares, on el camí s'obre pas per terreny roquer. 7 m. = 4 h. 46 m. Bifurcació. Continuem per la dreta deixant recte l'antic camí del Port. 4 m. = 4 h. 50 m. A l'esq., petita edificació forestal. Continuem recte deixant a la dreta un camí ample que en uns dos minuts ens duu a la Font de Cova Avellanes. Més endavant, a la dreta, queda la Cova Avellanes i al cap de poc el camí puja deixant a l'esq. el camí que va al Xalet Forestal i que retrobem després. 8 m. = 4 h. 58 m. A la dreta queda la sendera al Marturi i la Cova del Vidre. La davallada a la Cova del Vidre està totalment perduda. 20 m. 5 h. 18 m. Coll de les Carrasquetes. Terror rogenc. A la dreta queda la sendera que va al coll dels Pallers. (Diversos Itineraris.) 3 m. = 5 h. 21 m. A l'esq. deixem el camí que davalla al Mascar. 15 m. = 5 h. 36 m. Després de passar unes quantes cases d'estiu, a la dreta, l'Esquirol, restaurant, bar i queviures. Obert tot l'any. Al cap d'uns dos minuts i passats uns xops que hi ha a l'esq., deixem el camí a la dreta i pugem per una dreccera que fa cap a un camí particular, el seguim uns metres deixant a la dreta una casa i continuem per la sendera de la dreta. Des de l'Esquirol al 5 m. = 5 h. 41 m. Refugi de Caro.

ITINERARI Nº 45

REFUGI DE CARO - BESEIT.- Per la Mola de Catí, Canal del Rito i riu Ulldemó. Temps: 6 hores 13 minuts. Excursió que ens permet de travessar tot el fantàstic bosc de la Mola de Catí. davallar al riu Ulldemó per la Canal del Rito i seguir després el curs d'aquest riu. Podem anar a les Gúbies del Regatxol. Sortim deixant el refugi a l'esq. i

les escales a la dreta, seguint el senderó que puja. 3 m. Continuem per l'esq., pugem uns metres i davallem. A la dreta deixem la sendera que davalla a la carretera. Al cap de pocs metres deixem a la dreta les ruïnes del Mas del Tintorer. 20 m. = 23 m. Creuem el camí dels Clots i un petit barranc, continuem recte sense sendera, però en trobem una a la vora de les casetes de Roé, que veiem al fons i que cal deixar a la dreta. 5 m. = 28 m. Seguim per la dreta un senderó que giragonejant puja a la Mola de Catí. Deixem a l'esq. un camí a uns 20 metres hi ha la Font del Mascar. 20 m. = 48 m. Mola de Catí; continuem per l'esq. deixant a la dreta una sendera que ve del camí de 1a Gavarda (It. nº 41). 15 m. = 1 h. 3 m. Pista forestal que seguim per la dreta. A la dreta queden les ruïnes del Mas del Xocolato. Per l'esq., la pista davalla al Mascar. Passem per un pla on, a l'esq., hi ha una ampla vista del cim de Caro i la vall. 15 m. = 1 h. 18 m. Continuem per l'esq. per una sendera deixant a la dreta la pista, que retrobarem. 10 m. = 1 h. 28 m. A l'esq., Cova Cambra. deguda a l'enfonsament del terreny. Continuem. deixant-la a l'esq., per la sendera de la Cova del Rastre, que cal deixar al cap de pocs metres a l'esq., i continuem camps a través direcció O per l'inici del barranc de la Paridora, naixement del riu Algars. 15 m. = 1 h. 43 m. Seguim per l'esq., el camí de 1a Mo1a que hem deixat abans. 35 m. = 2 h. 18 m. Continuem per l'esq., i cal seguir l'itinerari nº 40 al temps total de 4 h. 36 minuts fins a: 3 h. 55 m. = 6 h. U m. BESEIT.

ITINERARI Nº 46

REFUGI CARO -BESEIT.- Pe1 coll dels Pallers, Cova del Vidre, Font de la Llagosta, coll de L'Assucar, Casetes Velles, barranc de Capatx, Font del Teix, Gúbies del Parrissal. Temps: 7 hores 19 minuts. Variant de l'itinerari nº 44; en lloc de continuar per la vall, pugem als Pallers i, per la Cova del Vidre, fem cap al barranc de Capatx i connectem per la Font del Teix i curs del Matarranya. Variant que es fa a la inversa. Cal seguir l'itinerari nº 43 fins al: 23 m. Coll de les Carrasquetes, terror rogenc; deixem la pista a la dreta i continuem per una sendera, creuem el petit pla i dalt del marge la sendera ja segueix batuda. 30 m. = 53 m. Coll del Pallers (1.218 m), on hi ha dues grans roques. Deixem a l'esq. un senderó que davalla del cim del Caro (It. nº 3). Continuem per la dreta direcció S, davallem suau i més tard per terreny roquer fins al 10 m. = 1 h. 3 m. Petit estret de roca; cal baixar-hi per on segueix la sendera per la dreta que davalla per la solana. A l'esq. deixem un senderó que va als Bassis de Bernat, totalment perdut. Enfront, seguint la direcció S, pujant a la roca, després segueix a la Cova Ebre (It. nº 70). Continuem, i a l'inici la sendera giragoneja. Al cap de poc, a l'esq., tenim una ferma vista de l'Erosa. El sender segueix davallant amb petites pujades. Cal no baixar al fons del barranc; la sendera continua a mig vessant, amb panoràmiques obertes del delta de l'Ebre. 1h. = 2 h. 3 m. A la dreta, un poc enlaire, Coveta Roja i font que no raja sempre. 30 m. = 2 h. 33 m. Després de passar per un roquissar, a la dreta, Cova del Vidre. Hi han estat trobades restes neolítiques. A l'esq. queda l'inici del barranc de Barretes amb una gran quantitat de roques despreses. Continuem i al cap de poc trobem un camí ample, que seguim; més tard deixem a l'esq. la pista que davalla al barranc de la Vall i continuem recte per la que va actualment fins a la 15 m. = 2 h. 48 m. Font de la Llagosta. Hi ha una petita bassa d'obra. Deixant-la a l'esq., seguim recte la mateixa direcció que dúiem, per la sendera de la Solana. 8 m. = 2 h. 56 m. Dreta. ruïnes d'una mina. 21 m. = 3 h. 17 m. A l'esq., deixem una sendera que davalla al barranc de la Vall (It. nº 66 i 68). 2 m. = 3 h. 19 m. Coll de l'Assucar (1.120 m). Pla ermat. Pocs metres enllà deixem a la dreta una sendera que mena al Refugi del Caro per l'Embarronat de Carlares (It. nº 61). Tots aquests camps de conreu i erms s'anomenen Casetes Velles. 6 m. = 3 h. 25 m. Maset de Joan lo Negre; passem arran de la paret; pujada suau. Passant-hi per davant i

seguint el marge anem a les Mirandes (It. nº 60 i 64). Un poc més amunt hi ha un petit mas mig enrunat i més enllà hi ha uns masos grans, de la Mallada; queden a l'esq. Després davallem un poc, deixant a la dreta un senderó que baixa de Tres Pins (It. nº 59, 64 i 68). 10 m. = 3 h. 35 m. Deixem a l'esq. la sendera que continua cap a la Vall Canera (It. nº 56) ; continuant per la dreta passem per la vora d'un petit mas enrunat. Continuem per un camí un poc planer per terreny roquer i aviat davallem a l'esq. giragonsejant fins al llit del barranc de Capatx, que deixem enrera. 20 m. = 3 h. 55 m. Pugem un poc per la dreta i davallem altre cap al barranc, per salvar un cingle. Seguim el curs del barranc deixant a dreta i esq. un senderó que va a Millers i Vall Canera. 35 m. = 4 h. 30 m. Trobem la pista que va a Fredes i la seguim per l'esq. ; poc després deixem a la dreta el Pla de Millers, camí de Millers, Refugi de Caro i Tortosa. 10 m. = 4 h. 5 m. Després d'un tomb a l'esq. del camí trobem la Font del Teix, a la dreta i a baix. Continuem i no triguem a deixar la pista que continua cap a Fredes per l'esq. I puja. 5 m. = 4 h. 10 m. Font del Barranquet de Feliu. S'acaba el camí ample i a l'esq. deixem la sendera que ve de Fredes. Seguim per la dreta una sendera que davalla en direcció E al barranc que trobem poc després i en seguim el curs. 5 m. = 4 h. 15 m. Pont de la Guimerana, petit, estret; poc després seguim per la dreta una sendera que puja un poc. 5 m. = 4 h. 20 m. Creuem el barranc i continuem per sendera. 6 m. = 4 h. 26 m. A l'esq. barranc de la Coscollosa. naixement del Matarranya, el curs del qual cal seguir aprofitant les senderes. 30 m. = 4 h. 56 m. Gúbies del Parrissal. Cal veure l'itinerari nº 44. 20 m. = 5 h. 16 m. Després de travessar les Gúbies i l'indret on comença la vegetació, a la dreta senderó del Pas de Romeret, que està tot perdut. 15 m. = 5 h. 31 m. A la dreta, pla herbat, únic lloc bo per a poder-hi acampar o fer-hi bivac en una gran roca despresa que ha format una cova. 25 m. = 5 h. 56 m. A la dreta. casa mig enrunada. 12 m. = 6 h. 8 m. Carregador de les mines, on comença una pista fins a Beseit. 1 h. 11 m. = 7 h. 19 m. BESEIT.

ITINERARI Nº 47

BESEIT- REFUGI DE CARO.- Per l'antic camí de Beseit a Tortosa. anomenat de les Marrades, pel Coll de Ganxo, Clota de Maçana i Carlares-Millers. Temps: 5 hores 34 minuts. Excursió molt ferma que en petites variants ens duu al Refugi de la UEC, seguint l'antic camí de Tortosa a Beseit., i pot suplir l'itinerari nº 44 quan el riu Matarranya baixa prou crescut i no es pot passar per les Gúbies del Parrissal encara que per si sol és molt interessant. Sortim de Beseit per la carretera que segueix la conca del Matarranya fins al carregador de les mines de lignit. actualment abandonades i situades a la riba esquerra al vessant E de l'Argaret. 5 m. A l'esq., barranc dels Comellassos i aqüeducte datat el 1387. 15 m. = 20 m. La carretera fa una pujada i un tomb a l'esq. En aquest indret a la vora del riu hi ha la Cova Meravelles. Més endavant a l'esq. i a dalt, Castell de Cabrera, enrunat. 6 m. = 26 m. Continuem per la sendera de l'esq., que puja; deixem a la dreta la pista. Poc després continuem pel llit del barranc de les Marrades, que aviat deixem a l'esq. 13 m. = 39 m. Fem cap a una pista forestal que seguim per l'esq. Per la dreta connecta amb la que hem deixat. A l'esq., Mas de Garcia, i a la dreta, el Solà de les Codolles. 6 m. = 45 m. A la dreta queda la sendera a l'Ermita i Mas de Sant Miquel. 2 m. = 47 m. Deixem la pista i seguim per la dreta una sendera en direcció E. 12 m. = 59 m. A l'esq., Salt de Silvestre. Separat, a l'altra banda del barranc de les Marrades, queda el Mas de Silvestre. 4 m. = 1 h. 3 m. A l'esq., deixem senderó que baixa al barranc del Tossal. 4 m. = 1 h. 7 m. Continuem per la dreta deixant el camí antic que puja per darrera del Tossal al Coll de Ganxo. 5 m. = 1 h. 12 m. El camí puja giragonsejant per una tartera (Costa Boixeres). 12 m. = 1 h. 24 m. Cap de la Costa Boixeres. Continuem pujant tenint a la dreta el barranc del Racó de Guera. 17 m. = 1 h. 41 m. A l'esq., Bassiol de

les Travesses. No raja sempre. 19 m. = 2 h. Queda a l'esq. un antic forn de calç. 8 m. = 2 h. 8 m. Coll de Ganxo; continuem planejant en direcció S. La sendera que deixem a l'esq., i que careneja, es l'antic camí. Pocs metres enllà continuem per la dreta. El senderó de l'esq. va al Mas de Pollí, gran pla d'ametllers, i davalla fins al riu Ulldemó al Mas de les Oliveres. A la dreta queda el Mas de Ganxo, mig enrunat, hi ha un senderó que hi passa per davant, continua pel camp d'ametllers i davalla al Pouet de Ganxo, on sempre hi ha aigua. És a uns 5 minuts del Coll de Ganxo. El senderó continua fins a la Balenguera en uns 20 minuts. 7 m. = 2 h. 15 m. Caragolet del Tall de Pollí. Terreny roquer. 9 m. = 2 h. 24 m. Continuem per l'esq. Per la dreta al Mas de la Lloma i segueix fins a la Balenguera. 13 m. = 2 h. 37 m. Portella de Perot, pla herbat; continuem per l'esq. Per la dreta davalla a la Font de Perot. 4 m. = 2 h. 41 m. A l'esq., a baix, Mas de Senill. 8 m. = 2 h. 49 m. Pla de la Creu. A la dreta queda la sendera que va a la Balenguera. Continuem pujant i al cap de poc deixem a l'esq. la sendera que va a la Font Mala o Tortosa. 4 m. = 2 h. 53 m. Continuem per l'esq. Per la dreta, a les Moletes d'Arany i Balenguera. 10 m. = 3 h. 3 m. A la dreta queda el Mas de Borràs, tot enrunat. 6 m. = 3 h. 9 m. Pou de Borràs. Aigua bona. Cruïlla de camins. Continuem pujant dir. SE 120°, la sendera gairebé es perd. Continuem carenejant i al cap de poc seguim bé; veiem a la dreta la Clota de Maçana i masos enrunats per on davalla un senderó al Pont de la Guimerana, prop de la Font del Teix. Direcció E, al principi un poc emboscats, davalla a la Font Mala o Tortosa i que després connecta amb el que seguim. Direcció SO 240°, senderó planerenc que ve de les Moletes d'Arany (It. n° 49). Direcció O 300°, sendera que ve de la Font de Perot i Balenguera. (It. n° 48). 7 m. = 3 h. 16 m. Deixem de carenejar i continuem un poc a l'esq. Un poc més tard, a l'esq., connecta la sendera que ve de la Font Mala o Tortosa. 12 m. = 3 h. 28 m. Collet Roig, continuem per la dreta. Esq., ròssec. 5 m. = 3 h. 33 m. A la dreta, Coveta de l'Ombriu. 3 m. = 3 h. 36 m. Collet herbós, continuem per l'esq. Per la dreta, a la Clota de Maçana. 8 m. = 3 h. 44 m. Coll de Navic. Carrasques. Al cap de poc s'inicia la baixada per un terrer roquer i es giragonseja. 10 m. = 3 h. 54 m. Continuem per la dreta. Per l'esq., es davalla a Carlares. 8 m. = 4 h. 2 m. Carretera del Port. Continuem per l'esq. tenint a la dreta els Millers, des d'on cal seguir l'itinerari n° 44 fins al: 1 h. 32 m. = 5 h. 34 m. REFUGI DE CARO.

ITINERARI N° 48

BESEIT- REFUGI DE CARO.- Pel riu Matarranya, Balenguera, Font de Perot, Pouet de Borràs, Carlares - Millers. Temps: 5 hores 13 minuts. Per a aquesta excursió seguim el riu Matarranya fins al Carregador de les mines de lignit abandonades, pugem a la Balenguera i continuem per la Font de Perot al Pou de Borràs i Carlares- Millers, situats dins la conca del Matarranya, i si el nivell de l'aigua no ens permet de continuar és l'itinerari més dreter per a anar al Refugi de la UEC. Cal seguir l'itinerari n° 44 fins a: 1 h. 11 m. Carregador de les mines. Uns 50 metres abans hi ha la sendera, que seguim deixant la pista i el Matarranya a la dreta. Puja fort giragonsejant, direcció E. El carregador queda direcció SE. 30 m, = 1 h. 41 m. Petit pla, a l'esq. antiga mina. Seguim direcció NE, puja, deixant sendera de la dreta, que va a una mina abandonada de la qual veiem les restes al barranc. Gaudim d'una ferma panoràmica del Matarranya. Enfront, l'Argared. 22 m. = 2 h. 3 m. Balenguera, a la dreta deixem els dos masos i continuem planejant, i a l'esq. queda tota la Clota de la Balenguera, fins no fa gaire conreada. 2 m. = 2 h, 5 m. Continuem entre dos marges. Poc abans, a l'esq, i a baix, Font de la Balenguera. Passats els marges, deixem per la dreta direcció SE el senderó que duu a les Moletes d'Arany (It. n° 49). Continuem recte direcció E. Al cap de poc, a l'esq., hi ha uns erms.; 6 m. = 2 h. 11 m. A l'esq. deixem una sendera que ve del Mas de la Lloma. 5 m. = 2 h. 16 m. A l'esq. queda la Font de Perot en un

petit rafal. 2 m. = 2 h. 18 m. A la dreta deixem ròssec. El camí comença a pujar i a desdibuixarse. Cal no apartar-se de la direcció SE deixant els senderons. 30 m. = 2 h. 48 m. Pou de Borràs. Cruïlles de camins. Cal seguir l'itinerari n° 47 fins al 2 h. 25 m. = 5 h. 13 m. REFUGI DE CARO.

ITINERARI N° 49

BESAIT- REFUGI DE CARO.- Pel riu Matarranya, Balenguera, Moletes d'Arany, Pou de Borràs, Carlares- Millers. Temps: 5 hores 30 minuts. Variant de l'itinerari n° 48 pujant a les Moletes d'Arany des de la Balenguera per seguir al Pou de Borràs i connectar altre cop l'itinerari n° 48, per seguir l'it. n° 47. Aquesta variant és d'una bellesa i salvatgia encisadores en arribar a la Moleta d' Arany, ja que ens queden a vista aèria les Gúbies del Parrissal. Cal seguir l'itinerari n° 48 fins al temps: 2 h. 5 m. Seguim per la dreta dir. SE el senderó que puja, deixant a l'esq. la sendera que mena a la Font de Perot (It. n° 48). El senderó esta gairebé totalment perdut; cal tenir molt present la direcció i utilitzar la brúixola. Tenim el projecte de marcar aquests senderons amb pintura vermella; així mateix el que surt per darrera dels Masos de la Balenguera i que també va a la Moleta d'Arany per la Roca Morera, més ferm i més perdedor, però està totalment perdut. Si en utilitzar aquests itineraris trobeu els senyals vermells, alegreu-vos-en. El senderó puja i després continua planerenc per un bosc de pins dir. S 160°; amb molta atenció el podem seguir. 30 m. = 2 h. 35 m. Moleta d'Arany .A la vora del cingle hi ha una gran roca i un petit piló de ciment al cim. Panoràmica meravellosa: al fons el riu Matarranya i les Gúbies del Parrissal amb una gran quantitat de roques i agulles en un terreny totalment salvatge; no podem comprendre com el senderó del Pas del Romeret el travessa. Seguint la carena es veuen fermes objectius. Cal no intentar una davallada al Matarranya, només adequada per als escaladors. Es pot baixar, sense sendera, des del Pou de Borràs, i per senderó, des del Mas de Maçana. Seguim la carena dir. E on al cap de poc ja seguim molt bé el senderó, que esdevé planer; uns 5 minuts abans d'arribar al Pou de Borràs cal deixar a l'esq. un senderó que davalla a la Balenguera. 30 m. = 3 h. 5 m. Pou de Borràs. Cruïlla de camins. Cal seguir l'itinerari n° 47 fins al 2 h. 25 m. = 5 h. 3. m. REFUGI DE CARO.

ITINERARI N° 50

BESAIT- FREDES.- Pel Camí dels Olivars, Pantà de 1a Pena, Ermita i Masos de Sant Miquel d'Espinalvà. Tossal dels Tres Reis. Temps: 5 hores 12 minuts. Excursió amb fermes panoràmiques des de Sant Miquel d'Espinalvà, i al Tossal dels Tres Reis. Sortim de Besait pel pont romànic que creua el Matarranya, deixem a l'esq. l'esglesiola de Santa Anna i un carrer, continuem pel de baix dir. O, deixant a la dreta la carretera que va a Vall-de-roures. En sortir del carrer creuem el barranc dels Olivars i continuem per un camí ample. 5 m. Deixem a la dreta un camí ample, que va a una mina de terra refractària. 18 m. = 23 m. A l'esq. i separat, Mas de l'Ombreta. 5 m. = 28 m. A la dreta, al peu del marge, Font de la Pileta. 10 m. = 38 m. A la dreta, pla de vinya i Mas de Felip, enrunat. Dalt, la Caixa. 2 m. = 40 m. A la dreta, al peu del marge, Font Falgars, i a l'esq., el Mas. 3 m. = 43 m. Pilar de la Creu i carretera del Pantà de la Pena, que seguim per l'esq. Per la dreta, a Vall-deroures. L'embassament queda sempre a la dreta. 40 m. = 1 h: 23 m. Creuem el riu Pena pel pont i seguim per l'esq. la dir. S. deixant a la dreta la carretera, que s'acaba poc després. 6 m. = 1 h. 29 m. A la dreta deixem el camí al Mas de Tapies, que veiem. 2 m. = 1 h. 31 m. Deixem el camí a l'esq. i davallem al riu Pena, el creuem i al cap de poc continuem per un camí. 4 m. = 1 h. 35 m. Camp de vinya. Continuem per la dreta deixant el camí de l'esq., que va a conreus. Al cap de poc continuem pel llit del riu. 8 m. = 1 h. 43 m. La sendera puja per un terrer rogenc. 6 m. = 1 h. 49 m. Riu Pena, que seguim contra corrent,

deixant a l'esq. la sendera que puja al Mas de Matacroc. 9 m. = 1 h. 58 m. Bifurcació de camins i confluència de rius. Continuem pel camí que puja emboixetat tenint a l'esq. el riu Racó d'En Patorrat i a la dreta el riu Pena. Deixem a la dreta una sendera que segueix el riu Pena (It. n° 51 i 52). 20 m. = 2 h. 18 m. Tres Camins. Seguim per la dreta i puja. El de l'esq.. planerenc, és un róssec que davalla de prop del Mas de la Maçanera. El tercer és un sendero que davalla al riu Racó d'En Patorrat i va al Mas de Matacroc. 23 m. = 2 h. 41 m. A l'esq., senderó que davalla al Mas de la Maçanera, que es veu (It. n° 53). Continuem recte. 7 m. = 2 h. 48 m. Coll de la Maçanera. A la dreta i lluny, Mas Roig, prop del riu Pena. 23 m. = 3 h. 11 m. Creuem una pista forestal que ve del Mas de Morera i Pista de Fredes; per l'esq. S'acaba a prop, en un bosc. 2 m. = 3 h. 13 m. A la dreta, pou d'aigua i senderó que segueix al Mas Roig i Mas de Barrancs al riu Pena. 2 m. = 3 h. 15 m. Ermita i Masos de Sant Miquel d'Espinalva. Diuen que fou construïda per Rafael Garí, monjo penitenciari que també va formar el poblat de Rafalgari. totalment enrunat, al bosc del seu nom. L'ermita, de quatre parets llises, no presenta cap estil ni característica d'interès. Hi ha un petit arc que uneix l'ermita amb un dels masos. Situats a l'era del davant de l'ermita, tenim: NE, Beseit, SE 170°, Fredes, NE, Gúbies del Parrissal i cim de Caro, E 120°, Rafalgari, tot un fantàstic bosc de pins, S 200°, Tossal d'En Canader, O, Mola i Mas del Golló. Deixant l'ermita i els masos a l'esq. seguim la dir. S pujant. 1 m. = 3 h. 16 m. Continuem pujant per l'esq. Per la dreta, planejant, anem al Mas de Morera. 13 m. = 3 h. 29 m. A la dreta. punta de la Terroja, roquer. 2 m. = 3 h. 31 m. Bifurcació de senderes. Continuem per la dreta. La de l'esq. ve del Pinar Pla (It. n° 53). 24 m. = 3 h. 55 m. A la dreta, erms, i deixem el senderó que va al Mas de Morera. 13 m. = 4 h. 8 m. A l'esq., un poc apartada, hi ha una cabana. 6 m. = 4 h. 14 m. Carena del Tossal dels Tres Reis. Amb 5 minuts de carenejar dir. NE, per l'esq hi arribem. Hi ha una bústia del Centre Excursionista de Castelló de la Plana i tres mollons de pedra. Punt de límits administratius. 2 m. = 4 h. 16 m. Continuem per l'esq. deixant el senderó. 1 m. = 4 h. 17 m. Continuem per l'esq. davallant, deixant senderó. 8 m. = 4 h. 25 m. Pista forestal. que seguim. 19 m. = 4 h. 44 m. Carretera de Fredes al Port i Tortosa. Continuem per la dreta. Per l'esq., al Pinar Pla, Rafalgari, etcètera. 20 m. = 5 h. 4 m. A la dreta deixem camí al Mas de Navarro i Mas Blanc. 8 m. = 5 h. 12 m. FREDES.

ITINERARI N° 51

BESAIT - FREDES. - Pel Camí dels Olivars, Pantà de la Pena, riu Pena, Mas del Gúbio, Mola de la Serreta i Mas. Temps: 5 hores 42 minuts. Excursió amb bells topants pel riu Pena i Mola de 1a Serreta. Cal seguir l'itinerari n° 50 fins: 1 h. 58 m. Bifurcació de camins i confluència de rius. Seguim per la dreta una sendera que segueix contra corrent el riu Pena. Al principi es puja un poc, i el riu queda enfonsat a l'esq. Deixem a l'esq. una sendera que puja a l'ermita de Sant Miquel d'Espinalvà (It. n° 50) i més enllà queda el riu Racó d'En Patorrat. 11 m. = 2 h. 9 m. Travessem el riu i queda a l'esq., continuem per un petit pla i a uns 30 metres deixem a la dreta la sendera que va al Mas de les Pubilles pel barranc del mateix nom (It. n° 52). 20 m. = 2 h. 29 m. Queda a la dreta el Maset de Barrancs; abans hem travessat el riu. 10 m. = 2 h. 39 m. A l'altra banda del riu, Molí de Barrancs. accionat per aigua; avui dia encara mol els grans que es cullen per aquesta contrada, amb uns elements antiquíssims. 2 m. = 2 h. 41 m. A l'esq. i enlairat queda el Mas de Barrancs. 10 m. = 2 h. 51 m. Trifurcació. Seguim el curs del riu. Deixem el de la dreta que creua el riu i s'enlaira per salvar la Gúbia de Barrancs o Estret de Mas Roig i va recte al Mas del Gúbio. El de l'esq., puja al Mas Roig i segueix: a l'ermita de Sant Miquel d'Espinalvà. 5 m. = 2 h. 56 m. Estret del Mas Roig. on el riu queda empresonat per lliscades roques i hi ha un sequiol de troncs que el creua. Pugem per la roca i a la vora del sequiol, deixant el riu definitivament a

l'esq. 7 m. = 3 h. 3 m. A l'esq. i un poc avall queda el Mas del Gúbio. Continuem amb els conreus a l'esq. i pugem. 8 m. = 3 h. 11 m. Deixem a la dreta la sendera que mena al Mas de les Solcides, massa desdibuixada. 12 m. = 3 h. 23 m. A la dreta, entre les herbes, Pou dels Campassos. 3 m. = 3 h. 26 m. A l'esq., Mas dels Campassos, enrunat. 25 m. = 3 h. 51 m. A l'esq., Mas de Gorra, enrunat. A l'altra banda del riu Pena, Mas de la Cova. 2 m. = 3 h. 53 m. Continuem per la dreta. Per l'esq a dos minuts hi ha una petita font que no raja sempre. 6 m. = 3 h. 59 m. Vall de Gorra, tot un erm; a1 centre hi ha un pou d'aigua. La sendera fa la volta a l'erm, però el podem travessar passant pel pou i dalt mateix continuar a l'esq. 8 m. = 4 h. 7 m. Mola de la Serreta, davallem dir. S. terreny pedregós. A la dreta queda tota la Mo1a de la Serreta, i a l'altra banda del barranc de la Fagina, en un gran pla, veiem el Mas de Jaumó-Valero, per on passa l'itinerari n° 52. 4 m. = 4 h. 11 m. Mas de la Serreta, seguim recte dir. S. per una sendera, deixant el camí ample, que després seguirem. Per la dreta baixa una sendera al Mas de la Curra, creua el barranc de la Fagina i, giragonsejant fort, puja al Mas de Jaumó-Valero. 4 m. = 4 h. 15 m. Continuem pel camí ample que hem deixat al Mas de la Serreta. 6 m. = 4 h. 21 m. Continuem per l'esq. Per la dreta, pista forestal. 9 m. = 4 h. 30 m. Continuem per l'esq. Per la dreta, pista forestal. 1 m. = 4 h. 31 m. Esq., dreuera. 2 m. = 4 h. 33 m. Continuem per la pista. 1 m. = 4 h. 34 m. Continuem per la sendera de l'esq. 9 m. = 4 h. 43 m. Coll. 5 m. = 4 h. 48 m. Continuem per la pista. 6 m. = 4 h. 54 m. Continuem per la dreta. Esq. davalla de prop dels Tres Reis. 20 m. = 5 h. 14 m. Carretera de Fredes al Port i Tortosa. Continuem per la dreta. Per l'esq., al Pinar Pla, Rafalgari, etcètera. Com es pot veure, per aquesta contrada surten les pistes forestals com e1s bolets; per tant, cal orientar-nos per la direcció i emprar la brúixola. Tal com hem indicat, som a l'any 1969. Quantes en manquen a fer? 20 m. = 5 h. 34 m. A la dreta deixem el camí que mena al Mas de Navarro. 8 m. = 5 h. 42 m. FREDES.

ITINERARI N° 52

BESAIT - FREDES.- Fel Camí dels Olivars, Pantà de la Pena, Riu Pena, barranc i Mas de les Pubilles, Mas de les Solcides, barranc de Parretes, Mas de Jaumó-Valero, Coll de la Barraca, pista forestal. Temps: 7 hores 7 minuts. Meravellosa excursió pel Pantà de la Pena, riu Pena, barranc de les Pubilles. Des del Mas de les Pubilles és un camí delitós i, a mesura que pugem, encara més, amb l'ampla i pregona vall del Mas de les Solcides, encisadora i imponent, sobretot en arribar al Mas Jaumó-Valero, amb el punt culminant del Tossal d'En Canader. Cal seguir l'itinerari n° 50 fins a la: 1 h. 58 m. Bifurcació de camins i confluència de rius. Seguim per la dreta una sendera que segueix contra corrent el riu Pena. Al principi pugem un poc, i el riu queda enfonsat a l'esq. Deixem a l'esq., la sendera que puja a l'ermita de Sant Miquel d'Espinalvà (It. n° 50), i més enllà queda el riu Racó d'En Patorrat. 11 m. = 2 h. 9 m. Creuem el riu, que queda a l'esq.; continuem per un petit pla i, a uns 30 metres, per un senderó a la dreta (dir. S 200°) tenint a la dreta el barranc de les Pubilles. Deixem a l'esq. una sendera que va al Mas de Barrancs (It. n° 51). 18 m. = 2 h. 27 m. Erms i a l'esq. Coveta de les Pubilles. 15 m. = 2 h. 42 m. Esq., roca foradada. Més tard veurem el Mas de les Pubilles; la sendera queda desdibuixada i cal seguir planejant pels erms deixant el Mas a l'esq., enlairat. 10 m. = 2 h. 52 m. Font del Mas de les Pubilles, que queda dalt. Davallada suau. Creuem el barranc de les Pubilles i continuem pujant. 8 m. = 3 h. Coll. Continuem per l'esq. Per la dreta davallariem al Mas de Tapies, que hem deixat prop del Pantà de la Pena. 2 m. = 3 h. 2 m. A la dreta, Mas de Prades. 7 m. = 3 h. 9 m. A l'esq., Mas de Donato. 10 m. = 3 h. 19 m. A l'esq., ruïnes del Mas de Nobis amb grans erms. Pugem. 10 m. = 3 h. 29 m. Continuem per la dreta i pugem pel Caragolet de Nobis. Per l'esq., senderó del Mas de les Pubilles. 5 m. = 3 h. 34 m. Coll.

Fantàstica panoràmica. Davallem i més tard veurem a l'esq., a baix i prop del riu Pena, el Mas del Gúbio. 10 m. = 3 h. 44 m. Continuem recte; per l'esq. es davalla al Mas del Gúbio. 3 m. = 3 h. 7 m. Deixem a l'esq. el senderó que puja a la Moleta del Gúbio i segueix a la Mola de la Serreta i Mas. 10 m. = 3 h. 57 m. Coll del Mas de les Solcides. Ampla i encisadora panoràmica. Al fons, el barranc de Parretes. Continuem planejant i després davallem: veiem el Mas de les Solcides. A l'altra banda del barranc de Parretes veiem el Mas del Sildo, per on passarem. 10 m. = 4 h. 7 m. A l'esq. Font del Mas de les Solcides. Continuem davallant. 8 m. = 4 h. 15 m. Mas de les Solcides: deixant-lo a l'esq. davallem pel darrera i un poc cap a l'esq. 6 m. = 4 h. 21 m. Creuem el barranc de Parretes i continuem per la dreta. Per l'esq., al barranc de la Fagina i Mas de la Curra. Pugem i passem arran de les ruïnes del també Maset de la Curra: hi ha una sendera i un pou d'aigua. La sendera està molt desdibuixada i cal pujar anant cap a la dreta. 8 m. = 4 h. 29 m. Mas del Sildo: a la vora i al peu del marge hi ha la font. Per davant de la font, deixant-la a l'esq., camí planer a Penya-Roja de Tastavins pel Mas del Raconet. Continuem, deixant la font a la dreta i el mas a l'esq: pugem en dir. S. deixant a la dreta la Moleta del Sildo i la Mola del Mas Blanc. 30 m. = 4 h. 59 m. Mas de Jaumó-Valero, en un pla ermat. Seguim dir. S. tenint a l'esq. el barranc de la Fagina. Al cap de poc, per un roquer, davalla un senderó a1 Mas de la Curra. 15 m. = 5 h. 14 m. Pugem un poc a la dreta i seguim un camí ample. 5 m. = 5 h. 19 m. Coll de la Barraca: a la dreta queda el Mas i la sendera que davalla a Penya-roja de Tastavins per la Masia de Caldú i connecta amb la que hem deixat al Mas del Sildo. Continuem per la pista forestal que davalla deixant a la dreta la Font del Coll de la Barraca a un minut sota el Coll. Des del Col1 de la Barraca es pot pujar al Tossal d'En Canader. No hi ha sendera. Cal davallar pel vessant i connectar amb la pista forestal. Al cim del Tossal hi ha un molló de pedres, des d'on gaudim d'una meravellosa i ampla panoràmica de bon tros dels nostres Ports i els de Morella. 3 m. = 5 h. 22 m. Drecera a la dreta que talla un tomb de la pista. Antiga sendera. 20 m. = 5 h. 42 m. Grans conreus. 7 m. = 5 h. 49 m. Continuem per la pista forestal i pugem. Deixem a la dreta la sendera que va al Mas Blanc, que veiem. 30 m. = 6 h. 19 m. A l'esq., apartat, queda el Mas de la Font Santa. 20 m. = 6 h. 39 m. Carretera de Fredes al Port i Tortosa. Continuem per la dreta. Per l'esq., al Pinar Pla, Rafalgari, Prat d'En Rubera, etcètera. 20 m. = 6 h. 59 m. A la dreta deixem camí al Mas de Navarro. 8 m. = 7 h. 7 m. FREDES.

ITINERARI Nº 53

FREDES - BESEIT.- Pel Pinar Pla, Font Freda, Ermita i Masos de Sant Miquel d'Espinalvà, Mas de la Maçanera, riu Racó d'En Patorrat, Mas de Bernat, Barranc de Formenta i Camí de les Voltes. Temps: 5 hores 36 minuts. Davallada a Beseit per la conca del riu Racó d'En Patorrat i la del barranc de Formenta, amb bells topants. Sortim de Fredes per la carretera forestal que va al Pinar Pla, Rafalgari i Prat d'En Rubera i continua per la Font del Teix al Refugi del Caro i a Tortosa. Pugem deixant a la dreta un petit transformador i seguim la dir. NO. 10 m. Deixem a l'esq. el camí que mena al Mas de Navarro. 25 m. = 35 m. Continuem recte, deixant a l'esq. la pista forestal per on davallen els itineraris nº 50, 51 i 52. 30 m. = 1 h. 5 m. Pinar Pla. Deixem la carretera a la dreta. A l'esq. hi ha la Masia del Ric de Fredes; hi passem per davant de la porta i seguim la dir. NE, deixant la Masia a l'esq. Davallem i creuem els conreus, veient enfront la sendera, que puja suau. 4 m. = 1 h. 9 m. Seguim per la dreta un camí ample. Per l'esq. dona un tomb i va a la carretera. Contrada d'explotació forestal, i els camins poden canviar substancialment. 15 m. = 1 h. 24 m. Continuem per l'esq. deixant la sendera que davalla al Mas de Robert, enrunat. Després pugem. 10 m. = 1 h. 34 m. Pla ermat. Continuem per la dreta i davallem per terreny roquer.

Per l'esq. pujariem al Mas de Morera travessant la sendera de l'ermita de Sant Miquel d'Espinalvà al Tossal dels Tres Reis. 13 m. = 1 h. 47 m. Font Freda a l'esq. D'aigua molt bona i que raja sempre. El senderó esta desdibuixat i cal atenció. 25 m. = 2 h. 12 m. Continuem recte deixant a l'esq. la sendera que va a Fredes (It. n° 50). 2 m. = 2 h. 14 m. A l'esq., Punta de la Torroja, roquer. 14 m. = 2 h. 28 m. Ermita i Masos de Sant Miquel d'Espinalvà. Veure itinerari n° 50. Davallem deixant l'era a la dreta, i a l'esq. la sendera per on hem arribat. Al cap de poc, a l'esq. queden un pou d'aigua i la sendera que va al Mas Roig i al riu Pena. 4 m. = 2 h. 32 m. Creuem la pista forestal que per la dreta va fins en un bosc proper i per l'esq. al Mas de Morera i carretera a Fredes. 20 m. = 2 h. 52 m. Coll de la Maçanera. A l'esq. i lluny, Mas Roig, prop del riu Pena. 6 m. = 2 h. 58 m. Continuem pel senderó que baixa al Mas de la Maçanera, deixant a l'esq. la sendera que puja de la bifurcació de camins a la confluència dels rius Pena i Racó d'En Patorrat (It. n° 50). 4 m. = 3 h. 2 m. Mas de la Maçanera, mig enrunat; hi passem per davant de la porta i davallem deixant-lo a la dreta. La sendera està massa perduda i cal continuar baixant cap a la dreta passant un herbassar, i després la seguim bé per la vora del bosc amb els erms a l'esq. 12 m. = 3 h. 14 m. Creuem el riu Racó d'En Patorrat deixant a l'esq. un bancal erm. Continuem recte per una sendera que puja giragonsejant tenint a l'esq. els erms. 10 m. = 3 h. 24 m. Mas de Bernat, que queda a la dreta, i continuem pujant. 12 m. = 3 h. 36 m. A l'esq. queda el senderó que mena al Mas de Canyís. 2 m. = 3 h. 38 m. Coll; davallem. 6 m. = 3 h. 44 m. A la dreta, restes d'una mina de lignit. 10 m. = 3 h. 54 m. Pista forestal, que seguim per l'esq., i travessem el barranc de Formenta. A la dreta i separat queda el Mas de Formenta, i al cap de poc la pista que hi va. 7 m. = 4 h. 1 m. A la dreta, drecera que talla un tomb de la pista. 45 m. = 4 h. 46 m. A l'esq. i separat queda el Mas de Ganxo. Terrer argilenc. 5 m. = 4 h. 51 m. Continuem per l'esq. deixant la pista que davalla al Matarranya. Fins al poble, aquest camí que seguim s'anomena de les Voltes. 30 m. = 5 h. 21 m. Continuem pel curs del barranc de les Voltes. 15 m. = 5 h. 36 m. BESEIT.

ITINERARI N° 54

FREDES - BESEIT.- Pel Pinar Pla. Rafalgari, Clotes de Ventura, Coll de la Siset, Barranc de Formenta i Camí de les Voltes. Temps: 4 hores 44 minuts. Excursió que creuant el Rafalgari, bosc fantàstic, ens du a les Clotes de Ventura, davallem al Coll de la Siset, i continuem per un gran bosc fins al barranc de Formenta. Cal seguir l'itinerari n° 53 fins al: 1 h. 5 m. Pinar Pla. Seguim per la pista forestal, deixant a l'esq. el Mas del Ric de Fredes i sendera a l'ermita de Sant Miquel d'Espinalvà (It. n° 53). 4 m. = 1 h. 9 m. A l'esq. de la pista forestal hi ha un pou d'aigua molt bona. Seguim la pista forestal o carretera que va al Refugi de Caro i Tortosa. Al cap de poc, a la dreta, un poc enlairat, hi ha el Mas de Ventura, enrunat, per on puja la sendera al Coll de Manado (It. n° 55). 30 m. = 1 h. 39 m. Continuem per la pista forestal de l'esq. deixant la que va al Prat d'En Rubera i al Refugi de Caro. 5 m. = 1 h. 44 m. Continuem per la pista forestal de l'esq. deixant l'altra, que s'acaba de seguida. 3 m. = 1 h. 47 m. A l'esq., restes de l'antic poblat de Rafalgari, llegenda d'un monjo penitenciar que diuen que també va fundar l'ermita de Sant Miquel d'Espinalvà (It. n° 50). 4 m. = 1 h. 51 m. Creuem un gran erm deixant a l'esq. el Corral de la Bassa i a la dreta un pou d'aigua (de Sorolla), davall d'un marge a pocs metres. 11 m. = 2 h. 2 m. Clotes de Ventura, erms. 8 m. = 2 h. 10 m. Coll de la Siset, on s'acaba la pista forestal. Fantàstica panoràmica. A l'esq. dir. O, riu Racó d'En Patorrat, a la carena ermita i Masos de Sant Miquel d'Espinalva. A la dreta dir. E, Barranc de Falgars, Mas i Font, aquesta en uns pins que es veuen solitaris prop del curs del barranc. També queda el Mas de la Siset. Continuem davallant i carenegem. 13 m. = 2 h. 23 m. Continuem per l'esq. 5 m. = 2 h. 28 m. A l'esq. queden uns erms. 15 m. = 2 h. 43 m, Pla del Riquet,

erms. 9 m. = 2 h. 52 m. A la dreta deixem una sendera. 1 m. = 2 h. 53 m. Coll d'on es veu el Mas de Formenta. 6 m. = 2 h. 59 m. Barranc de la Bonyiga; seguim el curs per l'esq. i al cap de pocs metres Estrets de Marraixa. 3 m. = 3 h. 2 m. Mas del Platero; al davant hi ha una era. Enfront, a l'altra banda del barranc i al mig dels conreus, Font del Platero. Més amunt, Mas de Formenta. I al cap de poc trobem una pista forestal, i cal seguir l'itinerari n° 53 al temps de 3 hores 54 minuts fins a: 1 h. 42 m. = 4 h. 44 m. BESEIT.

ITINERARI N° 55

FREDES - REFUGI DE CARO.- Pel Pinar Pla. Coll de Manado, Prat d'En Rubera, Font del Teix, Millers. Temps: 5 hores 2 minuts. Antic camí de Fredes a la Font del Teix, que ha quedat molt abandonat a causa del traçat de la pista forestal que des del Prat d'En Rubera va a la Font del Teix i el creua contínuament, i cal seguir la pista. Sortim de Fredes per la carretera forestal que va al Pinar Pla, Rafalgari, Prat d'En Rubera, i continua per la Font del Teix al Refugi de la U.E.C. i a Tortosa. Es puja deixant a la dreta un petit transformador i seguim dir. NO. 10 m. Deixem a l'esq. camí al Mas de Navarro. 25 m. = 35 m. Continuem recte deixant a l'esq. pista forestal per on davallen els itineraris n° 50. 51 i 52. 30 m. = 1 h. 5 m. Pinar Pla. Seguim la pista forestal deixant a l'esq. el Mas del Ric de Fredes i la sendera a l'Ermida i Masos de Sant Miquel d'Espinalvà, (It. n° 53). 4 m. = 1 h. 9 m. A l'esq. hi ha un pou d'aigua molt bona. No triguem a veure a la dreta, enlairat, el Mas de Ventura. Deixem la pista i pugem recte al Mas; hi passem arran deixant-lo a la dreta. 15 m. = 1 h. 20 m. Coll de Manado. Continuem per l'esq. i al cap de poc davallarem fort per un gran bosc. Per la dreta, sendera que ve de la Vall Canera (It. n° 56). 1 h. = 2 h. 20 m. Prat d'En Rubera, naixement del riu Matarranya. Continuem per la pista forestal, deixem a l'esq. xalet forestal; al cap de poc, pista que davalla pel barranc de la Coscollosa, i més endavant a la dreta deixem la pista que puja a la Vall Canera i davalla a la Sénia pel barranc de la Fou. 1 h. = 3 h. 20 m. Deixem a l'esq. el braç de la pista que arriba fins a la Font del barranquet de Feliu. Pocs metres més enllà deixem a l'esq. la Font del Teix, sota el camí i a la vora d'un teix. Cal seguir l'itinerari n° 44 fins a: 2 h. 32 m. = 5 h. 52 m. REFUGI DE CARO.

ITINERARI N° 56

REFUGI DE CARO - FREDES.- Pel Coll dels Pallers, Cova del Vidre, Font de la Llagosta, Coll de l'Assucar, Casetes Velles, Vall Canera, Coll de Manado i Pinar Pla. Temps: 7 hores 47 minuts. Excursió d'amples panoràmiques i camí delitós en gairebé tot el recorregut, especialment fins al Mas del "Sargento", i després segueix un gran bosc. Cal seguir l'itinerari n° 46, i 3 h. 35 m. Continuem davallant, deixant el senderó que davalla al barranc de Capatx (It. n° 46). 8 m. = 3 h. 43 m. Creuem el barranc de Capatx. A l'esq., a uns 4 m, hi ha la Font de l'Onso, vora el pany de roca. 15 m. = 3 h. 58 m. Deixem a la dreta un senderó que davalla al barranc de Capatx. 35 m. = 4 h. 33 m. A l'esq., pista forestal que davalla a les Cases de la Vall Canera (It. n° 59) i continua cap a la Sénia pel barranc de la Fou. Seguim un tros la pista, i quan es veu el Mas del "Sargento" la deixem a la dreta i continuem recte al 15 m. = 4 h. 48 m. Mas del "Sargento", mig enrunat. Al davant hi ha una era, cal anar-hi; gaudim d'una panoràmica meravellosa. Continuem, deixant-lo a la dreta. La sendera que va al Mas de l'Amat està molt perduda. 3 m. = 4 h. 51 m. Bassa en terrer argilenc Pou del Delme, continuem pels erms. Al cap de poc continuem per la vora de la pista que hem deixat abans i la tornem a deixar quan davalla al Prat d'En Rubera. 25 m. = 5 h. 13 m. Continuem per un petit senderó planer deixant els ròssecs. Contrada d'explotació forestal activa. Poden sortir variants. Cal seguir aquest senderó indicat que va a mig

vessant del fantàstic bosc, tenint a l'esq. la carena del Mont Negrell, Embaila i Tossal d'En Cervera. 15 m. = 5 h. 28 m. A l'esq. del camí, Font del Bassiol. 15 m. = 5 h. 43 m. A la dreta, Ereta de Diego, petit pla. 20 m. = 6 h. 3 m. A l'esq., Font Ferrera. 20 m. = 6 h. 23 m. Coll de Manado; davallarem deixant a la dreta sendera al Prat d'En Rubera i esq. al Tossal d'En Cervera. 15 m. = 6 h. 38 m. Pista que va de Fredes al Prat d'En Rubera, Font del Teix, Refugi Caro i Tortosa. Continuem per l'esq. uns quants metres a la dreta del camí queda un pou d'aigua molt bona. 6 m. = 6 h. 44 m. A la dreta queda la Masia del Ric de Fredes (It. n° 53). 30 m. = 7 h. 14 m. Continuem recte deixant a la dreta pista forestal (It. n° 50, 51 i 52). 25 m. = 7 h. 39 m. Deixem a la dreta pista al Mas de Navarro. 8 m. = 7 h. 47 m. FREDES.

ITINERARI N° 57

FREDES – MANGRANERS - LA SÈNIA.- Pel Portell de l'Infern i Solà d'En Brull. Temps: 5 hores 2 minuts. Antic camí de Fredes a la Sènia, que encara en molts trossos es conserva empedrat. Excursió molt ferma que es pot connectar amb l'itinerari n° 58. Sortim de Fredes (1.090 m), des de Fredes (1.090 m.) des de la plaça de l'Església i davallarem fort per un carrer empedrat on a la dreta hi ha el Cafè i Fonda. Deixem les cases, creuem l'inici del barranc del Salt i continuem per l'esq., direcció E. 4 m. Seguim el camí ample deixant a l'esq. una sendera que puja pel barranc del Salt (It. n° 58). 20 m. = 24 m. Cap de la Serra, coll amb una ferma i ampla panoràmica. Al fons, barranc del Salt i a l'esq., a l'horitzó, cim del Caro. 7 m. = 31 m. A la dreta queda el Mas del Pixon. 14 m. = 45 m. Deixem a l'esq. sendera que davalla al barranc del Salt i Casa Forestal. 5 m. = 50 m. A la dreta, pany de roca per on raja aigua, Hi ha uns petits bassis. Al cap de pocs metres, portell de l'Infern (970 m). 9 m. = 59 m. Continuem per l'esq. i donem un tomb a un petit barranc. 25 m. = 1 h. 24 m. Solà d'En Brull. Pla de terra rogenca tot ermat. Continuem sempre per l'esq. deixant senderons que davallen al barranc del Teulatí o Tenalla. Al cap de poc veiem a l'esq. el Pont Foradat i la Mola Aixada. 12 m. = 1 h. 36 m. Estret de la Mola. petit roquer. 9 m. = 1 h. 45 m. Racó del Sant. A l'esq., Morral de la Sucagossos. Enfront Morral Llampat i Mas d'En Castellar. 15 m. = 2 h. A la dreta queda el Mas d'Abella i més enllà el Mas de Joan. 2 m. = 2 h. 2 m. Pista forestal que es bifurca de la que puja a Fredes al pont del Pantà d'Uildecona i connecta al Prat d'En Rubera amb la que va de Fredes a la Font del Teix i Refugi Caro. Tota aquesta contrada s'anomena els Mangraners. A l'altra banda del barranc dels Mangraners hi ha el Mas del Retó. Als bancals ermats de la vora del barranc, hi arriba l'aigua quan el Pantà d'Uildecona és ple. Podem seguir l'itinerari n° 58. Seguim la pista per la dreta direcció S i més tard passem pel pont del Pantà d'Uildecona, deixant la carretera que puja a Fredes passant pel Convent de Benifassà. Cal seguir la carretera asfaltada fins a la Sènia, passant per Sant Pere, Font i cafè. Hi ha una colònia estiuenca. 3 h. = 5 h. 2 m. LA SÈNIA.

ITINERARI N° 58

LA SÈNIA - FREDES.- Pels Mangraners, i el barranc del Salt. Temps: 5 hores 23 minuts. Excursió per a anar a Fredes pel barranc del Salt, de camí delitós i forta pujada des del Salt de Robert. Sortim de la Sènia per la carretera que va al Convent de Benifassà, passant per Sant Pere, Font i Cafè. Hi ha una colònia estiuenca. Continuem fins al pont que creua el Pantà d'Uildecona, deixant a l'esq. la carretera que continua al Convent de Benifassà. Pugem tenint a la dreta el pantà. 3 h. Els Mangraners, a l'altra banda del barranc Mas del Retó i a l'esq. sendera que davalla de Fredes (It. n° 57). A l'esq. i enlairats resten els Masos de Joan i de l'Abella. Seguim la pista forestal. 20 m. = 3 h. 20 m. Continuem per la pista forestal de l'esq., creuem el barranc de la Fou pel pont de nova construcció, deixant a la dreta pista forestal que segueix pel barranc de

la Fou i connecta al Prat d'En Rubera amb la que va de Fredes a la Font del Teix i Refugi de Caro. Poc abans hem deixat a la dreta la Font de la Fou. 9 m. = 3 h. 29 m. A l'esq. queda el barranc del Solà d'En Brull, que seguim, tenint a la dreta el del Salt. 10 m. = 3 h. 39 m. A la dreta, el Morral Desplegat, ferma muralla, i més enllà la Costa Dreta i Mola Aixada. 26 m. = 4 h. 5 m. Casa Forestal (650 m). Planter de pins en bancals marginats. Continuem per un marge dels bancals per la part de dalt de la casa i al cap de poc creuem i seguim el barranc del Salt. 30 m. = 4 h. 35 m. A mesura que pugem cal deixar a l'esq. les senderes que van al Portell de l'Infern. A la dreta queda un senderó molt emboscats que en pocs metres ens duu al Salt d'En Robert, ferma cascada que dona nom al barranc. Pugem per un pendent molt fort. 5 m. = 4 h. 40 m. Continuem per la dreta. 1 m. = 4 h. 41 m. Deixem a la dreta la sendera al Mas del Paraire. 4 m. = 4 h. 45 m. Continuem per la dreta; a l'esq., senderó planer que es perd. 18 m. = 5 h. 3 m. A l'esq., petita font, i el camí puja giragonsent. 16 m. = 5 h. 19 m. Continuem per la dreta; camí ample, deixant a l'esq. el que davalla als Mangraners (It. n° 57). 4 m. = 5 h. 23 m. FREDES (1.090 m).

ITINERARI N° 59

REFUGI DE CARO - MANGRANERS.- Per Millers, Tres Pins, Vall Canera, barranc de la Fou. Temps: 7 hores 49 minuts. Excursió molt ferma amb bells indrets. Tot el barranc de la Fou és meravellós. Cal seguir l'itinerari n° 43 fins a: 1 h. 28 m. Bifurcació de camins. Continuem recte deixant a la dreta el que davalla a Carlares (It. n° 43). 7 m. = 1 h. 35 m. Continuem per la sendera de l'esq. deixant el camí, on pocs metres enllà hi ha la casa de Millers (1.000 m). 5 m. = 1 h. 40 m. Petita edificació control de la conducció d'aigua de la Font de Millers. 6 m. = 1 h. 46 m. A la dreta queda la Font de Millers, deixem senderó a la dreta que es perd. 1 h. = 2 h. 46 m. Tres Pins (1.310 m). Hi ha un molló de pedres. A l'esq Serrassoles i Embarronat de Carlares. A la dreta, barranc de Capatx; no es veu. Davallem direcció S., terreny roquer, i el senderó està molt perdut. 20 m. = 3 h. 6 m. Continuem per la dreta. i després creuem el barranc de Capatx deixant a la dreta un senderó que per la vora del segon maset hi davalla (It. n° 46). Deixem a l'esq. una sendera que ve de Casetes Velles. 8 m. = 3 h. 14 m. Creuem el barranc de Capatx. A l'esq. a uns 4 m., hi ha la Font de l'Onso, vora el pany de roca. 15 m. = 3 h. 29 m. Deixem a la dreta un senderó que davalla al barranc de Capatx. 35 m. = 4 h. 6 m. Pista forestal que seguim per l'esq. i davalla deixant a la dreta camí al Mas del Sargento (It. n° 56). 10 m. = 4 h. 16 m. A l'esq., Casa de la Vall Canera, mil enrunada. A la vora de la primera casa hi ha la font. Va ésser baronia. Continuem per la pista forestal davallant; més tard. a la dreta, queda la Cova del Cirer. 1 h. = 5 h. 16 m. Travessen el barranc del Retaule. 25 m. = 5 h. 41 m. La pista fa una corba a l'esq., i cal continuar per la sendera de la dreta, que davalla cap al barranc de la Fou. 30 m. = 6 h. 11 m. Barranc de la Fou. Seguim sendera tenint el barranc a la dreta. 12 m. = 6 h. 23 m. Continuem per la pista que hem deixat abans i al cap de poc creuem el barranc de la Fou. 6 m. = 6 h. 29 m. A l'esq, Font del Teix, en un pany de roca. 20 m. = 6 h. 49 m. A l'esq., petita casa i enlairada Casa Forestal mig tapada pel bosc. 40 m. = 7 h. 29 m. Deixem a la dreta la pista que va a Fredes pel barranc del Salt (It. n° 58). 20 m. = 7 h. 49 m. MANGRANERS. A l'altra banda del barranc dels Mangraners - aquí deixa d'anomenar-se de la Fou- hi ha el Mas del Retó amb grans conreus. Als bancals ermats de la vora del barranc, hi arriba l'aigua quan el pantà d'Uildecona és ple. A la dreta veiem els masos de Joan i d'Abella, on es pot dormir amb autorització dels propietaris, que generalment hi són. Al Mas de Joan hi ha un petit rafal. També podem acabar l'excursió fent arribar un vehicle que ens vingui a buscar. Itinerari n° 57 (fins a la Sénia) i a la inversa fins a Fredes. Itinerari n° 58 fins a Fredes pel barranc del Salt.

ITINERARI N° 60

REFUGI - CARO- MANGRANERS.- Pel Coll dels Pallers, coll de l'Assucar, Casetes Velles, Portella de Calça, barranc del Retaule i barranc de la Fou. Temps: 7 hores. Bella excursió amb oberts panorames des del Coll dels Pallers gairebé fins al final. Passem pel bosc de faigs més meridional d'Europa, que a la tardor és d'una bellesa encisadora. Prop de la Font del Retaule hi ha el Pi Gros de la vall Canera, que realment és el més gros de tots els Ports. Cal seguir l'itinerari n° 46 fins al: 3 h. 25 m. Maset de Joan lo Negre, amb un petit rafal, i a la vora del Mas hi ha un pi. Deixem la sendera a la dreta (It. n° 46). Passem pel davant del Maset i continuem pel damunt del marge que al cap de poc travessa els conreus; deixem a l'esq. una petita bassa i continuem per la sendera que puja, i poc després cal anar cap a la dreta. 12 m. = h. 37 m. Coll de Casetes Velles, davallem. 4 m. = 3 h. 41 m. Continuem per l'esq. Dreta, al Mas de Pataques. 3 m. = 3 h. 44 m. Deixem a la dreta senderó al Mas de Pataques. 3 m. = 3 h. 47 m. Portella de Calça; davallem per la dreta. La sendera està. desdibuixada, més tard fa de bon seguir. Per l'esq. hi ha un senderó, totalment perdut en molts de trossos, que passa pel Faig Gros i continua per les Faixes Tancades al barranc de la Vall. Cal un bon guia per a sortir d'aquest terreny salvatge; com indica molt bé el nom. aquestes Faixes són estretes i encinglerades i molt ben esglaonades. Abans el bestiar fressava el senderó que ara queda massa emboscats. 10 m. = 3 h. 57 m. Continuem per la dreta. Per l'esq. a les Mirandes (It. n° 67 i 64, i el 61, que ve de la Sénia). 5 m. = 4 h. 2 m. Queda a la dreta un poc enlairat el Mas de Pataques. Continuem davallant i després passem pel curs del barranc del Retaule. 5 m. = 4 h. 7 m. Continuem per l'esq. deixant el barranc del Retaule. 5 m. = 4 h. 12 m. Deixem a l'esq., un ròssec que puja. 8 m. = 4 h. 20 m. Seguim per l'esq. deixant ròssec que davalla al barranc del Retaule. El bosc de faigs ens queda a la vista. Meravellós indret d'un colorit variat, puix que juntament amb els faigs, hi ha pins que formen unes taques aïllades d'un conjunt encisador. Creuem un tros del bosc de faigs. 12 m. = 4 h. 32 m. A l'esq., Font del Retaule. Deixem a la dreta un sender que davalla al barranc del Retaule i va a la Casa de la Vall Canera. Continuem planejant. A uns 100 metres a l'esq. hi ha un senderó feixuc que ens duu al tronc del Pi Gros de la Vall Canera, en poca estona. 20 m. = 4 h. 52 m. Pista forestal que seguim alguns metres per l'esq. Davallem per la sendera que hi ha a la dreta i connectem amb l'itinerari n° 59 al temps de 4 h 4 minuts fins a 2 h. 8 m. = 7 h. MANGRANERS.

ITINERARI N° 61

LA SÈNIA- REFUGI DE CARO.- Per la Font de la Mare de Deu de Pallerols, els Plans, les Mirandes, Casetes Velles i Embarronat de Carlares. Temps: 9 hores 4 minuts Meravellosa excursió de cap a cap, d'amples i pregones panoràmiques, carenejant molts de trossos i continuant prop de la carena en d'altres. Davallem al final pel grau de l'Embarronat de Carlares. Sortim de la Sénia (370 m) per la carretera que va a Fredes. Deixem la carretera i seguim a la dreta direcció N un camí carreter anomenat de les Senioles. 2 m. A l'esq. hi ha una bòbila. 3 m. = 5 m. Continuem per la dreta deixant a l'esq. camí al fossar. 6 m. = 11 m. Continuem per l'esq. deixant el camí de les Senioles. 25 m. = 36 m. Deixem a la dreta el camí carreter i continuem per camí de ferradura (480 m). 5 m. = 41 m. Passem arran del Corral de Julio que deixem a la dreta. Seguim direcció N i pugem. 30 m. = 1 h. 11 m. Coll de la Selleta de Pallerols (760 m). Seguim planejant. 15 m. = 1 h. 26 m. Font i Capelleta de la Mare de Déu de Pallerols, patrona de la Sénia. Hi ha dues lleixes, on la gent encara posa candeles. 27 m. = 1 h. 53 m. Coll Casa Bernarda. Casa enrunada que queda a l'esq. Fantàstica panoràmica del barranc de Vall de Bous. Al NE. i a l'horitzó es retalla la Portella del

Pinell: a baix, Racó del Pinell i Font. Més al N. les Falconeres. 2 m. = 1 h. 55 m. A la dreta deixem un senderó que davalla al barranc de Vall de Bous. 4 m. = 1 h. 59 m. A l'esq. queda el barranc del Racó Blanc. Un poc més avall hi ha la Font i Roca del Racó Blanc. Continuem pujant. 5 m. = 2 h. 4 m. A l'esq. deixem un senderó de bestiar. Poc després queda a l'esq. una petita cinglera anomenada Racó de la Gotellera. 17 m. = 2 h. 21 m. Roquissar anomenat l'Escaleta (1.020 m). Pugem per l'Escaleta deixant a l'esq. el camí, que retrobarem. Carenegem gaudint d'amples vistes. 14 m. = 2 h. 35 m. Continuem per la dreta per terreny roquer i carenejant. Deixem a l'esq. ròssec. 8 m. = 2 h. 43 m. Coll de la Basseta del Pou (1.070 m). Esq., barranc del Fargal. Al N., Punta de la Basseta del Pou. 4 m. = 2 h. 47 m. Basseta del Pou. Petita bassa. Al SO veiem el Mas d'En Castellar. Continuem deixant la bassa a l'esq. 8 m. = 2 h. 55 m. Esq., petita cinglera i Coveta dels Panadés. 4 m. = 2 h. 59 m. A l'esq. deixem sendera que va al Mas d'En Castellar i als Mangraners, passant per la Font de la Saltadora. A l'esq., Punta d'En Castellar. 3 m. = 3 h. 2 m. Situats a la capçalera dels barrancs, del Fondo dels Savinars i el de l'Arna, tenim a l'esq. direcció NE una meravellosa panoràmica dels aiguavessants del barranc de la Fou. De dreta a esq., Turmell, Punta de la Derrocada i sota la Derrocada, al mateix aire, Moleta dels Hortets, Punta del bancal de la Devesa, Mont Negrell, Embaila i Tossal d'En Cervera. 10 m. = 3 h. 12 m. A l'esq. Punta de l'Avenc. A pocs metres de la sendera i a l'esq. hi ha l'Avenc dels Plans (1.100 m). 12 m. = 3 h. 24 m. A la dreta hi ha el Cocó de la pujada dels Plans. Continuem davallant i al cap de poc queda a l'esq. l'inici del barranc del Racó del Tabac. 30 m. = 3 h. 54 m. Continuem per la dreta i passem per un terreny rogenc. El camí que deixem a l'esq. fa un tomb i el trobarem dalt del 5 m. = 3 h. 59 m, Pouet dels Plans (1.030 m), d'aigua molt bona. Tota aquesta contrada s'anomena els Plans. Es pot fer bivac (3 o 4) a la Cova del Cinglet de Sant Bartomeu davallant fins a la cinglera i de cara al barranc de Vall de Bous. Fou utilitzada pels pastors. Seguim la direcció N i al cap de pocs metres trobem la sendera que hem deixat per anar al Pouet. Cal seguir-la per la dreta direcció NE. Des del Pou comença la sendera que va a les Falconeres seguint direcció SE (It. nº 62 i 67) 16 m. = 4 h. 15 m. Continuem pujant fort, deixant a la dreta sendera a les Falconeres. 25 m. = 4 h. 40 m. Coll de la Mola del Boix (1.250 m), que queda a la dreta. 6 m. = 4 h. 46 m. Bifurcació. Petit pla anomenat el Teixet (1.235 m), on hi ha un teix. Continuem per la dreta direcció NE. Per l'esq., direcció NO, camí que retrobarem i que també va al barranc del Retaule, però està molt emboscat. Seguint l'inici, direcció SE, del barranc del Racó de l'Avellanar per l'esq. i prop del curs, a uns dos minuts hi ha la Font del Teixet al mateix llit del barranc. 25 m. = 5 h. 11 m. Petit pla on creuem l'inici d'un petit barranc. Cruïlla de camins. Seguim la sendera, que fa un tomb, deixant a l'esq., i davallant per prop del petit barranc. Una altra sendera que connecta amb la que hem deixat al Teixet. Per la dreta, direcció E, Mola dels Conills (It. nº 64). Tota aquesta contrada s'anomena les Mirandes. 15 m. = 5 h. 26 m. Coll. Som de ple a les Mirandes i, tal com indica el nom, cal albirar des d'aquest encinglerat balcó la pregona i ampla panoràmica. Al fons, barranc de la Vall, a l'esq. el Marturi i més enllà el cim de Caro. 5 m. = 5 h. 31 m. Deixem a l'esq. sendera que davalla al Teixet, que a l'inici és planera. 5 m. = 5 h. 36 m. Coll amb una altra panoràmica semblant a l'anterior. 3 m. = 5 h. 39 m. A la dreta, un poc separat, veiem el Mas de Saro. Pla ermat, i cal seguir cap a l'esq. 9 m. = 5 h. 48 m. Seguim direcció O. deixant a l'esq. direcció S., sendera que hem deixat al Teixet. Al cap de poc passem per un roquer i davallem fent giragonses, i després seguim cap a la dreta un camí planerenc i ombriu. 10 m. = 5 h. 58 m. A la dreta, senderó de pocs metres i que ens duu a la Font de Pataques. El Mas queda a l'altra banda del barranc del Retaule i a la solana. 4 m. = 6 h. 2 m. Deixem a l'esq. una sendera que davalla pel barranc del Retaule (It. nº 60). Continuem pujant. 10 m. = 6

h. 12 m. Portella de Calça (1.250 m) (veure It. n° 60). Pugem cap a l'esq. pel camí més fressat. 3 m. = 6 h. 15 m. Deixem a l'esq. senderó al Mas de Pataques. 3 m. = 6 h. 18 m. Igualment a l'esq. queda senderó al Mas de Pataques. 4 m. = 6 h. 22 m. Coll de Casetes Velles, que s'albiren amb els seus conreus. El Maset de Joan lo Negre, on anem, és el que queda a la dreta del que esta mig enrunat, i a l'esq, queden els Masos de la Mallada, amb grans corrals. 10 m. = 6 h. 32 m. Casetes Velles. Mas de Joan lo Negre (1.150 m). Seguim la sendera que hi ha al darrera del Mas i davallem cap a la dreta. Per l'esq. puja (It. n° 46). 5 m. = 6 h. 37 m. Pla ermat. A pocs metres hi ha el Coll de l'Assucar, però no el passem. Seguim per l'esq. direcció N., pugem. Per la dreta davallaríem al barranc de la Vall (It. n° 68). 6 m. = 6 h. 43 m. Maset del Cullerer. Meravellosa panoràmica de les Mirandes amb les cingleres del Catinell, Mola dels Conills i la Joca. Seguim el senderó deixant el mas a la dreta i després pugem deixant uns erms a l'esq. 8 m. = 6 h. 51 m. La sendera fa un tomb a l'esq. deixant un senderó a la dreta. 3 m. = 6 h. 54 m. A l'esq. queden unes ruïnes; continuem pujant direcció NE i al cap de poc passem per un herbassar amb repoblació de pins; a dalt, la sendera és més fressada i cal seguir la direcció NE. 17 m. = 7 h. 11 m. Davallem cap a l'esq. 9 m. = 7 h. 20 m. Grau de l'Embarronat de Carlares (1.210 m). Davallem a l'inici per terreny roquer giragonsejant. A la dreta queda la cinglera de la Mola del Boix, i deixem el ròsec que hi va. 17 m. = 7 h. 37 m. Continuem pel llit del barranc, que creuem al cap de pocs metres. 7 m. = 7 h. 44 m. Pla de l'Embarronat (1.020 m) ; es travessa anant cap a l'esq. direcció N i després O. Deixem a la dreta el camí dels Valencians, totalment perdut. 13 m. = 7 h. 57 m. Carretera del Port, que seguim per la dreta direcció NE. Per l'esq. va a Carlares i a la Font del Teix. Cal seguir l'itinerari n° 44 al temps 4 h. 34 m., fins al 1 h. 7 m. = 9 h. 4 m. REFUGI DE LA UEC.

ITINERARI N° 62

LA SÈNIA- MAS DE BARBERANS.- Per la Font de la Mare de Déu de Pallerols, els Plans, les Falconeres, barranc de la Gotellera i el de la Carrovera. Temps: 7 hores 41 minuts. Variant de l'itinerari n° 61, continuant cap a les Falconeres des del Pouet dels Plans, davallant al barranc de la Gotellera i seguint pel de la Carrovera. Excursió amb amples vistes i bells topants. Cal seguir l'itinerari n° 61 fins al: 3 h. 59 m. Pouet dels Plans. Sortim del Pouet direcció SE de cara a les Falconeres i puja fins a la carena, que hem de seguir. 25 m. = 4 h. 24 m. Carena: continuem cap a la dreta per sendera pedregosa, deixant a l'esq. una sendera que va al Teixet. 6 m. = 4 h. 30 m. A la dreta hi ha un molló de terme. 1 m. = 4 h. 31 m. Continuem per l'esq. A la dreta queda una sendera que continua per les Falconeres a la Portella del Pinell. Continuem carenejant. tenint a la dreta el barranc de l'Avenc. 9 m. = 4 h. 40 m. Canviem al vessant N, passem per unes roques i iniciem la davallada al barranc de la Gotellera. En començar baixem esbiaixant per terreny herbat i amb roques despreses. La sendera està massa desdibuixada; més avall la seguim fressada i giragonsejant. 40 m. = 5 h. 20 m. Pista forestal. que seguim per la dreta. Per l'esq. s'acaba al cap de pocs metres. El barranc de la Gotellera ens queda a l'esq. i enfront hi ha el barranc del Racó del Moro. El camí antic creua el barranc de la Gotellera i continua per l'altra banda. 8 m. = 5 h. 28 m. A l'altra banda del barranc es veu la Casa dels Alquers i el barranc del Cocó Fondo. 11 m. = 5 h. 39 m. A l'altra banda, els Pallers, roques groguisses pel peu de les quals passa el camí antic. 25 m. = 6 h. 4 m. Continuem per un senderó a l'esq., deixant la pista justament on fa un fort tomb a la dreta, que retrobarem més avall. 4 m. = 6 h. 8 m. Masia de Francisquet, mig enrunada. Al davant hi ha una bassa d'obra, completament seca. A la dreta hi ha unes figueres, i seguint el senderó, a uns 20 metres, hi ha un pou d'aigua. Continuem pels erms amb oliveres deixant la façana enrera. 9 m. = 6 h. 17 m. Barranc de la Gotellera i antic camí, que seguim per la dreta. A l'esq.. Cova d'en

Narcís, sense interès. 2 m. = 6 h. 19 m. Pista que havíem deixat i que seguim per l'esq. A la dreta hi ha una cisterna del Patrimoni Forestal. En aquest indret el barranc pren el nom de Carrovera fins a la confluència amb el de la Vall. 4 m. = 6 h. 23 m. A l'esq., Corral de Cap Gros. 7 m. = 6 h. 30 m. A la dreta. Pany de Màquina. 11 m. = 6 h. 41 m. Barranc de la Vall, que creuem, i continuem per la dreta, també per pista forestal. Confluència de barrancs. Per l'esq. davallen de Casetes Velles i Cova del Vidre (It. n° 66 i 68). 20 m. = 7 h. 1 m. Carretera de Tortosa a la Sénia per Mas de Barberans. Continuem per l'esq. Per la dreta al barranc de Vall de Bous (It. n°63), i la Sénia. El barranc de la Vall, en arribar a la carretera, s'anomena la Rambla, i d'aquí cap avall pren el nom de barranc de la Galera. 20 m. = 7 h. 21 m. Continuem per l'esq.; camí ample. Pugem deixant la carretera. 10 m. = 7 h. 41 m. MAS DE BARBERANS (340 m).

ITINERARI N° 63

TORTOSA- REFUGI DE CARO.- Per Roquetes, Mas de Barberans, barranc de Vall de Bous, els Plans, les Mirandes, Casetes Velles i l'Embarronat de Carlares. Temps: 6 hores 28 minuts. Per a fer aquesta excursió, a causa de la situació del barranc de Vall de Bous, cal que ens apropem amb vehicle fins al lloc de sortida. Marxem de Tortosa per la carretera que va a la Sénia i passem per Roquetes (2 km), Mas de Barberans (17 km) i la pista forestal que s'endinsa als Ports pel barranc de la Vall (3 km) (It. n° 62, 64, 66, 67 i 68). A la dreta, pista forestal que segueix la conca del barranc de Vall de Bous (5 km), que seguim, i on, a l'esq., hi ha un marge alt; deixem a l'esq. la carretera que va a la Sénia (7 km). Es apta només per a turismes, però no reuneix massa bones condicions, i no hi trobem cap bifurcació. Fins a l'acabament de la pista, un pla on carreguen els camions, hi ha 6 km. Continuem pel llit del barranc de Vall de Bous, on veiem les restes d'una pista. 5 m. A la dreta, antic carregador. 3 m. = 8 m. Confluència del barranc de Vall de Bous i el de Romiguer; en aquest hi ha una bassa i al mig un pou, que és el naixement de la Font del Romiguer. Pugem carenejant deixant les senderes de la dreta, barranc del Romiguer, i de l'esq., barranc de Vall de Bous. Per la dreta, direcció E, hi ha una sendera que va pel Racó del Pinell i la Font del Pinell, on hi ha un altra bassa, i continua fins a la carretera de Tortosa a la Sénia, passant pel Carrascal. 30 m. = 38 m. El senderó continua planerenc tenint a la dreta unes roques. Després puja fort deixant a l'esq. senderons. Cal seguir carenejant en direcció N. 10 m. = 48 m. L'Escaleta, grau per terreny roquer, per on pugem, molt ben esglaonat, d'on li ve el nom. 15 m. = 1 h. 3 m. Planell, i continuem pujant per un boixerat, deixant a l'esq. una sendera planerena que travessa el barranc de Vall de Bous i segueix a mig aire tota la conca, una de les més grans de tots els Ports, per a davallar fort molt prop de la Font del Romiguer. 40 m. = 1 h. 43 m. Els Plans, on, a l'inici del barranc de Vall de Bous, hi ha el Pouet dels Plans. Cal seguir l'itinerari n° 61 fins al 5 h. 5 m. = 6 h. 8 m. REFUGI DE CARO.

ITINERARI N° 64

REFUGI DE CARO- MAS DE BARBERANS.- Per Millers, Tres Pins, Casetes Velles, les Mirandes, Mola dels Conills, barranc del Cocó Fondo, la Joca, Bassis de Roca Bruna, barranc de la Gotellera, Carrovera i la Vall. Temps: 7 hores 27 minuts. Excursió meravellosa de cap a cap. Cal seguir l'itinerari n° 59 fins a: 3 h. 6 m. Sendera de Casetes Velles a la Vall Canera, que seguim per l'esquerra, per la dreta, a la Vall Canera (It. n° 59 i 56). 10 m. = 3 h. 16 m. Després de deixar a la dreta els masos de la Mallada, amb grans corrals, i mes adal el Maset de Moreno, mig enrunat, arribem al Maset de Joan lo Negre, on a la vora hi ha un pi. Es deixa a l'esq. la sendera que va al Coll de l'Assucar i continuem per davant del maset i rafal; seguim per damunt d'un

marge i creuem els conreus, deixem a l'esq. una petita bassa i continuem per la sendera que puja, i al cap de poc cal anar cap a la dreta 12 m. = 3 h. 28 m. Coll de Casetes Velles, davallem. 4 m. = 3 h. 32 m. Continuem per l'esq. Per la dreta. al Mas de Pataques. 3 m. = 3 h. 35 m. Deixem a la dreta el senderó que mena al Mas de Pataques. 3 m. = 3 h. 38 m. Portella de Calça; davallem per la dreta. La sendera esta desdibuixada i més tard fa de bon seguir (veure Itinerari nº 60). 10 m. = 3 h. 48 m. Continuem per l'esq., deixant a la dreta la sendera que davalla pel barranc del Retaule (It. nº 60). 4 m. = 3 h. 52 m. A l'esq. queda un senderó que en molt pocs metres ens duu a la Font de Pataques. El mas queda a l'altra banda del barranc del Retaule, a la solana. 10 m. = 4 h. 2 m. Pugem giragonsejant per un roquer; a dalt, seguim pla i recte direcció E deixant a la dreta la sendera que va per la vall als Plans. 9 m. = 4 h. 11 m. A l'esq. queden els erms i el Mas del Saro. Continuem cap a la dreta i puja fort. 3 m. = 4 h. 14 m. Coll a l'esq. i començament de les Mirandes. La sendera passa per diferents colls com aquest i, tal com indica el nom, cal albirar des d'aquests balcons la pregona i ampla panoràmica. Al fons, el barranc de la Vall, la carena de l'esq., el Marturi i més enllà el cim de Caro. La cinglera que tenim a la dreta és el Catinell, que, al coll vinent veurem de més a prop i ferma. 5 m. = 4 h. 19 m. Continuem pujant i deixem a la dreta la sendera planera que va al Teixet i connecta amb la que hem deixat abans del Mas de Saro. 6 m. = 4 h. 25 m. Coll amb característiques semblants a l'anterior. 13 m. = 4 h. 38 m. Petit pla on creuem l'inici d'un barranc. Cruïlla de camins. Seguim per l'esq., pugem per uns antics erms herbats i a dalt la sendera ja fa de bon seguir. Cal deixar a la dreta una sendera que davalla seguint el barranc i connecta amb les que hem deixat abans i va al Teixet, i també podem davallar al barranc del Retaule prop de la Font del Retaule. Deixem també a la dreta la sendera planera que va al Teixet (It. nº 67). 10 m. = 4 h. 48 m. Mola dels Conills, meravellosa panoràmica. Continuem baixant i a l'esq. ens queda la Joca. Cal continuar prop del barranc del Cocó Fondo. Més avall veiem la Mola Extremera, que deixarem a l'esq. 35 m. = 5 h. 23 m. Bassis de Roca Bruna; queden a l'esq., i continuem davallant. 10 m. = 5 h. 33 m. Casa dels Alquers; continuem per l'esq., i poc després trobem l'antic camí del barranc de la Gotellera, que ens queda a la dreta, i el seguim per l'esq. Al cap de poc passem pel peu dels Pallers, roques groguisses. Després continuem gairebé pel llit del barranc de la Gotellera. 30 m. = 6 h. 3 m. Continuem pel barranc deixant a la dreta la sendera que ve dels Plans. A l'esq. queda la Cova d'En Narcís, sense cap interès. 2 m. = 6 h. 5 m. Pista forestal que seguim per l'esq. Cal seguir l'itinerari nº 62 al temps (6 h. 19 m.) fins a: 1 h. 22 m. = 7 h. 27 m. MAS DE BARBERANS (340 m).

ITINERARI Nº 65

MAS DE BARBERANS- REFUGI DE CARO.- Per l'Erosa, Roca Xapada, Coll de Lloret, Cova del Vidre, Coll dels Pallers. Temps: 6 hores 23 minuts. Excursió que comença a la falda del Port, careneja fins al Coll de Lloret i continua pel ròssec vell a la Cova del Vidre. Sortim pel camí de l'Erosa, a la part alta, deixant a l'esq. el camí ample que va a la carretera; pugem per una costa marginada i seguim per un curt carrer. 3 m. Deixem a l'esq. el camp de futbol, pugem un poc a la dreta i creuem la conducció d'aigua, seguint ja la sendera. 18 m. = 21 m. Després de passar un coll planer, en començar a pujar a la dreta hi ha una roca plana, anomenada el Llit del Rei. 16 m. = 37 m. Després de fer una forta corba a l'esq., passem per la vora d'un pany de roca que queda a la dreta i que veiem de baix estant. Continuem pujant; al cap de poc giragonseja. 9 m. = 46 m. Porte11; el camí ara és planerenc. Enfront, l'Erosa. 30 m. = 1 h. 16 m. A l'esq., ruïnes de la Casa dels Pastors. 13 m. = 1 h. 29 m. Continuem per l'esq. deixant a la dreta un senderó de pasturatge. 7 m. = 1 h. 36 m. A la dreta queda el Siti de Gorra, petita cinglera. 4 m. = 1 h. 40 m. Passem per una petita raconada,

deixem a la dreta un senderó que puja al peu de l'Erosa i per l'esq, davalla al barranc de la Vall. Continuem planejant per terreny herbat, i cal parar esment en el senderó un poc desdibuixat i que després puja cap a l'esq. 30 m. = 2 h. 10 m. Continuem planejant, deixant la Roca Xapada a l'esq., i poc després comencem una forta davallada. 37 m. = 2 h. 47 m. Seguim un moment un tallafocs que deixem a l'esq- Passem per unes roques que formen un petit coll i continuem davallant fort. 17 m. = 3 h. 4 m. Coll de Lloret. Travessem la pista forestal i continuem per un senderó direcció N. Pugem fort fent giragonses. La pista forestal, per la dreta, puja del Coll Ventós (It. nº 69) i per l'esq. davalla al barranc de la Vall, direcció S 100°. Direcció NO. surt la sendera que va a la Casa Forestal connectant poc abans amb la pista que hi puja. 23 m. = 3 h. 27 m, A l'esq., Cova dels Rossegadors. Aquest camí s'anomena el Ròssec Vell, segurament un dels proveïdors de les famoses drassanes de Tortosa. 5 m. = 3 h. 32 m. Continuem per la dreta. deixant una sendera que en 8 minuts va a la pista forestal que puja del barranc de la Vall fins a la Font de la Llagosta. Pugem fort i després passem per un terreny roquer fins a dalt del cinglet de roca blanca; continuem planejant i trobem el 15 m. = 3 h. 47 m. Braç de la pista que s'acaba en aquest indret de terrer gris. Cal continuar cap a la dreta per una sendera planera. La pista forestal, que deixem a l'esq. (It. nº 46, 56, 60, 62, 66 i 67 van a Casetes Velles) per la Font de la Llagosta, i abans un braç davalla al barranc de la Vall. 3 m. = 3 h. 50 m. A l'esq., Cova del Vidre. Cal desacaminar l'itinerari nº 46 fins al 2 h. 33 m. = 6 h. 23 m. REFUGI CARO de la UEC.

ITINERARI Nº 66

REFUGI DE CARO- MAS DE BARBERANS. - Pel Coll dels Pallers, Cova del Vidre, Coll de l'Assucar , Font del Paradís, Maset del Barró i barranc de la Vall. Temps: 6 hores 51minuts. Per fer aquesta excursió, des del Coll dels Pallers davallem contínuament, passant per la Font del Paradís, que, a causa de l'abandó general, ha perdut part del que el seu nom indica. Segueix una ferma davallada pel barranc de la Vall al peu de les Mirandes i Faixa Tancada. Cal seguir l'itinerari nº 46 i 3 h. 17 m. Seguim per l'esq., i davallem pel que fou el gran Pinar de Gorra, on el sol no escalfava el camí, és clar que llavors hi pasturaven cabres i ovelles! Deixem a la dreta la sendera que en dos minuts va al Coll de l'Assucar (It. nº 46, 56, 60, 62, 67 i 68). 15 m. = 3 h. 32 m. A la dreta es veuen les ruïnes del Mas de Llobereta. 2 m. = 3 h. 34 m. Passem per damunt d'unes roques roges i llises. Seguim per la dreta, on hi ha unes fites de pedres. Per l'esq. puja la sendera de la Vall (It. nº 68). Travessem l'erm i pugem, per un petit senderó, a un bancalet ermat, i continuem planejant. 3 m. = 3 h. 37 m. A la dreta, ruïnes. 1 m. = 3 h. 38 m. A la dreta, Font del Paradís i petita bassa (950 m) Actualment el seu nom ha perdut part del significat a causa de l'abandó total. Anys enrera, no pas gaires, aquesta bassa era un espill, hi havia un sequioli des de la Font a la bassa; podíem seure a l'herba i realment era un paradís amb l'Erosa a l'horitzó, que donava goig de mirar pel mig del fullam dels xops. Més d'una vegada ho hem arranjat, però cal fer-ho més sovint. Deixem la font a la dreta i continuem planejant direcció S. 7 m. = 3 h. 45 m. Deixem a l'esq. una sendera planerenga que ve del camí que hem deixat per venir a la font, però no hi passa. Al cap de poc cal seguir per l'esq. i davallar; més tard continua cap a la dreta. 12 m. = 3 h. 57 m. A l'esq. queda el Maset del Barró (830 m). 5 m. = 4 h. 2 m. Travessem el barranc de la Vall. 12 m. = 4 h. 14 m. A l'esq. deixem el Maset del Segall (740 m). Pel mateix tallafocs a la dreta, puja un senderó que va a la Portella de Calça passant pel Faig Gros. Està totalment perdut. 11 m. = 4 h. 25 m. Travessem el Rivet. A dalt, a pocs metres, hi sol haver aigua. Totes aquestes cingleres són les Faixes Tancades, i dalt de tot les Mirandes. 10 m. = 4 h. 35 m. A la dreta deixem el senderó de l'Escaleta, que va a la Portella de Calça creuant les Faixes

Tancades i passa pel Faig Gros. Malauradament, també està perdut. 8 m. = 4 h. 43 m. A la dreta queda un senderó (590 m) que puja per la Canal d'En Ganyó, que queda al mig de la Mola de la Bota i la Joca, i es pot davallar al barranc de la Gotellera pels Bassis de la Roca Bruna. 7 m. = 4 h. 50 m. A l'esq., Mas de Petrolí i poc després Font Cendrosa. 2 m. = 4 h. 52 m. A l'esq., Mas d'Enric. 10 m. = 5 h. 2 m. A la dreta hi ha un antic forn de calç; i a l'esq., al llit del barranc de la Vall, hi ha la Font de Nofre. 3 m. = 5 h. 5 m. A l'esq. i a l'altra part del barranc, planter de pins. Continuem per la pista deixant a la dreta l'antiga sendera. 10 m. = 5 h. 15 m. Pista forestal que puja actualment fins a la Font de la Llagosta. Continuem per la dreta. 6 m. = 5 h. 21 m. A la dreta queda el Maset de Cisquet. Poc després travessem el barranc de la Vall. A l'esq., Racó dels Capellans. Continuant per la pista trobem: a l'esq., una gran roca i a dalt el Forat de l'Abella i la sendera que puja a l'Erosa per la Canal d'En Marc; a la dreta, Forat Roig; a l'esq., Racó de la Taronja, gran pany de roca; i Cova de la Cabra a baix d'un cingle. 40 m. = 6 h. 1 m. Deixem a la dreta el barranc de la Carrovera i la pista forestal just a la confluència amb el barranc de la Vall, que ens queda a la dreta (It. n° 62. 64. 167). 20 m. = 6 h. 21 m. Carretera de Tortosa a la Sénia per Mas de Barberans. Continuem per l'esq. Per la dreta. al barranc de Vall de Bous (It. n° 63) i la Sénia. El barranc de la Vall, en arribar a la carretera, s'anomena la Rambla, i d'ací cap avall pren el nom de barranc de la Galera. 20 m. = 6 h. 41 m. Seguim per l'esq. un camí ample i pugem deixant la carretera. 10 m. = 6 h. 51 m. MAS DE BARBERANS (340 m).

ITINERARI N° 67

REFUGI DE CARO- MAS DE BARBERANS.- Pel Coll dels Pallers, Cova del Vidre, Coll de l'Assucar, Casetes Velles, les Mirandes, els Plans, les Falconeres i barrancs de la Gotellera, Carrovera i la Vall. Temps: 9 hores 37 minuts. Excursió meravellosa, de panorames oberts i camí delitós. Cal seguir l'itinerari n° 46 fins al: 3 h. 26 m. Maset de Joan lo Negre; a la vora hi ha un pi i te un petit rafal. Passem pel davant del maset i continuem per damunt del marge, que poc després travessa els conreus, deixem a l'esq. una petita bassa i seguim per la sendera que puja, i al cap de poc cal anar cap a la dreta. Hem deixat a la dreta la sendera que continua pel darrera del maset (It. n° 46, 56, al barranc de Capatx i a Fredes). 12 m. = 3 h. 37 m. Coll de Casetes Velles; davallem. 4 m. = 3 h. 41 m. Continuem per l'esq.; per la dreta, al Mas de Pataques. 3 m. = 3 h. 44 m. Deixem a la dreta el senderó que mena al Mas de Pataques. 3 m. = 3 h. 47 m. Portella de Calça; davallem per la dreta. La sendera està desdibuixada mes tard fa de bon seguir (veure itinerari n° 60). 10 m. = 3 h. 57 m. Continuem per l'esq., deixant a la dreta una sendera que davalla pel barranc del Retaule (It. n° 60). 4 m. = 4 h. 1 m. A l'esq. queda un senderó que, caminant molt pocs metres, ens duu a la Font de Pataques. El Mas queda a l'altra banda del barranc del Retaule, a la solana. 10 m. = 4 h. 11 m. Pugem giragonejant per un roquer; a dalt, continuem pla i recte direcció E, deixant a la dreta la sendera que va per la vall als Plans. 9 m. = 4 h. 20 m. A l'esq. queden els erms i el Mas del Saro. Continuem cap a la dreta, pujada forta. 3 m. = 4 h. 23 m. Coll a l'esq., i començament de les Mirandes. La sendera passa per diferents colls com aquest, i, tal com indica el nom, cal albirar des d'aquest balcó la pregonia i ampla panoràmica. Al fons, el barranc de la Vall, la carena de l'esq., el Marturi i més enllà el cim del Caro. La cinglera que tenim a la dreta és el Catinell, que al coll vinent veurem de més a prop i ferma. 5 m. = 4 h. 28 m. Continuem pujant i deixem a la dreta una sendera planera que va al Teixet i connecta amb la que hem deixat abans del Mas del Saro. 6 m. = 4 h. 34 m. Coll amb característiques semblants a l'anterior. 13 m. = 4 h. 47 m. Petit pla on travessem l'inici d'un barranc. Cruïlla de camins. Continuem planejant, deixant a la dreta la sendera que davalla seguint el barranc i

connecta amb les senderes que hem deixat abans i que van al Teixet i també podem davallar al barranc del Retaule, prop de la Font del Retaule. Deixem a l'esq. antics erms herbats per on puja el senderó que va a la Mola dels Conills i Bassis de Roca Bruna (It. nº 64). 25 m. = 5 h. 12 m. Bifurcació. Petit pla anomenat el Teixet (1.235 m), on hi ha un teix. Continuem recte; pugem direcció N, i queda a la dreta la sendera que hem deixat abans del Mas del Saro. Seguint l'inici, direcció SE, del barranc del Racó de l'Avellanar per l'esq., i prop del curs, a uns dos minuts hi ha la Font del Teixet al mateix llit del barranc. 7 m. = 5 h. 19 m. Coll de la Mola del Boix (1.250 m), que queda a l'esq. 20 m. = 5 h. 39 m. Deixem a l'esq. un senderó que careneja i va cap a les Falconeres i que més tard seguirem. Si no voleu baixar al Pouet dels Plans podem continuar. 16 m. = 5 h. 55 m. Continuem per l'esq. i, pocs metres més enllà, Pouet dels Plans (1.030 m). Sortim direcció SE, de cara a les Falconeres, i pugem fins a la carena que hem deixat i que ara cal seguir. Podem fer bivac (3 o 4) a la Cova del Cinglet de sant Bartomeu davallant fins a la cinglera, direcció S, i de cara al barranc de Vall de Bous. Fou utilitzada pels pastors. Deixem, direcció SO, la sendera que ve de la Sénia (Il. Nº 61 i 62). Direcció S, queda la sendera que mena al barranc de Vall de Bous (It. nº 63). Cal seguir l'itinerari nº 63 fins a: 3 h. 42 m. = 9 h. 37 m. MAS DE BARBERANS.

ITINERARI Nº 68

MAS DE BARBERANS - REFUGI DE CARO.- Pel barranc de la Vall, Casa Forestal, Coll de l'Assucar i l'Embarronat de Carlares. Temps: 5hores 54 minuts. Excursió que segueix l'antic camí de pujada del Mas de Barberans a Casetes Velles, on hi havia grans conreus - ara en resten pocs- i un gran moviment de bestiar -ara no en queda gens -. El traçat de la pista forestal ha trencat aquest camí per massa llocs, davallarem a la vall de Carlares per l'Embarronat. Sortim de Mas de Barberans per la part alta, seguint un camí ample terrer, 10 m. Seguim per la carretera que mena de Tortosa a la Sénia, anant per la dreta. 20 m. = 30 m. Seguim per la dreta una pista forestal que s'endinsa als Ports pel barranc de la Vall, deixant la carretera que passa pel barranc de Vall de Bous (It. nº 63) i va fins a la Sénia. 20 m. = 50 m. Queda a l'esq. el barranc de la Carrovera i la pista forestal (It nº 62, 64 i 67). Després creuem el barranc de la Vall, que continuem tenint a la dreta. Fent camí trobem: a l'esq., sota un pany de roca, la Cova de la Cabra; després, a la dreta, Racó de la Taronja, encinglerat; més tard, a l'esq., Forat Roig; i poc abans d'arribar al Maset de Cisquet hi ha a la dreta de la pista una gran roca i a l'altra banda del barranc de la Vall veiem la sendera que puja a l'Erosa pel Forat de l'Abella, que veiem, i la Canal d'En Marc. Al cap de poc creuem el barranc, que ens queda sempre a l'esq. 40 m. = 1 h. 30 m. A l'esq. queda el Maset de Cisquet. A la dreta, Racó dels Capellans. Fantàstiques roques rogenques. 9 m. = 1 h. 39 m. Continuem recte; deixem la pista de l'esq. que creua el barranc de l'Artiga i el de la Vall i és molt curta (It. nº 66). 14 m. = 1 h. 43 m. El Mas de Garreta queda a l'esq., a l'altra banda del barranc de l'Artiga. 7 m. = 1 h. 50 m. Continuem per l'esq. i davallarem per l'antic camí al barranc de l'Artiga. Deixem la pista forestal que després talla el camí. 2 m. = 1 h. 52 m. Creuem el barranc, passem per la vora del Maset de Silvestre i pugem. 8 m. = 2 h. Altre cop la pista, que seguim recte, i pugem. 17 m. = 2 h. 17 m. Seguim per la dreta l'antic camí deixant la pista. 10 m. = 2 h. 27 m. Pugem a la pista i la travessem deixant-la a l'esq. (dóna un tomb) i seguim el camí antic. Al cap de poc cal deixar a la dreta un ròssec i continuem planejant. 3 m. = 2 h. 30 m. Passem per un terreny herbat on la sendera tomba cap a la dreta. Queda a l'esq. el pla i uns pins, i al cap de pocs metres les Saleres de Foro, on acansellem anar per gaudir de la majestuosa panoràmica dels aiguavessants de la dreta del barranc de la Vall. De dreta a esq.: Coll de l'Assucar, Portella de Calça, Canal de la Sitja, Catinell -Impressionant

cinglera-, Mola dels Conills, la Joca -monòlit fantàstic-, Canal d'En Ganyó, Mola de la Bóta - tota rodona -, i els Curullons. Els masets són el del Barró i el del Segall. A baix mateix del Catinell hi ha la Faixa Tancada. 2 m. = 2 h. 32 m. Pista forestal, que creuem: continuem per una sendera i al cap de poc tornem altre cap a la pista, que cal seguir. 3 m. = 35 m. Casa Forestal (800 m), que deixem tota1ment a la dreta, i continuem per la pista forestal 8 m. = 2 h. 43 m. Cal seguir la sendera de l'esq., antic camí, deixant la pista forestal que va fins a la Font de la Llagosta. 7 m. = 2 h. 50 m. A la dreta queden uns erms. 2 m. = 2 h. 52m. Continuem per l'esq., i deixem la sendera que va a la Cova del Vidre. 7 m. = 2 h. 59 m. Continuem per la dreta. El senderó que deixem va al Mas de Llobera, enrunat. 4 m. = 3 h. 3 m. Continuem per la dreta i deixem un senderó que davalla pel barranc de la Vall. 2 m. = 3 h. 5 m. Continuem per un terreny de roquisser rogenc, deixant a l'esq. un senderó que va a la Font del Paradís (It. nº 66). Al cap de poc, a l'esq., queda el Mas de Llobereta, enrunat, i cop de vista de la Joca i les cingleres de les Mirandes. 20 m. = 3 h. 25 m. Continuem per l'esq. deixant a la dreta el Camí de la Solana, que ve de la Font de la Llagosta. 2 m. = 3 h. 27 m. Coll de l'Assucar (1.120 m) ; continuem pel pla ermat i al cap de pocs metres deixem a l'esq. una sendera que va al Maset de Joan lo Negre, a les Casetes Velles (diversos itineraris). Pugem i cal seguir direcció N. 6 m. = 3 h. 33 m. Maset del Cullerer. Cal seguir l'itinerari nº 61 fins al: 2 h. 21 m. = 5 h. 54 m. REFUGI DE CARO.

ITINERARI Nº 69

TORTOSA - REFUGI DE CARO.- Per Roquetes, la Torta, barranc de Lloret, Coll Ventós, Coll de Lloret, Cova del Vidre i Coll dels Pallers. Temps: 6 hores 35 minuts. Excursió amb bells topants pel barranc de Lloret per seguir al Coll Ventós, des d'on gaudim d'un paisatge agradós del Clot de l'Hospital i molt més ferm com més altura guanyem. S'inicia l'excursió a la Torta, lloc situat a la vora de la carretera de Tortosa a la Sénia per Mas de Barberans i a uns 16 km de Tortosa. Seguint la carretera, és l'únic lloc on hi ha malesa i es veu enfront de Mas de Barberans. Cal deixar la carretera i seguir el camí carreter que travessa el pla de brolla i davalla al barranc de Lloret, que creuem per un antic pont reconstruït. 15 m. Deixem a la dreta el Camí de Panxa Blanca, que va a la carretera que hem deixat. 40 m. = 55 m. El camí passa per la vora del barranc de Lloret, i a la dreta queda el Molí de Francès, mig enrunat, amb bancals ermats. 50 m. = 1 h. 45 m. Mas de Pep de Manuel, que queda a la dreta, i a la vora del camí hi ha l'era. Poc abans hem creuat el barranc de Lloret. Ja a la vora del Mas hi ha un canyar. Continuem pel camí carreter, i a uns 100 metres hi ha una bassa i a la vora un corral. 4 m. = 1 h. 49 m. Seguim el camí carreter i deixem a la dreta una sendera que davalla del Coll dels Pallers (It. nº 70), i seguint el barranc de Lloret anem al Racó del Moro, passant pels Bufadors. 4 m. = 1 h. 53 m. Deixem el camí carreter, que fa una volta per pujar al Mas d'En Cansalader. Seguim per una sendera que va per la vora del barranquet del Mas d'en Cansalader, i poc després puja fort. 8 m. = 2 h. 1 m. Passem per davant de la porta del Mas d'En Cansalader i seguim amb una pujada continua sempre en direcció O. 30 m. = 2 h. 31 m. Coll Ventós (540 m), on trobem la pista forestal que va fins al barranc de la Vall passant pel Coll de Lloret. Cal seguir la pista. A la dreta queda el Clot de l'Hospital i al fons el Mas enrunat. Delitós paisatge. Hi1 ha un senderó que passa per davant del Mas i va a la confluència dels barrancs de Barretes i Orió. Al primer, hi sol baixar aigua i és molt ferm. 15 m. = 2 h. 46 m. A l'esq. queda la Cova del Clot de l'Hospital. 30 m. = 3 h. 16 m. Coll de Lloret. Cal seguir l'itinerari nº 65 fins al: 3 h. 19 m. = 6 h. 35 m. REFUGI CARO DE LA UEC.

ITINERARI Nº 70.

REFUGI CARO - TORTOSA.- Pel Coll dels Pallers, Cova Ebre, escarissó de Barosa i barranc de Lloret. Temps: 5 hores. Fantàstica davallada dels Ports amb fermes panoràmiques muntanyenques i obertes de cara al mar. Cal seguir l'itinerari nº 43 fins al: 23 m. Coll de les Carrasquetes, terrer rogenc; deixem la pista a la dreta i continuem una sendera travessant el petit pla, i dalt del marge la sendera ja continua batuda. 30 m. = 53 m. Coll dels Pallers (1.218 m), on hi ha dues grans roques. Deixem a l'esq. un senderó que davalla del cim del Caro (It. nº 3). Seguim per la dreta direcció S: davallem suau i més tard per terreny roquer fins a un 10 m. = 1 h. 3 m. Petit estret de roca; cal baixar-hi. Per la dreta, sendera que davalla a la Cova del Vidre (It. nº 48 i d'altres). A l'esq. queda un senderó perdut per a anar als Bassis de Bernat. Pugem per la roca i seguim la direcció S. La sendera és molt emboscada i cal seguir la direcció esmentada fins a prop de la Font de Cova Ebre. Des del petit estret, que podem saltar de roca a roca, pujant per la dreta hi ha un senderó encinglerat que va per la solana fins molt a prop de la Font de la Cova Ebre i el temps ve a ésser el mateix que per l'obaga. Per a seguir aquest senderó cal davallar poc, i va arrapat a la cinglera per una petita fatxa de roca rogenca. Al final cal pujar a un petit coll i davallar anant cap a la dreta. i 10 m. més enllà hi ha la Font de Cova Ebre. 35 m. = 1 h. 38 m. Continuem per la dreta deixant un senderó que davalla al barranc de Lloret sense passar per la Cova Ebre. Poc després queda a la dreta un senderó que va per la solana. Al cap de poc, a la dreta, queda un antic forn de quitrà. 3 m. = 1 h. 41 m. A la dreta hi ha la Font de Cova Ebre i uns bassis. Continuem davallant i al gran roquissar de l'esq. i de cara al sol hi ha la Cova Ebre. Hi raja aigua del sostre. Davallem fort per terreny herbós. A baix, la sendera fa de bon seguir. 14 m. = 1 h. 55 m. A la dreta hi ha un antic forn de quitrà. 6 m. = 2 h. 5 m. Coll dels Morralets; hi ha tres roques; davallem i s'hi passa per la vora. Cal deixar la sendera de l'esq., que també davalla al barranc de Lloret. De cop arribem a l'Escarissó de Barosa, fantàstic grau, obert a la roca i que no escapa de l'abandó general dels Ports. Cal anar amb compte a petjar; els troncs no ofereixen prou seguretat. Passat el grau, davallem per una sendera pedregosa, travessem una petita tartera i seguim per un vessant amb molta malesa o brolla. Cal tenir el barranc a l'esq. fins que 40 m. = 2 h. 45 m. Creuem el barranc, on hi ha unes grans roques i a la dreta queda una balma. Davallem tenint a prop el barranc. 8 m. = 2 h. 53 m. Barranc de Lloret i sendera, que seguim per l'esq. Per la dreta, i seguit contra corrent el barranc, hi ha el Racó del Moro a uns 35 minuts. Continuem per l'esq. del barranc de Lloret. 10 m. = 3 h. 3 m. Creuem el barranc i continuem per la seva dreta. 6 m. = 3 h. 9 m. Seguim un camí carreter deixant la part dreta, que va fins al Mas d'En Cansalader (It. nº 69). 4 m. = 3 h. 13 m. A l'esq., Mas de Pep de Manuel, i a la vora del camí hi ha l'era. Poc abans hem deixat a l'esq. un corral i una bassa. Cal seguir el camí carreter fins a la carretera. Continuem i al cap d'uns deu minuts creuem el barranc i continuem per la seva esq. 50 m. = 4 h. 3 m. A l'esq., Molí de Francès, mig enrunat, amb bancals ermats. El camí passa per la vora del barranc i després se n'aparta. A la dreta queda un camí que creua el barranc i va fins a Mas de Barberans. 40 m. = 4 h. 43 m. Deixem a l'esq. un camí carreter anomenat de Panxa Blanca. Davallem suaument. 10 m. = 4 h. 53 m. Queda a l'esq. el Molí del Sord i travessem el barranc de Lloret per un antic pont reconstruït. 7 m. = 5 h. Carretera de Tortosa a la Sénia per Mas de Barberans, que veiem a la dreta. Aquest pla de malesa s'anomena la Torta. Per l'esq. davallem a Tortosa (16 km) i per la dreta pugem a Mas de Barberans (3 km).